

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Melissa Maalmets

LÄHISUHTEVÄGIVALLA KRIMINAALASJADES LISAKOHUSTUSENA
SOTSIAALPROGRAMMIDE LÄBIMISE MÄÄRAMISEST NING NENDE MÕJUST
VÄGIVALLATSEJA EDASISELE KÄITUMISELE LÄÄNE- JA IDA-VIRUMAA
PIIRKONNA NÄITEL

Magistritöö

Juhendaja
Dr iur Silvia Kaugia

Tartu
2022

SISUKORD

1. Vägivallakuriteod lähisuhtes KarS § 121 lg 2 p 2 järgi.....	10
2. Sotsiaalprogrammide loomise ajaloost, programmide kasutamise põhialused ja kasutamist reguleerivad õigusaktid Eestis	15
2.1. Ajalooline tagasivaade sotsiaalprogrammide loomisele.....	15
2.2. Sotsiaalprogrammide lähisuhtevägivalla asjades kasutamise põhialused Eestis	17
2.3. Sotsiaalprogrammide lähisuhtevägivalla asjades kasutamise aluseks olevad õigusaktid Eestis	19
3. Sotsiaalprogrammide olemus ja Eestis rakendatavad sotsiaalprogrammid.....	22
3.1. Sotsiaalprogrammide olemus	22
3.2. Eestis rakendatavad sotsiaalprogrammid.....	23
4. 2020. ja 2021. aastatel registreeritud lähisuhtevägivalla kuritegude analüüs ja lähisuhtevägivalla kriminaalasjades 2020. ja 2021. aastatel lisakohustusena määratud sotsiaalprogrammid Ida- ja Lääne-Virumaal.....	32
4.1. Uurimise objektiks oleva valimi moodustamine	32
4.2. 2020. ja 2021. aastal Ida- ja Lääne-Virumaal registreeritud lähisuhtevägivalla kuritegude analüüs.....	33
4.2.1. Juhtumite arv ja kirjeldus	35
4.2.2. Vägivallatseja isiksus ja varasem karistatus	42
4.3. Lähisuhtevägivalla kriminaalasjades 2020. ja 2021. aastatel lisakohustusena määratud sotsiaalprogrammid Ida- ja Lääne-Virumaal	45
5. Lisakohustusena määratavate sotsiaalprogrammide läbimise mõju teo toime pannud isikute edasisele käitumisele	52
5.1. LSV teo toime pannud isikute käitumine pärast neile määratud sotsiaalprogrammi läbimist	52
5.1.1. Kes panid toime uue kuriteo?	52
5.1.2. Uue kuriteo toimepanemise aeg pärast KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemist ja sotsiaalprogrammi läbimist.....	55
5.1.3. Milliseid sotsiaalprogramme olid läbinud uue kuriteo toime pannud isikud?	57

5.1.4. Milliseid sotsiaalprogramme olid läbinud isikud, kes uusi kuritegusid toime ei pannud?	59
5.2. Sotsiaalprogrammide edukus.....	60
KOKKUVÕTE.....	67
SUMMARY	74
Kasutatud allikad	81
Kasutatud kirjandus	81
Kasutatud õigusaktid	88
Kasutatud kohtupraktika.....	88
Kasutatud kriminaalasjade materjalid	89

SISSEJUHATUS

Lähisuhtevägivald on ühiskonnas tõsine probleem, millele lahenduste otsimisel tõusetuvad järgmised küsimused: milliseid meetmeid kasutada ohvrite abistamiseks?; milliseid meetmeid kasutada vägivaldsete mõjutamiseks?; millised on õiguse võimalused ohvrite abistamiseks ja vägivaldsete mõjutamiseks? jne. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskirjas märgitakse: „Sageli on perevõimald varjatud ja korduv, sellise teo toimepanija karmimalt kohtlemine on väärtuspõhine lähenemine“.¹ Kindlasti on seletuskirjas märgitu andnud panuse olulise seadusmuudatuse tegemiseks: alates 01.01.2015 on karistusseadustikku sisse viidud paragrahv 121 lg 2 p 2, mis käsitleb kvalifitseeringuna teise inimese tervise kahjustamist ja valu tekitavat kehalist väärkohtlemist lähi- või sõltuvussuhtes. Eesmärk on anda teo toimepanijale tugevam signaal, et selline tegu ei ole ühiskonnas aktsepteeritav, seades KarS § 121 lg 1 kehalise väärkohtlemise teole ette nähtud karistusest kõrgema karistusmäära – kuni viie aasta pikkuse vangistuse.

Erinevatest allikatest leiame erinevaid lähisuhte määratlusi: lähisuhe on kahe või enama inimese pere-, sugulus-, põlvnevus-, hõimlus- või armastussuhe, mida iseloomustab hoolitsus, usaldus, turvalisus, emotsionaalne tugi ning omavaheline tundeseotus, mis tugineb vastutuse jagamisele, üksteise toetamisele ning usaldusele;² lähisuhte hulka kuuluvad ka sõprussuhted. Lähisuhe võib, kuid ei pea sisaldama füüsilist lähedust;³ lähisuhtet saab sedastada sõltumata sellest, kas suhte osapooled jagavad elukohta või mitte.⁴ Sisuline ühiseluline sotsiaalne või emotsionaalne side inimeste vahel võib hõlmata ka laste kasvatamist.⁵

Sõltuvussuhtes on ühe isiku käitumisotsustused tingitud teise mõjust. Võim on isikute vahel relevantsetes aspektides jaotunud sedavõrd ebavõrdselt, et üht isikut saab käsitleda teisele allutatuna ja seetõttu ei lähtu ta käitumisotsustustes vabast tahtekujundusest.⁶ Vägivald

¹ Eelnõu 554SE (Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse) seletuskiri, lk 51. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf (10.03.2022).

² Kurm, M. Isikuvastased süüteod. KarS § 121/9.3.2. – Karistusseadustik: komm. vlj. 5., täiend. ja ümbertööt. vlj. Sootak, J., Pikamäe, P (koost). Tallinn: Juura 2021. Sama põhimõtet on Riigikohus käsitlenud ka RKKKo 1-19-337/32.

³ TrtMKo 1-19-1764; Sedman, M. Lähisuhe KarS § 121 lg 2 p 2 mõttes. Kohtupraktika ülevaade aastatel 2018-2020. Riigikohus. Õigusteabe ja koolitusosakond. Tartu: Riigikohus 2020, lk 4. – <https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/kohtupraktika%20anal%C3%BC%C3%BCs/L%C3%A4hisuhe%20KarS%20%C2%A7%20121%20lg%202%20p%202%20m%C3%B5ttes.pdf> (03.03.2022); eelnõu 554SE seletuskiri, lk 51.

⁴ RKKKo 1-19-337/32 p 9.

⁵ RKKKo 1-19-337/32 p 10.

⁶ Kurm, M. Isikuvastased süüteod. KarS § 143/3.3.1; RKKKo 3-1-1-109-10 p 16.1.

lähisuhtes on käitumine, mille abil saavutatakse teises inimeses hirmu tekitades võim tema elu üle, sisaldades teise inimese käitumise, mõtete ja tunnete kontrollimist.⁷

Lähisuhtevägivald hõlmab kõiki füüsilise, seksuaalse, psühholoogilise ja majandusliku vägivalla akte.⁸ Vägivalla eri vormid võivad esineda koos, kuid kõik vägivallavormid sisaldavad alati vaimset vägivalda.⁹ Üheks peamiseks lähisuhtevägivalla liigiks võib olla füüsilise vägivalla akt isiku kehalise puutumatuse vastu,¹⁰ mida iseloomustab kontrolli kasutamine ja võimu kuritarvitamine teise pereliikme suhtes.¹¹

Sotsiaalsete, individuaalsete-psühholoogiliste ja bioloogiliste tegurite keerulises koosmõjus kujuneb välja mingi konkreetse isiku suurem või väiksem kalduvus vägivaldsusele.¹² Kuid vägivalla rakendamisel teise isiku suhtes ei ole õigustust. Veelgi enam riivab see ühiskonna õiglustunnet, kui vägivald on toime pandud lähedases suhtes oleva isiku vastu.

Kuigi lähisuhtevägivald ei piirdu ainult vägivallakuritegudega aga lähisuhtes toime pandud füüsiline vägivald on kõige enam koduseinte vahelt väljapaistev lähisuhtevägivalla liik, siis on käesolev töö keskendunud sellistele lähisuhtevägivalla kriminaalasjadele, mis kvalifitseeruvad KarS § 121 lg 2 p 2 järgi füüsilise vägivalla kuriteoks, milles on kannatanule tekitatud tervisekahjustusi või valu temaga lähisuhtes oleva isiku poolt.

Võttes arvesse, et ohvrile abi pakkumine ei suuda ära hoida uute vägivallakuritegude ohvriks langemist, tuleb otsida võimalusi vägivallatseja käitumise muutmiseks ning vägivaldsetest käitumismaneeridest vabanemiseks (praktikas pigem vähendamiseks). Seetõttu on lähisuhtevägivalla juhtumite puhul väga oluline tegeleda vägivallatseja käitumisega, et püüda vältida korduvate kuritegude toimepanemist.

Vägivaldsel käitumisel on erinevaid põhjuseid. Peamiselt tuleneb vägivaldne käitumine puudulikest sotsiaalsetest oskustest, nagu oskamatus konfliktiolukordades end üheselt ja arusaadavalt väljendada või tahtmatus teist isikut mõista. Seetõttu kasutab vägivallatseja

⁷ Kase, H. Lähisuhtevägivald. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2004, lk 7-8.

⁸ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. – RT II, 26.09.2017, 2.

⁹ Kase, H. Viidatud töö, lk 9-10.

¹⁰ Tamm, K., Solodov, S. Perevägivald. – Ahven, A., Kruusmaa, K-C., Leps, A., Tamm, K., Tammiste, B., Solodov, S., Sööt, M.-L (koost). Kuritegevus Eestis 2017. Tallinn: Justiitsministeerium 2017, lk 39-43. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuseestis_2017_veebi01.pdf (03.03.2021).

¹¹ Perttu, S., Kaselitz, V. Kuidas aidata perekonda, milles esineb vägivalda – juhiseid tervishoiutöötajatele. Tartu: MTÜ Naiste Varjupaik 2006, lk 7.

¹² Bachmann, T. Vägivaldse käitumise eeldused ja kujunemine. – Psühholoogia: raamat juristile. Tallinn: Juura 2015. – https://psyhholoogia.juuraveeb.ee/sisu/39283/7_1_vagivaldse_kaitumise_eeldused_ja_kujunemine (21.02.2022)

võimu saamiseks vägivalda. Kuna selline käitumisviis ei ole aktsepteeritav, on oluline läbi sotsiaalprogrammide muuta vägivallatsejate käitumist, arendada nende sotsiaalseid oskuseid ja seeläbi hoida ära uute kuritegude toimepanemine parandades kogu perekonna heaolu.

Kuigi lähisuhtes toime pandud vägivallakuritegusid on Tartu Ülikooli magistritöodes varasemalt uuritud, siis lähisuhtevägivalla kriminaalasjades määratud sotsiaalprogrammid (sh olemus ja põhialused) ning nende tõhusus uute kuritegude toimepanemise seisukohalt varasemalt põhjalikku käsitlust leidnud ei ole. Käesoleva töö autorile teadaolevalt on Tartu Ülikoolis varasemalt uurinud perevägivalla vähendamisele suunatud sotsiaalprogrammide rakendamise võimalusi Eestis Tagne Kesküla oma magistritöös¹³ 2012. aastal. Kuivõrd alates 2015. aastast on sotsiaalprogrammide rakendamine saanud aina rohkem riigi tähelepanu ning seatud riiklikuks prioriteediks lähisuhtevägivalla vastu võitlemisel ja programmide loomiseks ning rakendamiseks on eraldatud riiklikke vahendeid, on käesolev töö suunatud aina enam kasutust leidvatele sotsiaalprogrammidele, nende tõhususele ja rakendamise põhimõtetele aga ka põhialustele, millele sotsiaalprogrammide sisu keskendub.

Kui varasemalt on lähisuhtevägivalla kriminaalasjade puhul uuritud võimalusi, kuidas aidata lähisuhtevägivalla ohvrit, siis käesoleva töö probleemipüstitus põhineb lähisuhtes vägivallatsejatel. Töös soovitakse jõuda selgusele, kas on võimalik vägivallatsejale määratud lisakohustuse – sotsiaalprogrammi – läbimisega, vägivallatsejate käitumist muuta. Töö raames vaadeldakse lähisuhtevägivalla kriminaalasjades sotsiaalprogrammi läbimise kohustuse määramist – võimalikke määratavaid sotsiaalprogramme, nende olemust ja rakendamise juhtumeid ning sotsiaalprogrammide läbimise kohustuse määramise seaduslikku alust. Töö teine pool keskendub sellele, milline on sotsiaalprogrammide mõju vägivallatsejate edasisele käitumisele, s.h retsidiivsusele – kas ja millise ajavahemiku järel pärast sotsiaalprogrammi läbimist on pannud vaadeldavate kriminaalasjade süüdistatavad toime uue kuriteo. Samuti tuleb töös isiku retsidiivsuse hindamisel vaatluse alla isiku varasem karistatus. Vaadeldakse sama vägivallatseja tegu tema lähedase suhtes, seejuures ohver võib olla erinev.

Lähisuhtevägivallale tõhusaks reageerimiseks peab riik käsitlema seda ühiskondliku probleemina,¹⁴ kuna lähisuhtevägivald mõjutab ühiskonda tervikuna.¹⁵ Sanktsiooni

¹³ Kesküla, T. Perevägivalla vähendamisele suunatud sotsiaalprogrammide rakendamine Eestis. Magistritöö. Juhendaja Jüri Saar. Tartu: Tartu Ülikool 2012. – https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/26637/Keskyla_Tagne.pdf?sequence=1&isAllowed=y (30.03.2022).

¹⁴ Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (FRA). Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring. Tulemuste kokkuvõte. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus 2014, lk 10. – https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_et.pdf (10.02.2022).

kohaldamisega on karistusõigusel ülesanne nii mõjutada inimeste käitumist kui ka taastada rikutud õiguskord ja õiglus. Karistusõiguse eripära avaldub selles, et see kasutab sanktsiooni kõige raskemate rikkumiste korral, kui see on hädavajalik sotsiaalsete väärtuste ja õiguskorra kaitsmiseks.¹⁶ Kuna füüsiline vägivald lähisuhtes on sotsiaalsete väärtuste riive, millele peab õiguskorra kaitsmiseks sanktsiooniga reageerima, vaadeldakse käesolevalt karistusseadustiku (edaspidi: KarS) § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritavaid kuritegusid, mis on toime pandud 2020. ja 2021. aastatel Ida- ja Lääne-Virumaal. Valik on tehtud lähtuvalt asjaolust, et muude lähisuhtevägivalla kuritegude puhul alati lähisuhet eraldi kohtuotsustes aga ka kriminaalmenetluse lõpetamise määrustes ei analüüsita ning seetõttu pole võimalik vaimse, majandusliku ja seksuaalse lähisuhtevägivalla kriminaalasjades konkreetseid järeldusi maakohtu lahendite pinnalt teha. Vaadeldakse kriminaalasju, mille puhul on kokkuleppemenetluses ja kiirmenetluses kohtuotsuse või kriminaalasja oportuuniteediga lõpetamisel määrusega määratud kuriteo toimepanijale sotsiaalprogrammi läbimise kohustus.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, kas lähtuvalt kohtupraktikast ja seaduste rakendamisest on sotsiaalprogrammide määramine vägivallatsejatele lisakohustusena edukas ning millist mõju avaldab sotsiaalprogrammide läbimine vägivallatsejate edasisele käitumisele. Töös keskendutakse süstemaatilisele tõlgendamisele, mille puhul mõistete tähenduste kindlakstegemisel võetakse arvesse kõiki asjassepuutuvaid õigusakte. Lisaks üldnormidele vaadeldakse eriseadustes tehtud täpsustusi ja kitsendusi ning Riigikohtu varasemat praktikat. Töös analüüsitakse 2020. ja 2021. aastatel toime pandud KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritavatele kuritegudele ajaperioodil 01.01.2020 – 31.12.2021 Viru Maakohtu poolt § 75 lg 2 p 8 järgi lisakohustusena määratud sotsiaalprogramme. Samuti Viru Ringkonnaprokuratuuri poolt oportuuniteediga lõpetatud kriminaalasjades KrMS § 202 lg 2 p 5 järgi lisakohustusena määratud sotsiaalprogramme. Seejuures on kohane märkida, et KrMS § 202 lg 7 annab võimaluse teise astme kuriteo korral kohustused määrata Prokuratuuril. Samuti vaadeldakse vaadeldud vägivallateo toime pannud isikute hilisemat käitumist. Valimis on kokku analüüsitud 51 kohtulahendit ning 145 kriminaalasja lõpetamise määrust, millega pandi vägivallatsejale kohustus osaleda lisakohustusena sotsiaalprogrammis.

¹⁵ Seda näiteks läbi riigi poolt rahastatavate ravikulude hüvitamisega kui ka vägivallatsejatele pakutud sotsiaalprogrammide ning muude riigi poolt rahastatavate tugiteenuste kaudu. Viidatud: Gokdemir, O., Cabrita, A. L., Pavlov, R., Bhattacharya, S. Domestic Violence: Rehabilitation Programme for the Victim and Violent / Predator. Social Work in Public Health. *Sine loco*: 2022, lk 2. – <https://doi.org/10.1080/19371918.2021.2019165> (13.02.2022)

¹⁶ Sootak, J. Sanktsiooni kohaldamine. – Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura 2010. – https://karistusoigus-yldotsa.juuraveeb.ee/sisu/41552/4_5_sanktsiooni_kohaldamine (21.02.2022).

Töö teema on valitud autori isiklikust huvist karistusõiguse vastu ja mõningasest tööalasest kokkupuutest lähisuhtevägivalla kriminaalasjadega. Allikate valikul on lähtutud allikmaterjalide asjakohasest sisust ja teemakohasusest. Käesoleva töö koostamisel on kasutatud Riigi Teatajas avaldatud seadusi aga ka viitamiseks vajalikke Riigikohtu seisukohti selgitavad kohtulahendeid ning erialast kirjandust ja varem avaldatud uuringuid.

Töö kirjutamisel on teoreetilises osas kasutatud valideidseid ning empiirilises osas reliaabseid materjale. Teoreetilises osas on kasutatud andmetöötlusmeetodit ja empiirilises osas kogumismeetodit. Väidete ja seisukohtade kujundamisel kasutati interpreteerimise meetodit ning järelduste tegemisel tulemuste esitamise meetodit võttes aluseks töö käigus omandatud ja käsitletud materjali. Töö teoreetilises osas on tegemist kvalitatiivse uurimise meetodiga. Rakendatakse kohtupraktika empiirilist analüüsi koos teoreetilises kirjanduses käibivate lahendusmudelitega. Empiirilises osas on tegemist kvantitatiivse uurimismeetodiga. Rakendatakse uurimisega kogutud andmete – kohtulahendite ja oportuuniteediga lõpetamiste sisulist ja arvulist analüüsi. Kuivõrd analüüsitud on nii kvalitatiivseid kui ka kvantitatiivseid ühikuid, on töös kasutatud kontentanalüüsi meetodit.

Teoreetilises osas käsitletakse lähisuhtevägivalla doktrinaalset aspekti, sotsiaalprogrammide olemuse kirjeldust ja kasutuselevõttu lähisuhtevägivalla asjades nii Eestis kui välisriikides ning nende kasutuselevõtu regulatiivset osa, menetlusliike, mille puhul sotsiaalprogramme rakendatakse ning vägivallatsejatele kohaldatakse. Ühtlasi on esitatud sotsiaalprogrammide lisakohustusena määramise juriidiliste aluste käsitus.

Empiiriline osa tööst seisneb Viru Maakohtu kohtupraktika ja Viru Ringkonnaprokuratuuri poolt oportuuniteediga kriminaalasjade lõpetamise määruste analüüsis, milles vägivallatsejatele on määratud lisakohustusena sotsiaalprogrammi läbimine. Analüüsi eesmärgiks on välja selgitada, kui paljud sotsiaalprogrammi läbinud lähisuhtes vägivallatsejad panid pärast sotsiaalprogrammi läbimist toime uue kuriteo, mis aja vältel uus kuritegu toime pandi ning milline oli vägivallatseja varasem kuritegelik taust. Seeläbi on võimalik välja selgitada lähisuhtevägivalla kuriteo toime pannud isikute retsidiivsus ja sotsiaalprogrammide mõju isikute hilisemale käitumisele pärast kohustusena määratud sotsiaalprogrammi läbimist.

Käesolevas töös on seatud 4 uurimisküsimust:

- 1) Milliseid sotsiaalprogramme ning kui palju määrati KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritud teo toime pannud isikutele kohtu ja prokuratuuri poolt ning millistesse sotsiaalprogrammidesse vägivallatsejaid suunati kriminaalhoolduses?

- 2) Milline oli sotsiaalprogrammide läbimise mõju kurjategijate edasisele käitumisele, s.o kui paljud sotsiaalprogrammi läbinud isikud panid pärast sotsiaalprogrammi läbimist toime uue kuriteo?
- 3) Kas sotsiaalprogrammid on tõhusad ainult esmakordsele vägivallatsejatele või suudavad panna vägivaldsest elustiilist/käitumisest loobuma ka korduvvägivallatseja?
- 4) Kas ja mis aja möödudes paneb sotsiaalprogrammi läbinu toime uue kuriteo?

Autor on püstitanud järgmised hüpoteesid, mida töö käigus kontrollitakse:

- 1) Kõige enam mõistetakse vägivallatsejatele MTÜ-de poolt läbiviidavaid sotsiaalprogramme ning need omavad kõige suuremat mõju vägivallatsejate käitumise muutumisel õiguskuulekuse suunas;
- 2) Sotsiaalprogrammide läbimine on edukas esmakordsete vägivallatsejate puhul, kuid ei pane korduvvägivallatsejat vägivaldsest elustiilist/käitumisest loobuma (s.t varasemalt vägivaldne isik kasutab pärast sotsiaalprogrammi läbimist uuesti vägivalda).

Magistritöö koosneb viiest peatükist. Esimeses peatükis käsitletakse vägivallakuritegusid lähisuhtes KarS § 121 lg 2 p 2 järgi. Teine peatükk vaatab sotsiaalprogrammide loomise ajalugu, programmide kasutusele võtmise aluseid ning sotsiaalprogrammide kasutamist ja rakendamist reguleerivaid õigusakte Eestis. Kolmandas peatükis esitatakse sotsiaalprogrammide rakendamise põhimõtted ja olemus. Samuti on kolmandas peatükis käsitletud leidnud Eestis rakendatavad sotsiaalprogrammid ning nende sisu ja ülesehitus. Neljandas peatükis analüüsitakse 2020. ja 2021.a Ida- ja Lääne-Virumaal toime pandud lähisuhtevägivalla juhtumeid ning täiendavalt vaadeldakse, milliseid sotsiaalprogramme vaadeldud perioodil erinevatel juhtumitel rakendati. Nimetatud peatükk algab uurimise objektiks oleva valimi moodustamise kirjeldusega, sellele järgneb kuritegude juhtumite arvu ja kirjelduse välja toomine ning vägivallatsejate isiksuse ja varasema karistatuse esitamine. Seejärel käsitletakse 2020. ja 2021.a Ida- ja Lääne-Virumaal lähisuhtes vägivallatsejatele lisakohustusena määratud sotsiaalprogramme. Viies peatükk sisaldab järeldusi töö käigus uuritust. Selles peatükis käsitletakse lähisuhtevägivalla kuriteo toime pannud isikute hilisemat käitumist pärast sotsiaalprogrammi läbimist. Kuivõrd kõik uue kuriteo toime pannud isikud ei pane kuritegu pärast sotsiaalprogrammi läbimist toime ja mõningatel juhtudel on vägivallatsejad uue kuriteo toime pannud enne sotsiaalprogrammi läbimist või selle läbimise ajal, on nimetatud isikute ja nende poolt läbitud sotsiaalprogrammide käsitletus toodud erinevates peatüki alapunktides. Töö lõpeb järeldustega sotsiaalprogrammide edukuse kohta.

Märksõnad: lähisuhtevägivald, sotsiaalprogramm, retsidiivsus

1. Vägivallakuriteod lähisuhtes KarS § 121 lg 2 p 2 järgi

Vägivallakuriteod on üks tervise vastu suunatud süütegude liik, mille alla kuuluvad erinevad kehalise väärkohtlemise teod ning teise inimese tervist kahjustavad teod. Vägivallategudeks võivad olla mistahes teokirjeldusega kuriteo tunnustele vastavad teod, mis ei too ohvrile kaasa terviseriket.¹⁷ Kuigi vägivallategudena käsitletakse selliseid kuriteo tunnustele vastavaid tegusid, mis püsivat terviseriket kannatanule kaasa ei too, on oluline siiski märkida, et nimetatud teod võivad KarS § 121 mõttes aga kaasa tuua tervisekahjustuse kestusega neli nädalat kuni neli kuud või põhjustada füüsilist valu.¹⁸ Objektiivsete tunnustega teod, mis vägivallategude alla kuuluvad, ühtset ja lõplikult määratletud loetelu ei moodusta. Küll aga on oluline märkida, et kui isikule on tekitatud üle nelja kuu kestev tervisehäire, on tegemist raske tervisekahjustusega, mida reguleerib KarS § 118 ning käesolevalt põhjalikumalt ei käsitleta.

Peamiselt kasutatakse vägivalda terminina, mis hõlmab inimestevahelist füüsiliste vigastuste põhjustamist. See omakorda näitab, et vägivalda kontseptsiooni ei saa mõista eraldi jõu mõistest. Tugev ühendus vägivalda ja jõu terminite vahel nähtub ka „Oxford English sõnaraamatus“,¹⁹ kus vägivald on defineeritud kui füüsilise jõu kasutamine eesmärgiga põhjustada vigastusi või kahjustusi inimestele või varale.²⁰ Sama seisukohta kinnitab ka „Eesti keele seletav sõnaraamat“, mille kohaselt tähendab vägivald kedagi või midagi kahjustava jõu või mõjuvõimu kasutamist.²¹

Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) käsitleb vägivallana tahtlikku füüsilise jõu või mõjuvõimu kasutamist teise isiku vastu või sellega ähvardamist, mis võib põhjustada vigastusi, surma, psühholoogilist kahju, hooletusse jätmist, arengu häirumist või õigustest ilmajätmist.²²

¹⁷ Sootak, J. Isikuvastased süüteod. 6., täiend. ja ümbertööt. vlj. Tallinn: Juura 2020, lk 64.

¹⁸ Sootak, J. Viidatud töö, lk 66.

¹⁹ Oxford English Dictionary. Violence. Oxford: Oxford University Press 2022. – <https://www-oed-com.ezproxy.utlib.ut.ee/view/Entry/223638?rskey=rKTwlJ&result=1#eid> (14.04.2022)

²⁰ Bufacchi, V. Two Concepts of Violence. University College Cork. – Political Studies Review: 2005 Vol 3. London: Political Studies Association 2005, lk 195. – <https://journals-sagepub-com.ezproxy.utlib.ut.ee/doi/pdf/10.1111/j.1478-9299.2005.00023.x> (12.04.2022).

²¹ Eesti Keele Instituut. Eesti keele seletav sõnaraamat. Vägivald. – Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu 2., täiend. ja parand. tr. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2009. – <http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=vägivald&F=M> (11.04.2022).

²² Maailma Terviseorganisatsioon (WHO). World report on violence and health: Summary. Geneva: World Health Organisation 2002, lk 4. – https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42512/9241545623_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y (10.04.2022).

Sõna "vägivald" tuleneb ladinakeelsest sõnast „*violentia*“, mis tähendab keevalisust, kirglikku ja kontrollimatut jõudu. Kuna liigse jõu kuritarvitamine viib tihti normide, õiguste ja reeglite rikkumiseni, siis vägivalla tähendust ühendatakse tihti ka sõnaga "rikkumine", mis tuleneb ladinakeelsest sõnast „*violare*“. Samuti on vägivalla defineerides vägivalla mõiste kombineeritud tavaliselt füüsilise jõu kasutamise ja rikkumise toime panemise mõistetega,²³ mille all peamiselt peetakse silmas kellegi õiguste ja vabaduste rikkumist.

Eestis hakati lähisuhtevägivallast kui tõsisest sotsiaalsest probleemist rääkima pärast aastatel 2001-2003 läbiviidud esimesi sellealaseid uuringuid.²⁴ Pärast erinevaid uuringuid²⁵ lähisuhtevägivalla leviku ja tähenduste kohta Eestis nii meedikute²⁶ kui ka teismeliste²⁷ ja naiste²⁸ aga ka kogu elanikkonna valimi²⁹ seas, hakati üha enam töötama selle suunas, et eristada lähisuhtevägivalla üldistest vägivallakuritegudest. Kuivõrd lähiriikides³⁰ on juba kasutusel eraldi lähisuhtevägivalla seadused, vajab ka Eesti lähisuhtes toime pandud vägivallategudega tõhusaks tööks vähemalt eraldi sätet. Selleks loodi Eestis 01.01.2015 karistusseadustikus uus säte – KarS § 121 lg 2 p 2, mis nägi ette lähisuhtes toime pandud vägivallateole kõrgema karistumäära võrreldes üldiste vägivallakuritegudega. Kõnealune paragrahv on tähelepanuväärne seetõttu, et näeb vägivallategude toimepanemist lähi- või sõltuvussuhtes vastutust raskendava asjaoluna.

²³ Bufacchi, V. Viidatud töö, lk 194.

²⁴ Veia, V. Vägivallast vabaks MTÜ. Rehabilitatsiooniprogramm paarisuhtes vägivalla kasutamises süüdimõistetud meestele. Tallinn: Vägivallast vabaks MTÜ 2009, lk 1. – http://www.naisteabi.ee/failid/Velda_ettekanne.pdf (08.04.2022).

²⁵ Allaste, A.-A., Võõbus, V. Vägivald lähisuhtes: selle põhjused ja võimalikud lahendused. Uuringuraport. – Tallinn: Hasartmängumaksu Nõukogu 2008. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/allaste_vagivald_lahisuhtes_biin_retsensioon_1_.pdf (28.02.2022)

²⁶ Kase, H., Pettai, I. Vägivalla mõju naiste tervisele. Meedikute küsitluse tulemused. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. Tallinn: Avatud Eesti Fond 2003. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/meedikute_kysitus_1_.pdf (12.04.2022).

²⁷ Strömpl, J. jt. Eesti teismeliste vägivallatõlgendused. Uuringuraport. – Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 3/27. Tallinn: Auratrükk 2007. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/nr_203_2007_20teismeliste_20v_c3_a4_givald_1_.pdf (12.04.2022).

²⁸ Pettai, I., Proos, I. Vägivald ja naiste tervis. Sotsioloogilise uuringu materjalid. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. Tallinn: Avatud Eesti Fond 2003. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/vagivald_ja_naiste_tervis_1_.pdf (12.04.2022)

²⁹ Hämmal, J. jt. M. TNS Emor. Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. Uuringu aruanne. Sotsiaalministeerium. Tallinn: TNS Emor 2014. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/elanike_hoiakud_soopohise_vagivald_ja_inimkaubanduse_valdkonnas2014_aruanne_tns_emor_loplik.pdf (12.04.2022).

³⁰ Lähiriikide all on käesolevas töös mõeldud Soomet, Lätit ja Leedut. Venemaal lähisuhtevägivalla reguleerimine läbi eraldi lähisuhtevägivalla seaduse puudub. Viidatud: Pettai, I., Kaugia, S., Narits, R. Õigusloomes on Eestil arenguruumi. – RiTo 38/18, lk 194. <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2018/12/Õigusloomes-on-Eestil-arenguruumi.-Pettai-Kaugia-Narits.pdf> (10.04.2022).

KarS § 121 lg 2 p-ga 2 on sätestatud kaks alternatiivi kehalise väärkohtlemise kuriteole. Esiteks sätestab paragrahv ise, et kehaline väärkohtlemine võib olla teise inimese tervise kahjustamine aga ka valu tekitav kehaline väärkohtlemine. Kuid seejuures peab kuriteo tunnustega teo tagajärjel valu tekitamine olema omistatav ka teo toimepanijale objektiivse kõrvalseisja seisukohast.³¹ Väärkohtlemine seisneb kehalise heaolu olulises kahjustamises, mis ei ulatu vigastuse tekitamiseni ehk tervisekahjustuseni. Vägivalla tagajärjel tekkinud tervisekahjustusena võib mõista organismi elundi või koe anatoomilise terviklikkuse või selle füsioloogilise funktsiooni häiret, samuti haigust või muud patoloogilist seisundit, mis võib tekkida mehaanilise, füüsikalise, bioloogilise teguri toimetel. Kui aga väärkohtlemisel ületatakse kehalise heaolu olulisuse piir, on tegemist füüsilise valu tekitamisega.³²

Füüsilise vägivalla all võib mõista juustest tirimist, agressiivset füüsilist kontakti, mis võib seisneda nügimises ja müksamises, liikumise takistamist, löömist, peksmist, kägistamist, lämmatamist, relva kasutamist aga ka muu eseme kasutamist relvana. Samuti peetakse füüsiliseks vägivallaks kaudset vägivallada nagu laste piinamist ning nende tapmisega või neile haiget tegemisega naise ähvardamist.³³ Lapse füüsiline väärkohtlemine (sh vägivallane karistamine) on vanema või lähedase isiku tahtlik füüsilise jõu kasutamine, mis põhjustab lapsele füüsilisi ja psühholoogilisi kahjustusi.³⁴ Kehaline väärkohtlemine võib seisneda veel tõukamises, rebimises, kõrvetamises, torkimises, külma ilmaga välja ajamises. Kehalise väärkohtlemisena tuleb näha kõigepealt tegu ennast – see peab ületama argielus ettetuleva bagatellründe läve, väljendudes seega teos, millega ületatakse tavalise füüsilise kontakti piiri.³⁵

KarS § 121 lg 2 p 2 annab omakord kaks alternatiivi ohvri ja vägivallatseja omavahelise suhte kohta: kui tegu on toime pandud lähi- või sõltuvussuhtes. See säte ei määratle iseenesest konkreetselt, kelle vahel peab olema tegu toime pandud ning millised konkreetsed teod kuuluvad tervise kahjustamise ning millised valu tekitava kehalise väärkohtlemise alla. Ühtne ammendav loetelu selle kohta puudub.

Vägivallada võivad kodus kasutada nii mehed, naised, lapsed kui täiskasvanud. Kõige sagedamini kasutab mees vägivallada naissoost pereliikme vastu heteroseksuaalses suhtes.

³¹ RKKKo 3-1-1-50-13 p 12, RKKKo 3-11-29-15 p 11.3.

³² Sootak, J. Viidatud töö, lk 66, 71.

³³ Kase, H. Viidatud töö, lk 8-9.

³⁴ Justiitsministeerium. Viidatud töö. – <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/laste-vaarkohtlemine-peres> (02.02.2022).

³⁵ Sootak, J. Viidatud töö, lk 71.

Eelkõige kasutatakse vägivalda oma intiimpartneri, abikaasa või elukaaslase vastu.³⁶ Kuigi vägivald lähisuhtes on suunatud suuremalt osalt naiste vastu, ei tähenda see, et meeste vastu suunatud vägivalda ei esineks. Kuigi ohvriks võivad langeda ka mehed, mõjutab lähisuhtevägivald naisi ebaproportsionaalselt.³⁷ WHO uuringu kohaselt kogevad naised kehalist vägivalda ebaproportsionaalselt palju kodus, samas kui mehed kogevad vägivalda sageli avalikes kohtades.³⁸ Uuringutest on selgunud, et mehed kogevad tavaliselt kergemat vägivalda, näiteks lahtise käega löömist, oluliselt harvem aga rasket füüsilist vägivalda.³⁹ Naised seevastu kogevad sagedamini just rasket füüsilist vägivalda.⁴⁰

Riigikohtu hinnangul saab lähisuhtet sedastada olukorras, kus kannatanu ja süüdistatav on lahutatud, kuid olnud pikaajalises abielus⁴¹ ning endised abikaasad elavad süüteo toimepanemise ajal veel koos.⁴² Siiski on kohtupraktikast tulenevalt hinnatud ka vanemate ja vanavanemate suhtes toime pandud kehalise väärkohtlemise puhul teatud lähisuhtele omaseid kriteeriume. Näiteks ema ja poja suhe on lähisuhe, seda enam, kui nad elavad ka samades eluruumides.⁴³ Veel on Riigikohus märkinud, et kuivõrd kannatanu on süüdistatava pereliige (k.a kasulapsed/kasuvanemad), kellega jagatakse ühist eluaset, on kehaline väärkohtlemine toime pandud lähisuhtes.⁴⁴ Samuti lapsevanemast kannatanu ja süüdistatavast lapse vaheline tihe läbikäimine olukorras, kus ei elata enam koos, kinnitab lähisuhte olemasolu⁴⁵ aga ka ilma täiendavate kriteeriumite hindamiseta õe-venna vahelised vägivallateod.⁴⁶ Ohvri vastu süüteo toime pannud isik võib samuti olla sugulane, hooldaja või ühe lapsevanema elukaaslane.⁴⁷

³⁶ Hall, D., Malcolm, E. Sexual and Family Violence in Europe. – Antony, R., Carroll, S., Pennock, C (toim). The Cambridge World History of Violence. Cambridge: Cambridge University Press 2020, lk 274. – <https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-world-history-of-violence/sexual-and-family-violence-in-europe/991B746D57B14675CBE1ADDBD2F5F0C4> (13.02.2022); Kase, H. Viidatud töö, lk 11.

³⁷ Maailma Terviseorganisatsioon (WHO). Violence against children (08.06.2020). – <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children> (18.02.2022)

³⁸ Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (FRA). Kuritegevus, turvalisus ja ohvrite õigused, lk 6.

³⁹ Soo, K. Paarisuhtevägivald Eestis – levik ja tagajärjed. Lõppraport. Tartu: Sotsiaalministeerium 2010, lk 19. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/paarisuhtevagivallaraaport_loplik.pdf (02.02.2022); Strauss, M. A. Women's violence toward men is a serious social problem. – D.R. Loseke, R.J. Gelles, M.M. Cavanaugh (toim). Current controversies on family violence. London: Sage Publications 2005, lk 87. – https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-assets/5161_book_item_5161.pdf

⁴⁰ Soo, K. Viidatud töö, lk 19.

⁴¹ HMKo 1-18-8934 puhul 27 aastat kooselu.

⁴² Sedman, M. Viidatud töö, lk 5.

⁴³ VMKo 1-19-7624.

⁴⁴ HMKo 1-19-7272. Viidatud: Sedman, M. Viidatud töö, lk 7.

⁴⁵ TrtRKo 1-18-8968. Viidatud: Sedman, M. Viidatud töö, lk 6.

⁴⁶ VMKo 1-19-8501, HMKo 1-19-1742.

⁴⁷ Tamm, K., Solodov, S. Viidatud töö lk 39-43.

Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsiooni⁴⁸ (edaspidi: Istanbuli konventsioon) artikkel 3 punkti b kohaselt on perevägivald igasugune füüsiline, seksuaalne ja psühholoogiline vägivald, mis leiab aset perekonnas või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivallatseja elab või on varasemalt elanud ohvriga samas elukohas.

Uuringutest nähtub, et vägivald kipub korduma ja vägivallaringist on keeruline välja pääseda.⁴⁹ Vägivalla kogemine lapsepõlves normaliseerib ohvrite jaoks vägivalla.⁵⁰ Kaldumus vägivallalt käituda kestab sageli edasi nii vägivalla sihtmärgi kui ka selle toimepanijana.⁵¹ Vägivallaga kokku puutunud lastel on ka suurem oht ise ohvriks langeda.⁵² Samuti võib tõdeda, et vägivald põhjustab vaimse tervise probleeme.⁵³ Lastel võib vägivallakogemus negatiivselt mõjutada nende kognitiivset arengut ning halvendada haridus- ja kutsealaseid tulemusi.⁵⁴

2021. aastal on avaldanud Euroopa Põhiõiguste Amet põhiõiguste uuringu ülevaate kuritegevuse, turvalisuse ja ohvrite õiguste kohta, mille kohaselt rikuvad vägivallakuriteod ohvrite peamisi inim- ja põhiõiguseid. Seejuures on tegemist Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklitest 2 ja 3 tulenevate inimväärikuse ja isikupuutumatusõiguste selge rikkumisega.⁵⁵

⁴⁸ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon - RT II, 26.09.2017, 2.

⁴⁹ Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015–2020. Tallinn: Justiitsministeerium 2015. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/ves_2015-2020_0.pdf (20.02.2022)

⁵⁰ Roguski, M. Gregory, N. Former family violence perpetrators' narratives of change. The Glenn Inquiry. Wellington: Kaitiaki Research and Evaluation 2014, lk 22. – https://ndhadeliver.natlib.govt.nz/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE25596493&dps_custom_att_1=il_sdb (16.02.2022).

⁵¹ Cacciatore, R. Agressiivsuse astmed. Pino, K-L (tõlk). Tallinn: Menu Kirjastus 2015, lk 51-52.

⁵² Maailma Terviseorganisatsioon (WHO). Violence against children. *Sine loco*: World Health Organisation 2020. – <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children> (18.02.2022).

⁵³ Justiitsministeerium. Vägivallaennetuse kokkulepe 2021-2025. Tallinn: Justiitsministeerium 2021, lk 6. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/en/vagivallaennetuse-kokkulepe-2021-2025> (03.03.2022).

⁵⁴ Maailma Terviseorganisatsioon (WHO). Viidatud töö. Violence against children.

⁵⁵ Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (FRA). Kuritegevus, turvalisus ja ohvrite õigused. Ülevaade. Põhiõiguste uuring. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus 2021, lk 1-5. – https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-crime-safety-victims-rights-summary_et.pdf. (01.04.2022)

2. Sotsiaalprogrammide loomise ajaloost, programmide kasutamise põhialused ja kasutamist reguleerivad õigusaktid Eestis

Kõigile psühholoogilise abi programmidele – paranduslikele, hariduslikele ja psühhoteraapilistele – on iseloomulik keskendumine vägivaldse käitumise muutmisele ja lähedaste ohutuse suurendamisele. Muutused vägivallatseja käitumises saavutatakse tema poolt uute teadmiste omandamisega, tunnete väljendamisega vägivalla kasutamise või kogemise olukorras ning uute käitumisviiside õppimisega.⁵⁶ Kognitiiv-käitumuslikud võtted aitavad omandada uued oskused toimetulekuks kriisiolukordades. Võttes uued oskused kasutusele, aitab see parandada vägivallatsejate üldist käitumist ja seaduskuulekust.

2.1. Ajalooline tagasivaade sotsiaalprogrammide loomisele

Esimesed sotsiaalprogrammid, mis põhinevad kognitiiv-käitumuslikul teraapial, s.o peamiselt nõustamised ja pere- ning üksikisiku teraapia, loodi 1970. aastatel ja on arenenud kui oluline psühholoogilise abi valdkond. Esimesed sotsiaalprogrammid lähisuhtes vägivallatsejatele loodi Ameerika Ühendriikides, aidates nendega muuta vägivallatsejate käitumist,⁵⁷ kuid on käesolevaks ajaks võetud kasutusele üle maailma.

Eelnimetatud sotsiaalprogrammid tuginevad psühhopatoloogiale ja põhinevad kurjategijate probleemide mõtestamisel, mis viivad neid vägivalla rakendamiseni. Uurimustulemuste kohaselt hõlmavad kõige tihedamini kasutatavad programmid kognitiiv-käitumuslikku, süsteemset, psühhodünaamilist ja integreeritavaid kiindumusteooriale tuginevaid meetodeid, mis on kasutatavad töös vägivallatsejatega. Psühhopatoloogia idee kohaselt paneb individuaalse ja ühiskondliku toimimise häirumine vägivaldselt käituva isiku rakendama teatud olukordades vägivalda.⁵⁸

Kognitiiv-käitumuslik teraapia on üks aktiivsemalt uuritud psühhoteraapiaid ja sellest on saanud peamine meetod tagamaks tuge vaimse tervise probleemidele. Kognitiiv-käitumuslikud sekkumised on praeguseks väga tihedalt kasutusel agressiivse käitumise ravis ning aitavad erinevatel rühmadel õppida juhtima oma viha ja agressiivset käitumist. Peamised kasutusel olevad tehnikad keskenduvad terapeutilise suhte loomisele, käitumist muutvatele strateegiatele, kognitiivsele ümberstruktureerimisele ja põhiuskumuste muutmisele, mis

⁵⁶ Dyjakon, D. Model of psychotherapy for intimate violence perpetrators. A case study. – Psychoterapia 1 Vol 188 2019. Wrocław: 2019 Institute of Psychology, University of Lower Silesia, lk 30, 33. – http://www.psychoterapiaptpl.pl/uploads/PT_1_2019/ENGver29Dyjakon_Psychoterapia_1_2019.pdf (01.04.2022)

⁵⁷ Dyjakon, D. Viidatud töö, lk 29.

⁵⁸ Dyjakon, D. Viidatud töö, lk 30.

aitaksid ära hoida tagasilangust kuritegelikule käitumisele ning uute kuritegude toimepanemist. Kognitiiv-käitumuslikku teraapiat kasutatakse peamiselt düsfunktsionaalse viha ja partnerile suunatud vägivaldse käitumise eemale juhtimiseks.⁵⁹

Lähisuhtes vägivallatsejatele mõeldud programmid, mis tuginevad aga Duluthi mudelile said alguse 1980. aastatel Ameerika Ühendriikides ning on nüüdseks muuhulgas levinud Euroopasse. Paljud Duluthi mudelil põhinevad programmid on välja kasvanud naiste varjupaikade liikumisest ning on välja töötatud peamiselt naistevastase vägivalda vähendamiseks. Nimetatud programmid on mõeldud peamiselt meestele ning toetuvad feminismi teooriale, olles asutatud peamiselt kogukonna aktivistide ja praktikute poolt.⁶⁰

Duluthi mudeli loojad Pence ja Paymer kirjeldavad enda loodut kui hariduslikku mudelit ja programmi, mis keskendub vägivallatsejate harimisele ja õpetab vägivallatsejatele vägivaldavas suhtlemisstiilis ning partneriga suhestumist.⁶¹ Duluthi mudelil põhinevate programmide eesmärk on veenda programmis osalejad aktsepteerima ja rakendama soolise võrdõiguslikkuse põhimõtteid, samuti õpetada neile, kuidas lahendada konflikte.⁶² Wilsoni hinnangul on Duluthi mudel olnud ilmselt kõige mõjusam⁶³ ning seetõttu tuginetakse sellele paljude sotsiaalprogrammide loomisel ka praegusel ajal.

Wilsoni kohaselt hõlmab edukate programmide sisu vägivaldsete intsidentide analüüsi, tujude ja tunnete ära tundmist ning jälgimist, meeste sotsialiseerumise ja naisi puudutavate hoiakute uurimist, empaatia ning erinevate kognitiivsete oskuste ja tehnikate arendamist suurendamaks kontrolli enda heaolu ja käitumise üle.⁶⁴

Roguski ja Edge on oma töös viidanud Armenti ja Babcocki ning Hassalli ja Fanslow varasematele uurimustele ning selgitanud, et kurjategijate kriminaalse käitumise mõjutamiseks on kõige tõhusamad sotsiaalprogrammid, mille eesmärk on kurjategijat ümber kasvatada – st toetavad ja terapeutilised sekkumised.⁶⁵

⁵⁹ Berg Nessel, M., Lara-Cabrera, M. L. jt. Cognitive behavioural group therapy for male perpetrators of intimate partner violence: a systematic review. – BMC Psychiatry 19, Article number 11 (2019). London: BioMed Central 2019, lk 1. – <https://bmcpsy psychiatry.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s12888-019-2010-1.pdf> (03.04.2022).

⁶⁰ Wilson, M. Viidatud töö, lk 1.

⁶¹ Roguski, M., Gregory, N. Viidatud töö, lk 8.

⁶² Dyjakon, D. Viidatud töö, lk 29.

⁶³ Wilson, M. Perpetrator Programmes for Male Domestic Violence Offenders: What do we know about Effectiveness? – Criminal Justice Social Work Development Centre for Scotland. Paper 4. Edinburgh: Criminal Justice Social Work Development Centre for Scotland. 2003, lk 1. – <http://lx.iriss.org.uk/sites/default/files/resources/Perpetrator%20programmes.pdf> (30.03.2022)

⁶⁴ Wilson, M. Viidatud töö, lk 4.

⁶⁵ Armenti, N. A., Babcock, J. C. Conjoint treatment for intimate partner violence: A systematic review and implications. Couple and Family Psychology: Research and Practice, Vol 5. Washington: American

Kuigi enamik programme kasutab standardiseeritud sekkumismeetodeid kõikide osalejate puhul, tunnistavad teadlased ja praktikud, et vägivaldsed mehed ei ole homogeenne rühm. Wilsoni hinnangul on oluline programme kohandada erinevatesse rühmadesse kuuluvatele vägivallatsejatele. See on võimalik eraldades esmakordsed õigusrikkujad, õigusrikkujad, kes on vägivaldsed ainult kodus ning õigusrikkujad, kes on üldiselt vägivaldsed aga ka vaimse tervise probleemidega õigusrikkujad.⁶⁶ Kuigi Wilson pöörab enim tähelepanu meestele, on kõik samad põhimõtted rakendatavad ka ka naistest vägivallatsejate puhul.

Kuni 2006. aastani puudusid Eestis vägivallatsejate rehabiliteerimisele suunatud programmid, sh tugigrupid paarisuhtes vägivalda kasutanud meestele. Justiitsministeeriumi konkursi kuriteoennetuse projektide raames loodi 2006. aastal MTÜ Vägivallast Vabaks poolt esimene paarisuhtes vägivalda tarvitanud meestele suunatud sotsiaalprogramm – “Rehabilitatsiooni-tugigrupp pere- ja suhtevägivalla kuriteo sooritanud meestele”.⁶⁷

2.2. Sotsiaalprogrammide lähisuhtevägivalla asjades kasutamise põhialused Eestis

Ohvritele tähelepanu pööramise kõrval on hakatud aina enam rääkima sellest, et vägivallatsejad peavad võtma vastutuse enda vägivaldse käitumise eest ning tegema pingutusi vägivallast loobumiseks. Riik on loonud selleks üha enam võimalusi.⁶⁸ Programmikohustuse määramise võimalust kasutatakse menetluses aina enam ka lähisuhtevägivalla korral, et parandada teo toimepanija oskusi kontrollida paremini oma käitumist, arendada sotsiaalseid oskusi ning kujundada oma hoiakuid.⁶⁹

Riigi pikaajalise strateegia Eesti 2035 kohaselt on üks strateegiline siht rahva kestlikkus, tervis ja sotsiaalkaitse. Üheks viisiks eesmärgi saavutamisel on toetada rahva vaimset tervist ning vähendada seeläbi vaimset ja füüsilist vägivalda. Selle saavutamine on võimalik

Psychological Association 2016, lk 109–123; Hassall, I., Fanslow, J. Family violence in New Zealand: we can do better. The New Zealand Medical Journal, Vol 119. Wellington: New Zealand Medical Association 2006, lk 1–4. Viidatud: Roguski, M. Edge, K. Thinking differently about family violence: Shifting from a criminal justice response to a recovery orientation. – Journal of Community and Applied Social Psychology 2021, 31 (8). Hoboken: John Wiley and Sons, lk 342-343. – https://www.researchgate.net/publication/349113595_Thinking_differently_about_family_violence_Shifting_from_a_criminal_justice_response_to_a_recovery_orientation (12.02.2022),

⁶⁶ Wilson, M. Viidatud töö, lk 6.

⁶⁷ Veia, V. Viidatud töö, lk 1-2.

⁶⁸ Justiitsministeerium. Vägivalla ennetamise strateegia 2015-2020 lõpparuanne, lk 3.

⁶⁹ Justiitsministeerium. Vägivalla ennetamise strateegia 2015-2020 lõpparuanne, lk 25.

laiendades tõenduspõhiseid ennetus- ja sotsiaalprogramme, mis aitavad ära hoida ja vähendada lähisuhtevägivalda ja riskikäitumist.⁷⁰

Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030 eelnõu juurde kuuluva seletuskirja kohaselt on kriminaalpoliitika ja kriminaalmenetlus tõhusad, kui keskendutakse ühiskonnale enim kahju tekitatavatele ning suurima mõjuga kuritegudele, sh lähisuhtes toime pandud vägivallakuritegudele. Oluline on tähelepanu pöörata ka vägivallaennetusele.⁷¹ Selleks on WHO andnud soovitusi pöörata tähelepanu haridusele, sotsiaalsetele oskustele, tugi- ja abistavatele teenustele, majanduslikule toimetulekule, vanemluse ja hooldajate toetamisele, turvalisele keskkonnale, väärtustele ning õigusaktide ja –normide loomisele,⁷² millega lähisuhtevägivalla ennetamise tegevuskavaga aastateks 2019-2023 Eestis tegeletakse. Eesmärgiks on vägivalda kasutanud isikute suunamine sotsiaalprogrammidesse, mis keskenduvad lähisuhtevägivalla tõkestamisele ja vägivallavaba käitumise arendamisele, tagades võimalus programmides osalemiseks igas Eesti piirkonnas vähemalt kord aastas.⁷³

08.10.2020 on sõlmitud lähisuhtevägivallale spetsialiseerunud prokuröride kokkulepe ühtse praktika loomiseks lähisuhtevägivalla kriminaalmenetlustes. Kokku on lepitud, et kohtueelses menetluses kriminaalmenetluse lõpetamisel suunatakse võimalusel vägivallatseja alati läbima sotsiaalprogrammi või otsima abi vägivallast loobumise tugiliini nõustajatelt.⁷⁴

Võttes arvesse, et töö hõlmab ka 2020.a toime pandud lähisuhtevägivalla juhtumeid on oluline märkida, et vägivalla ennetamise strateegia 2015-2020 aruande kohaselt oli nimetatud perioodil üheks eesmärgiks vägivalla toimepanijate (sh lähisuhtes) kohtlemise viiside mõjusamaks muutmine ja vägivallatsejate retsidiivsuse vähendamine, mis nimetatud viie aasta pikkuse perioodi jooksul arenes. Üheks olulisemaks vägivalla ennetamise tulemuseks oli vanemluse toetamise meetmete loomine ja lapsevanemate poolt nende kasutamine. Perioodil

⁷⁰ Riigi pikaajaline strateegia: Eesti 2035. Riigikogu poolt vastu võetud 12. mail 2021. Tallinn: Vabariigi valitsus 2021, lk 22. – <https://valitsus.ee/strateegia-eesti-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia/materjalid> (05.04.2022).

⁷¹ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030 eelnõu seletuskiri. Justiitsministeerium: 23.08.2019, lk 9-10. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/seletuskiri-kriminaalpoliitika-pohialused-aastani-2030> (10.02.2022).

⁷² Justiitsministeerium. Vägivallaennetuse kokkulepe 2021-2025, lk 3; Maailma Terviseorganisatsioon (WHO). INSPIRE. Seven Strategies for Ending Violence Against Children. Luxembourg: World Health Organisation 2016, lk 6, *passim*. – <https://www.who.int/publications/i/item/inspire-seven-strategies-for-ending-violence-against-children>. (13.02.22)

⁷³ Siseministeerium. Memorandum valitsuskabineti nõupidamisele. Tallinn: Siseministeerium 2019, lk 3-4. – https://www.sm.ee/sites/default/files/lsv_memorandum_040719.pdf (22.02.2022).

⁷⁴ Prokuratuur. Ühtse praktika kokkulepped lähisuhtevägivalla kriminaalmenetlustes. Lähisuhtevägivallale spetsialiseerunud prokuröride kokkulepe. Märjamaa: Prokuratuur 2020. – <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/sites/default/files/autorid/LSV%20ühtse%20menetluspraktika%20kokkulepped.pdf> (15.02.2022)

2015-2020 loodi uusi sotsiaalprogramme ja tugigruppe – MTÜ-de poolt korraldatavad sotsiaalprogrammid „Imelised aastad“, „Hoolivad isad“ aga ka PREP ja PRIDE koolitused ning tugigrupid,⁷⁵ mis leiavad jätkuvalt igapäevas rakendamist töös vägivallatsejatega.

2.3. Sotsiaalprogrammide lähisuhtevägivalla asjades kasutamise aluseks olevad õigusaktid Eestis

Istanbuli konventsiooni artikli 16 esimene punkt sätestab, et konventsiooni osalised on kohustatud võtma vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et käivitada või toetada programme, mille eesmärgiks on õpetada lähisuhtevägivalla toimepanijaid vägivallast loobuma. See on vajalik vältimaks edasist vägivalda ja muutmaks vägivaldseid käitumisharjumusi. Sama artikli teise punkti kohaselt on konventsiooniosalistel kohustus võtta meetmeid, et käivitada programme, mille eesmärgiks on takistada süüteo toimepanijatel uute süütegude sooritamist. Sama sätte kolmanda punkti kohaselt on nimetatud meetmete võtmisel vajalik tagada ohvrite turvalisus, toetamine ja nende inimõigused ning tagada, et programmide käivitamine ja rakendamine toimub koordineeritud koostöös ohvritele tugiteenuseid pakkuvate asutustega. Peamise võimalusena eeltoodud tingimuste täitmiseks on loodud sotsiaalprogrammid, mis aitavad kindlustada ohvrite turvalisuse ja toetamise ning tagada inimõigused, täites seejuures oma eesmärgi läbi vägivallatseja käitumise mõjutamise.

Isiku põhiõiguste ja muude temale antud õiguste ja vabaduste rikkumisel, mis on käsitletav kuriteona, sekkub riik karistusõiguslike meetmetega. Rakendades karistust, kaitseb karistusõigus ühiskonna põhiväärtusi ja õiguskorda kahel viisil: 1) repressiivselt ehk tehtud ülekohtu eest tasudes kättemaksuga ja 2) preventiivselt ehk uut ülekohtu ära hoides.⁷⁶ Üheks võimaluseks riigi sekkumiseks isiku käitumisse on karistusõiguslike meetmetega isikule sotsiaalprogrammi läbimise kohustuse määramine ning tema valvamine selle täitmise üle.

KarS § 74 lg 1 annab võimaluse süüdlase karistusest tingimisi täielikult või osaliselt vabastada allutades ta käitumiskontrollile, kui ta täidab temale KarS §-ga 75 pandud kontrollnõudeid. KarS § 75 lg 2 p 8 paneb süüdlasele kohustuse käitumiskontrolli ajal osaleda sotsiaalprogrammis. KarS § 75 lg 2 p-s 8 sätestatud kohustust võivad kuriteo toime pannud isikule määrata nii prokuratuur kokkuleppe sõlmimisel vägivallatsejaga kui ka kohus

⁷⁵ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika osakond. Vägivalla ennetamise strateegia 2015-2020 lõpparuanne. Tallinn: Justiitsministeerium 2021, lk 1-3. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/ves_2015-2020_lopparuanne.pdf (20.03.2022).

⁷⁶ Sootak, J. Sanktsiooni kohaldamine. Viidatud töö. – https://karistusoigus-ylidosa.juuraveeb.ee/sisu/41552/4_5_sanktsiooni_kohaldamine (21.02.2022).

omalgatuslikult. Sotsiaalprogrammide puhul eristatakse nii selliseid, kuhu isik saab ise pöörduda prokuratuuri suunamiskirjaga kui ka vanglate kriminaalhooldusosakonna poolt määratavaid ja läbiviidavaid sotsiaalprogramme. Võimalik on osaleda nii riigi poolt rahastatud kui ka isikute omafinantseeringut eeldavates sotsiaalprogrammides. Samuti on võimalik osalemine sotsiaalprogrammides kombineeritult, st osaliselt tasub sotsiaalprogrammi või teraapilise teenuse eest kohalik omavalitsus ning osaliselt vägivallatsenud isik ise.

Kui kriminaalasja lähtuvalt asjaoludest kohtusse ei saadeta, on võimalik ka kuriteotunnustega teo suhtes kriminaalmenetluse lõpetamine oportuuniteediga. KrMS § 202 lg 7 sätestab, et kriminaalmenetluse lõpetamisel avaliku menetlushuvi puudumise korral ja kui süü ei ole suur ning kui kriminaalmenetluse esemeks on teise astme kuritegu võib kriminaalmenetluse lõpetada ja sellega kaasnevad kohustused määrata prokuratuur. KrMS § 202 lg 2 p-st 5 tulenevalt võib prokuratuur kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul panna talle kohustuse määratud tähtjaks osaleda temale prokuröri poolt kindlaksmääratud, kriminaalhooldaja poolt määratud või mõningal juhul ka enda poolt valitud sotsiaalprogrammis.

Kohustusi võib määratleda kui kohtulahendist tulenevaid nõudeid, mille eesmärk on saavutada süüdlase edasine õiguskuulekas käitumine temaga läbiviidava sotsiaaltöö kaudu. Kohus võib seaduses nimetatute hulgast valida, millist kohustust süüdlasele määrata. Seega eeldavad kohustused igakordset individualiseerimist, arvestades kuriteo asjaolusid ja süüdlase isikut. Kohustuste paljususe ja sisulise erinevuse tõttu on karistusõiguse teoorias hakatud neid liigitama positiivseteks ja negatiivseteks kohustusteks.⁷⁷ Kuna käesoleva töö teemat puudutavad ainult positiivsed kohustused, siis negatiivseid kohustusi täiendavalt ei kirjeldata.

Positiivseteks loetakse kohustusi, millega sunnitakse süüdlast tema resotsialiseerimise eesmärgil teatud aktiivseteks tegudeks. Positiivsed kohustused võimaldavad süüdlast suunata teda õigusvastasele käitumisele tõuganud kriminogeensete riskide vähendamiseks. KarS § 75 lõike 2 p 8 kohaselt on üheks positiivseks kohustuseks kohustus osaleda sotsiaalprogrammis. Kohustusena määratav sotsiaalprogramm ei pea tingimata olema valitud kriminaalhoolduse pakutavate seast, vaid see võib olla ka muu teraapiline tegevus,⁷⁸ kuhu võib prokuratuur suunata kuriteo toime pannud isiku kriminaalmenetluse lõpetamisel oportuuniteediga.

⁷⁷ Sootak, J., Pikamäe, P. § 75. Käitumiskontroll. Viidatud töö. – https://karistusseadustik.juuraveeb.ee/sisu/44040/75_kaitumiskontroll (21.02.2022)

⁷⁸ Sootak, J., Pikamäe, P. § 75. Käitumiskontroll. Viidatud töö.

Kriminaalhooldusseaduse § 1 kohaselt soodustatakse kriminaalhoolduse käigus kriminaalhooldusala sotsiaalset kohanemist eesmärgiga mõjutada teda hoiduma kuritegude toimepanemisest. See on võimalik läbi vägivallatsejatele sotsiaalsete oskuste õpetamise ja praktiseerimise, mida sotsiaalprogrammide läbimisel tehakse. Seeläbi juhitakse läbi praktiliste harjutuste vägivallatsejat õiguskuulekuse poole.

Sotsiaalprogrammide all mõeldakse Justiitsministeeriumi poolt aktsepteeritud ja kindlale riskifaktorite maandamisele suunatud tegevuste kogumit, mis viiakse ellu vastavalt programmi juhendile.⁷⁹ Kohtu poolt määratud kohustus läbida sotsiaalprogramm on täidetud, kui osaleja on programmis osalenud 90% ulatuses ja läbinud kogu programmi materjali.⁸⁰

⁷⁹ Justiitsministeerium. Vanglateenistus. Kriminaalhoolduse standardid. Jõhvi: Vanglateenistus 2019, lk 30. – https://www.vangla.ee/sites/www.vangla.ee/files/elfinder/dokumendid/krh_standardid_muudetud_marts_2019.pdf (18.03.2022).

⁸⁰ Justiitsministeerium. Vanglateenistus. Viidatud töö, lk 49.

3. Sotsiaalprogrammide olemus ja Eestis rakendatavad sotsiaalprogrammid

3.1. Sotsiaalprogrammide olemus

Houstoni Ülikooli psühholoogia doktorite Armenti ja Babcocki kohaselt ei peaks süüteo toime pannud isikuid ühiskonnast eraldama, sest see ei aita kaasa inimeste heaolu tagamisele ja nende sotsiaalsetele suhetele. Vabaduses on kuriteo toime pannud isikul suurem võimalus oma käitumist parandada ja edaspidi kuritegusid mitte toime panna. Isikute isoleerimisega võetakse kurjategijatelt ära vastutus toime pandud kuriteo suhtes. Oluline on inimesi nende probleemiga mitte üksi jätta, sest see vähendab nende võimalust hälbekäitumisest välja tulla. Seega on vajalik vägivallatseja toetamine vältimaks tema edaspidist kuritegelikku käitumist.⁸¹

Selleks, et tagada sotsiaalprogrammide tõhusus, peavad osalised tunnistama oma käitumisprobleeme ja ise tahtma muutuda. Seda soodustavaks teguriks võib olla vägivallatsejatele loodud tugigruppides ja programmikohtumistel osalemine, mille eesmärgiks on tõsta teadlikkust perevägivalla kohta. Oluline on märkida, et vägivald on vägivaldselt käituvate inimeste jaoks sageli normaalne käitumine. Varasemalt läbi viidud uuringutest nähtuvalt aitab tugigrupis osalemine vägivallatsejatel aru saada, et on võimalik muutuda. Seega annab tugigrupis osalemine vägivallatsejale võimaluse valida oma eeskujuks grupi liikmeid, kes on varem olnud vägivaldsed, kuid tänu probleemiga tegelemisele lõpetanud vägivaldselt käitumise.⁸²

Vägivallatsejate seas läbi viidud uurimuse kohaselt peab oma käitumise muutmiseks olema toetav ja empaatiavõimeline grupp, mis paneb vägivallatsejaid silmitsi seisma oma käitumisega, et teha neile selgeks, et vägivaldsel käitumisel ei ole õigustust ning see ei ole ühiskonnas aktsepteeritav. M. Paymar, G. Barnes ja E. W. Gondolf järgi ei ole selle eesmärk mehi häbistada, vaid lasta neil võtta vastutus oma tegude eest.⁸³ Samuti on muutmiseks oluline lugude vahetamine teiste vägivallatsejatega, et nad tunneksid end ühtse toetava grupina. See aitab loobuda oma käitumisele õigustuste otsimisest. Samuti nähtub varasematest uuringutest, et teiste meeste positiivsete muutuste nägemine inspireerib vägivallatsejaid ennast muutma.⁸⁴

⁸¹ Armenti, N. A., Babcock, J. C. Viidatud töö; Hassall, I., Fanslow, J. Viidatud töö. Viidatud: Roguski, M., Edge, K. Viidatud töö, lk 342-343.

⁸² Roguski, M., Edge, K. Viidatud töö, lk 346-348.

⁸³ Roguski, M., Gregory, N. Viidatud töö, lk 9.

⁸⁴ Roguski, M., Gregory, N. Viidatud töö, lk 17.

Tartu Ülikooli Rakendusuuringu Keskus on 2013.a uurinud perevägivalla toimepanijatele suunatud sekkumisprogramme maailmas. Käsitatud andmete kohaselt uurisid 2012.a Hamilton, Koehler ja Lösel 54 vägivallatsejatele mõeldud programmi 19 Euroopa riigist. Uuringust ilmnis, et kõige sagedamini praktiseeritakse Euroopas kombineeritud kognitiiv-käitumusliku ja feministliku taustaga programme (22 programmi uuritustest) ning puhtalt kognitiiv-käitumusliku taustaga programme (11 programmi uuritustest). Nimetatud uuringu tulemustest nähtuvalt eelistasid Ida- ja Lõuna-Euroopa praktikud võrreldes Põhja- ja Lääne-Euroopa praktikutega veidi enam psühhodünaamilise taustaga programme. Eeltoodust nähtuvalt viitavad senised praktikute eelistused feministliku ja kognitiiv-käitumusliku kombinatsiooni tõhususele.⁸⁵ Eestis pakutakse lähisuhtes vägivallatsenutele erinevaid tõenduspõhiseid aga ka uudseid sotsiaalprogramme. Kasutust leiavad nii kognitiiv-käitumuslikul mudelil, Duluthi mudelil põhinevad sotsiaalprogrammid kui ka segamudelid.

Duluthi mudelil põhinevate programmide eesmärk on kindlustada ohvrite ohutus läbi riigi sekkumise vägivalla rakendamisse ja tegeledes võimuga paarisuhtes. Riigi ülesanne on läbi sotsiaalprogrammide tagamise tegeleda vägivallatsejaga, õpetades talle võimuga mitte domineerimist ning võrdse suhte väärtustamist.⁸⁶

3.2. Eestis rakendatavad sotsiaalprogrammid

Eestis pakutakse vägivallatsejatele erinevaid sotsiaalprogramme nii kriminaalhoolduse kui mittetulundusühingute (edaspidi: MTÜ) poolt. Erinevaid MTÜ-de poolt pakutavaid sotsiaalprogramme võivad piirkonniti läbi viia erinevad MTÜ-d. Nii pakub Eestis SA EELK Perekeskus sotsiaalprogramme „Sisemine kindlus“, „Löömata teekond“ ja „Vanemluse suhtemaja/Vanemluse ehituskivid“. MTÜ VAITER pakub sotsiaalprogramme „Hoolivad isad“ ja „Naised vägivallata.“ MTÜ Hingekeel pakub meestele programmi „Löömata teekond“ ja naistele programmi „Sisemine kindlus“ ning lisaks individuaal- ja perenõustamist vägivalda kogenud peredele. MTÜ Perekoolitusühing Sina ja Mina korraldab Gordoni perekooli kursust. Tervise Arengu Instituut korraldab vanemlusprogrammi „Imelised aastad“.

SA Väärtustades Elu pakub PREP-koolitusi „Minu suhe on minu kätes“ nii paaridele kui üksikisikutele aga ka pereteraapiat/paarisuhtenõustamist. Samuti pakutakse

⁸⁵ Hamilton, L., Koehler, J. A., jt. Domestic violence perpetrator programs in Europe, Part I: A survey of current practice. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology. London: Sage Journals 2012. Viidatud: Tartu Ülikooli Rakendusuuringu Keskus. Perevägivalla toimepanijatele suunatud sekkumisprogrammid maailmas. Tartu: Tartu Ülikooli Rakendusuuringu Keskus 2014, lk 4-5. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivalla-toimepanijatele-suunatud-sekkumisprogrammid-maailmas> (06.04.2022).

⁸⁶ Paymar, M., Barnes, G. Viidatud töö, lk 2-3.

alkoholisõltuvusega isikutele anonüümsete alkohoolikute tugirühma teenuseid ja sotsiaalprogrammi „Kainem ja tervem Eesti,“ mida viib läbi Tervise Arengu Instituut ning mille esmapöördumine on võimalik läbi alkoholi tarvitamise häire kabinettide üle Eesti. Narkosõltuvusega isikutele pakutakse programme „SÜTIK,“ „Valik,“ sõltuvusravi ja rehabilitatsiooniprogrammi ja noortele sotsiaalprogrammi „Puhas tulevik“.

Erinevates Eesti piirkondades pakutakse lisaks eelpool nimetatutele veel perelepitusteenust, pereteraapiat aga ka vägivallatsejate tugirühma teenust. Samuti alaealistele spordiprogrammi „SPIN“ ning „STEP“ aga ka sotsiaalprogrammi „Murdepunkt.“ Vägivaldsetele alaealistele ja noortele on loodud sotsiaalprogramm „EQUIP“.

Lisaks võib vägivallatsejat suunata Eesti Eksistentsiaalse Psühhoteraapia Seltsi poolt läbiviidavasse eksistentsiaalteraapiasse. MTÜ Famigo Nõustamine ja Koolitus viib läbi sotsiaalprogrammi „Sisemine kindlus“ aga ka Gordoni perekooli, PREP suhtekoolitust ning pere-ja suhteteraapiat ning nõustamist. Samuti on võimalik osaleda Sotsiaalkindlustusameti Ohvriabi poolt korraldataval konfliktivahendusteenusel ning vägivallast loobumise tugiliini nõustamisel, kus nõustaja saab vajadusel abivajaja suunata edasi vajalikku sotsiaalprogrammi või edasisele psühholoogilisele nõustamisele.

Kriminaalhooldusosakonna poolt viiakse veel läbi eluviisitreeningut, sotsiaalprogrammi „Jõud muutuda,“ programmi „Igapäevane valik,“ liiklusohutusprogrammi alkoholi- ja narkotarvitajatele. Samuti pakutakse kriminaalhoolduse poolt sotsiaalprogrammi „Uus suund“ ja tugevustel põhinevat seksuaalkurjategijate ravi.⁸⁷ Kuid Ida- ja Lääne-Virumaal käesolevalt nimetatuid vägivallatsejatele üldjuhul ei rakendata.

Vägivallatsejatele viiakse Viru piirkonnas, s.o Ida- ja Lääne-Virumaal Viru Vangla kriminaalhooldusosakonna poolt läbi seitset sotsiaalprogrammi – sotsiaalprogramm „Võida,“ sotsiaalprogramm „Õige hetk,“ sotsiaalsete oskuste arendamise treening, agressiivsuse asendamise treening, viha juhtimise programm, pere-ja paarisuhtevägivalla programm ning eluviisitreening. Need on rakendatavad ka süüdimõistetutele vangistuse kandmise ajal vanglas.⁸⁸

Kuivõrd käesoleva töö raames vaadeldakse lähisuhtevägivalla kuritegusid ja nendele mõistetud lisakohustusi Ida- ja Lääne-Virumaal, siis käsitletakse alljärgnevalt

⁸⁷ Justiitsministeerium. Vanglateenistus. Sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele. *Sine loco, sine anno.* – <https://www.vangla.ee/et/taasuhiskonnastamine/sotsiaalse-rehabilitatsiooni-programmid-oigusrikkujatele> (04.03.2022).

⁸⁸ Bork, S., Maalmets, M. 11.02.2022 (kiri adressaadi valduses).

üksikasjalikumalt ainult neid sotsiaalprogramme, mida Ida- ja Lääne-Virumaal rakendatakse ning sotsiaalprogrammide läbiviijate poolt selles piirkonnas läbi viiakse.

Viru Vangla kriminaalhooldusosakonna poolt läbiviidav sotsiaalprogramm „Võida“ on mõeldud naissoost süüdimõistetutele, kellel puudub motivatsioon loobuda kuritegelikust käitumisest. Samuti naistele, kellel on probleemsed suhted laste ja pereliikmetega ning kes ei tööta. Programmi eesmärk on naisi motiveerida ellu viima muutusi, mis parandavad nende elukvaliteeti.⁸⁹ Programmis õpitakse teadvustama ja kasutama oma ressursse, suurendama sidususe kogemust ja arendama inimsuhteid tulemaks toime erinevate riskiolukordadega.⁹⁰ Programm on Eestis kasutusel alates 2011. aastast.⁹¹

Sotsiaalprogramm „Õige hetk“ on individuaalprogramm, mille eesmärk on aidata õigusrikkujal omandada, arendada ja rakendada sotsiaalsete probleemide lahendamisega seotud oskusi, et probleemsetes olukordades hakkama saada.⁹² Programmi kohtumistel käsitletakse erinevaid eluvaldkondi, omandatakse uusi toimetuleku- ja sotsiaalseid oskusi ning otsitakse isiku elust, mõtlemisest ja hoiakutest seoseid õigusrikkumistega, et motiveerida teda seaduskuulekale käitumisele.⁹³ Programm on Eestis kasutusel alates 2008. aastast.⁹⁴

Samuti viib kriminaalhooldusosakond läbi sotsiaalsete oskuste arendamise treeningut. Vägivallatsejatele määratakse seda sotsiaalprogrammi vaid juhul, kui lisaks vägivaldsele käitumisele esinevad isikul ka muud puudujäägid sotsiaalsetes oskustes.⁹⁵ Kava sisaldab elementaarsete suhtlemis- ja sotsiaalsete oskuste praktilist õpet.⁹⁶ Programmi eesmärk on alandada riske, mis on seotud sotsiaalsete oskuste, impulsiivsuse, probleemide äratundmisvõime ja lahendusoskuste, toimetuleku ja eesmärkide saavutamisega. Samuti arendatakse programmi läbimise käigus oskust mõista teiste inimeste seisukohti ja oma tegevuse tagajärgi ning seeläbi õpetada suhtlemist teiste inimestega nii, et see ei kahjustaks kuriteo toime pannud isikut ennast ega teisi.⁹⁷ Treeningut viiakse läbi alates 2006. aastast.⁹⁸

⁸⁹ Justiitsministeerium. Vanglateenistus. Sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele. Viidatud töö.

⁹⁰ Justiitsministeerium. Sotsiaalprogrammid. *Sine anno*. –

<https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/teemalehed/sotsiaalprogrammid> (04.03.2022).

⁹¹ Paumets, K., Maalmets, M. 16.03.2022 (kiri adressaadi valduses).

⁹² Justiitsministeerium. Vanglateenistus. Sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele. Viidatud töö.

⁹³ Justiitsministeerium. Sotsiaalprogrammid. Viidatud töö.

⁹⁴ Paumets, K., Maalmets, M. 16.03.2022 (kiri adressaadi valduses).

⁹⁵ Bork, S., Maalmets, M. 11.02.2022 (kiri adressaadi valduses).

⁹⁶ Justiitsministeerium. Sotsiaalprogrammid. Viidatud töö.

⁹⁷ Justiitsministeerium. Vanglateenistus. Sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele. Viidatud töö.

⁹⁸ Paumets, K. Maalmets, M. 16.03.2022 (kiri adressaadi valduses).

Lisaks pakub kriminaalhooldusosakond agressiivsuse asendamise treeningut, mis on mõeldud peamiselt keskmise või sellest kõrgema retsidiivsusriskiga süüdimõistetutele, kes on kasutanud vägivalda. Programmis õpetatakse agressiivse käitumise asemel kasutama positiivseid sotsiaalseid oskusi ja arvestama teiste inimestega soovide, mõtete ja tunnetega.⁹⁹ Samuti võib seda programmi mõista isikutele, kes ei ole süüdi mõistetud, kuid keda suunab kuritegelikult käituma nende agressiivsus ja puudulik emotsioonide kontrollimise oskus. Treening on kasutusel alates 2000. aastast.¹⁰⁰

Veel on võimalik kriminaalhooldusosakonna kaudu osaleda viha juhtimise programmis, kuhu on suunatud isikud, kellel on raskusi viha vaos hoidmisega ja enda tunnete valitsemisega. Programmi eesmärk on täiendada süüdimõistetute arusaamist sellest, mis nendega vihastades toimub, selgitada neile, miks on vaja oma käitumist kontrollida ning parandada oskust oma viha talitseda. Programmis osalemisel antakse kriminaalhooldusalusele võimalus harjutada viha talitsemist rollitreeningute abil.¹⁰¹ Erandjuhtudel on võimalik programm läbida ka individuaalselt.¹⁰² Programmi läbimine on võimalik alates 2001. aastast.¹⁰³

Lähisuhtevägivalla kuriteo toime pannud isikud saavad osaleda ka pere ja paarisuhtevägivalla programmis. See on programm lähisuhtevägivalla eest süüdi mõistetud isikutele. Programmi eesmärk on vähendada pere- ja lähisuhtes vägivalla kasutamist, muutes süüdimõistetu hoiakuid, panna märkama probleemi enda käitumises, mõtlema tekitatud kahjudele ja selle mõju pereliikmetele. Seeläbi suurendatakse enese ja lähedaste elukvaliteeti ning turvalisust.¹⁰⁴ Programmis osalemine on võimalik alates 2010. aastast.¹⁰⁵

Seitsmes vägivallatsetele Viru piirkonnas pakutav sotsiaalprogramm on eluviisitreening. Programm on mõeldud sõltuvusainete kuritarvitajatele ja hasartmängusõltlastele, kelle sõltuvus põhjustab nende õigusvastast käitumist. Programmi eesmärk on saavutada kontroll sõltuvusainete tarbimise või hasartmängude mängimise üle, kõrgeim eesmärk on lõpetada sõltuvusainete tarvitamine ja/või hasartmängude mängimine.¹⁰⁶ Treening on Eestis kasutusel alates 2006. aastast.¹⁰⁷

⁹⁹ Justiitsministeerium. Vanglateenistus. Sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele. Viidatud töö.

¹⁰⁰ Paumets, K. Maalmets, M. 16.03.2022 (kiri adressaadi valduses).

¹⁰¹ Justiitsministeerium. Vanglateenistus. Sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele. Viidatud töö.

¹⁰² Justiitsministeerium. Sotsiaalprogrammid. Viidatud töö.

¹⁰³ Paumets, K. Maalmets, M. 16.03.2022 (kiri adressaadi valduses).

¹⁰⁴ Justiitsministeerium. Vanglateenistus. Sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele. Viidatud töö.

¹⁰⁵ Paumets, K. Maalmets, M. 16.03.2022 (kiri adressaadi valduses).

¹⁰⁶ Justiitsministeerium. Vanglateenistus. Sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele. Viidatud töö.

¹⁰⁷ Paumets, K. Maalmets, M. 16.03.2022 (kiri adressaadi valduses).

Lisaks on Eestis lähisuhtes vägivallatsejatele loodud MTÜ-de poolt korraldatavad sotsiaalprogrammid. Need on peamiselt sellised sotsiaalprogrammid, kuhu suunab prokurör KrMS § 202 lg 2 p 5 alusel isikud, kelle suhtes kriminaalmenetlus lõpetatakse kohustuste määramisega. Hetkel viiakse Viru piirkonnas läbi MTÜ VAITER pakutavat sotsiaalprogrammi „Hoolivad isad“ ja naistele mõeldud sotsiaalprogrammi „Vägivalda kasutavad naised/Naised vägivallata“. MTÜ VAITER on nimetatud sotsiaalprogrammide ainuesindaja Eestis.¹⁰⁸ SA EELK Perekeskus pakub sotsiaalprogramme „Sisemine kindlus“ ja „Löömata teekond,“ samuti „Vanemluse suhtemaja“ koolitust lapsevanematele. MTÜ Perekoolitusühing Sina ja Mina korraldab Ida-ja Lääne-Virumaal Gordoni perekooli kursust. SA Väärtustades Elu pakub PREP paari-ja üksikisiku suhtekoolitust „Minu suhe on minu kätes“. Tervise Arengu Instituut korraldab vanemlusprogrammi „Imelised aastad“. Lisaks viib Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Usuteaduse Instituut läbi täiendusõppe kursust „Vanemluse ehituskivid“. Lisaks saab Ida-ja Lääne-Virumaal vägivallatsejat suunata Eesti Eksistentsiaalse Psühhoteraapia Seltsi poolt läbiviidavasse eksistentsiaalteraapiasse. MTÜ Famigo Nõustamine ja Koolitus viib läbi sotsiaalprogramme „Sisemine kindlus“, Gordoni perekooli, PREP suhtekoolitust ning pere-ja suhteteraapiat ning nõustamist. Samuti pakub Sotsiaalkindlustusamet võimalust osaleda vägivallast loobumise tugiliini nõustamisel, kus nõustaja saab vajadusel abivajaja suunata edasi vajalikku sotsiaalprogrammi või psühholoogilisele nõustamisele ning Ohvriabi poolt korraldataval konfliktivahendusteenusel.

Alates 2020. aastast on Eestis kasutusele võetud sotsiaalprogramm „Hoolivad isad“. Samast ajast on programm kasutusel ka Viru piirkonnas.¹⁰⁹ Programm on loodud, et kaasata isad laste kasvatamisse ning seeläbi tagada oma laste turvalisus ja heaolu. Programm on mõeldud isadele, kellel on probleemsed suhted oma lastega ja laste emaga. See võib hõlmata üleliia kontrollivaid aga ka kaugeid või vastutustundetuid ning vägivaldseid isad.¹¹⁰ Programmis „Hoolivad isad“ õpitakse meeste poolt kasutama erinevaid võtteid, mille abil tugevdada enda ja lapse vahelist suhet. Lisaks teoreetilisele osale kasutatakse programmis kombinatsioone kognitiiv-käitumusliku teraapia tehnikatest.¹¹¹

„Naised vägivallata“ on koolitusprogramm ja tugigrupid naiste vägivaldse käitumise ennetamiseks ja vägivalda kasutavate naiste toetamiseks. Programmi raames läbi viidavad individuaalsed nõustamised ja tugigrupid on mõeldud naistele, kes kasutavad ja

¹⁰⁸ Janter, K., Liv Valberg, Ö., Maalmets, M. 05.04.2022 (kiri adressaadi valduses).

¹⁰⁹ Janter, K., Liv Valberg, Ö., Maalmets, M. 05.04.2022 (kiri adressaadi valduses).

¹¹⁰ MTÜ VAITER. Hoolivad isad: turvalisem elu lastele. Miks „Hoolivad isad“? *Sine anno.* – <https://www.vaiter.ee/hoolivad-isad/> (06.04.2022).

¹¹¹ Janter, K. Mõju-uuringud programmi „Hoolivad isad: turvalisem elu lastele“ kohta. Tallinn: MTÜ VAITER 2022, lk 1 (kiri analüüsiga adressaadi valduses).

võivad uuesti kasutada vägivalda oma lähisuhetes pereliikmete vastu (lapsed, elukaaslane, vanemad, ka koduloom vm), teiste lähedaste ja/või iseenda suhtes.¹¹² 2020. aasta detsembrist viiakse programmi läbi ka Rakveres.¹¹³

„Sisemine kindlus“ on vägivaldsetele meestele mõeldud sotsiaalprogramm, mis aitab luua meestel terveid lähisuhteid, olla turvaline ja mõistev partner, poeg ja isa. Rühmatöös omandatud uued oskused ja enesevalitsemise kogemus kasvatavad mehes eneseusku ning keerulistes olukordades on mehel edaspidi suurem võimekus kasutada uusi rahumeelseid käitumisvalikuid.¹¹⁴ Sotsiaalprogrammi „Sisemine kindlus“ viiakse Eestis läbi alates 2014. aastast.¹¹⁵

„Löömata teekond“ on tõenduspõhine sotsiaalprogramm, mis on suunatud meestele, kuid alates 2019. aastast võivad osaleda ka naised, kes on kasutavad lähisuhetes vägivalda ja soovivad õppida lahendama olukordi teistsugusel viisil. Programmi läbimise vältel õpetatakse vägivallatsejaid toime tulema pingete ja konfliktidega ning nad omandavad vajalikke oskusi lähisuhetes õnnestumiseks. Programmis omandatud oskused võimaldavad vältida edaspidist vägivaldset käitumist ning uute rahumeelsete käitumisvalikute kasutamist.¹¹⁶

Sotsiaalprogramm „Imelised aastad“ on mitmete alaprogrammidega koolitussüsteem, mis on mõeldud lapsevanematele, õpetajatele ja lastele ning võtab arvesse laste arengut ja arengu toetamiseks vajalikke oskusi.¹¹⁷ Tegu on teaduspõhise programmiga, kus omandatud praktilised oskused ja saadav tugi võimaldavad lapsevanematel tulla paremini toime laste kasvatamise väljakutsete ja stressiolukordadega.¹¹⁸ Programmis osalenud vanemate lastel paranevad sotsiaalsed- ning probleemilahendusoskused, areneb väljendus- ja enesekehtestamisoskus, samuti paraneb õpiedukus. Pikas perspektiivis väheneb laste ja noorte agressiivne ning antisotsiaalne käitumine, sõltuvusainete tarvitamine ning koolist väljalangemine.¹¹⁹

¹¹² MTÜ VAITER. Naised vägivallata. Mis on programm „Naised vägivallata“? *Sine anno*. – <https://www.vaiter.ee/naised-vagivallata/> (06.04.2022).

¹¹³ Janter, K., Liv Valberg, Ö. 05.04.2022 (kiri adressaadi valduses).

¹¹⁴ EELK Diakoonia ja Ühiskonnatöö SA. Sotsiaalprogrammid. *Sine anno*. – <https://diakoonia.eu/sotsiaalprogrammid/> (06.04.2022).

¹¹⁵ Kass, V. Sotsiaalkindlustusamet. Ülevaade vägivallast loobumise toetamise teenusest Eestis 2020. aastal. Tallinn: Sotsiaalkindlustusamet 2020, lk 5. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kass_v_2020_ulevaade_vagival_last_loobumise_toetamise_teenustest_eestis.pdf (30.03.2022).

¹¹⁶ EELK Diakoonia ja Ühiskonnatöö SA. Viidatud töö.

¹¹⁷ Trummal, A. Vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ 2020. aasta tulemused. Raport. Tervise Arengu Instituut. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2021, lk 6. – <https://www.tai.ee/sites/default/files/2021-06/Vanemlusprogrammi%20raport%202020.pdf> (01.04.2022)

¹¹⁸ Tervise Arengu Instituut. Vanemlusprogramm „Imelised aastad“. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2022. – <https://www.terviseinfo.ee/et/projektid/vanemlusprogramm-imelised-aastad> (06.04.2022).

¹¹⁹ Tervise Arengu Instituut. Vanemlusprogramm „Imelised aastad“. Viidatud töö.

Paarisuhte rahulolu edendamise programm PREP võimaldab partneritel tugevdada paarisuhet, omandades oskused, kuidas mõlemapoolselt paarisuhte toimimisse panustada, usku ühtsesse tulevikku suurendada ja pereväärtusi tugevdada.¹²⁰ PREP-paarisuhtekoolitus töötati välja ennetamaks kooselu negatiivseid arenguid. PREP-paarisuhtekoolitus aitab katkestada ebasoovitavaid pöördeid paarisuhtes. PREP sobib paaridele, kes sooviksid panustada oma paarisuhtesse ning selle püsimisse. Ent samas sobib PREP ka paaridele, kelle paarisuhe on võtnud negatiivset suunda.¹²¹ PREP üksikisiku koolitus aitab paremini mõista iseennast ja oma suhtevalikuid. Lisaks aitab parandada suhtlemisoskuseid ja annab tehnikaid probleemsete suhetega toimetulemiseks.¹²²

Gordoni perekool on lastevanematele mõeldud kursus, mille eesmärgiks on aidata vanematel omandada mõtteviisi ja suhtlemisoskused, mis aitaksid neil parandada suhteid oma lastega. Gordoni perekooli metoodika põhineb uute suhtlemisoskuste õppimisel, mitte käitumise muutmisel.¹²³ Koolituse läbinud vanem oskab tugevdada ja taastada kontakti oma lapse ning pereliikmetega ning lahendada igapäevaseid suhtlusolukordi suhteid kahjustamata ja võimu kasutamata. Õpitakse aktiivselt kuulama, end kehtestama ja konfliktilahendust. Perekoolis omandatud oskused annavad vanemale toimivad alternatiivid.¹²⁴

Koolitus "Vanemluse ehituskivid" aitab lapsevanematel mõista oma rolli ja võtta vastutust (sh teismeliste) laste toetamisele. Koolitus aitab kaasa vanemlike oskuste arendamisele ning toetab ja tugevdab nõrka vanema-lapse suhet. Samuti on programm abiks omavaheliste suhtemustrite muutmisel ning aitab kaasa lapse heaolu kasvule perekonnas.¹²⁵

Eksistentsiaalteraapia käsitleb inimese elu kui tervikut ning pakub inimestele võimalust väljuda endas uurimisel ja ebaõnnestumiste põhjuste otsimisel suletud ringist. Teraapia aitab keskenduda kas individuaalselt või grupis oma igapäevase elu põhjalikul uurimisel esmajoonel olevikulistele küsimustele. Võtmeteemadeks on vabadus kõigi kaasuvate võimaluste ja piirangutega, vastutus oma elu ja tegemiste eest, elu mõte või selle puudumine,

¹²⁰ Tervise Arengu Instituut. PREP-paarisuhtekoolitus. Tallinn: Tervise Arengu Instituut *sine anno*. – <https://tarkvanem.ee/koolitused/prep-paarisuhtekoolitus/>

¹²¹ Kapsta-Forrester, K. PREP-paarisuhtekoolitus. Tallinn: SA Väärtustades Elu *sine anno*. – <http://shumarova.com/prep-paarisuhtekoolitus/> (06.04.2022).

¹²² SA Väärtustades Elu. PREP Paarisuhete Rahulolu Edendamise Programm. "Minu suhe on minu kättes". Tallinn: SA Väärtustades Elu *sine anno*. – <https://prep.ee/üksikisikutele/> (06.04.2022).

¹²³ Edovald, T. Roosna, A. Gordoni perekooli mõjust lapsevanematele ja lastele viie koolituskursuse näitel. Perekeskus Sina ja Mina. Ennetustegevuse keskus. *Sine loco* 2011, lk 2-4. – http://www.sinamina.ee/public/dokumendid/raport_veeb_2012.pdf (01.04.2022)

¹²⁴ Tervise Arengu Instituut. Gordoni perekool. – <https://tarkvanem.ee/koolitused/gordoni-perekool/> (06.04.2022).

¹²⁵ MTÜ Hingekeel nõustamiskeskus. Vanemluse ehituskivid. Tartu: MTÜ Hingekeel nõustamiskeskus *sine anno*. – <https://hingekeel.ee/koolitused/vanemluse-ehituskivid/> (06.04.2022).

armastus kui inimsuhete sügavaim olemus, aeg ja lõplikkus, võõrandumine ja üksildus, aga ka ärevus kui inimese pideva muutumise ja arengu ning küpsuse allikas.¹²⁶

Perenõustamine ja pereteraapia on protsessid, mille käigus on võimalik jagada oma muresid ja olla ära kuulatud. Selle käigus aitab nõustaja probleemidest paremini aru saada ja leida lahendusi konfliktidele ning pingetele ja suurendada üldist heaolutunnet. Pereteraapia aitab tegeleda käitumisprobleemide ja üksindusega ning neist tuleneva vägivalla ja õigusrikkumistega.¹²⁷ Teraapia aitab tugevdada suhteid, õppida üksteist paremini tundma, taastada lähedus või omandada suhtlemistehnikaid, mis aitaksid konfliktivabalt suhelda.¹²⁸

Ohvriabikeskuse nõustamisteenus on avalik sotsiaalteenus, mille eesmärgiks on säilitada või parandada ohvri toimetulekuvõimet. Ohvriabitöötajad pakuvad emotsionaalset tuge ja jagavad informatsiooni täiendavate abi saamise võimaluste kohta. Samuti juhendavad ja abistavad suhtlemisel riigi ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning teiste ohvrile vajalikke teenuseid osutavate asutustega.¹²⁹ Tulenevalt ohvriabiseadusest¹³⁰ pakub Ohvriabi psühholoogilise abi kulude hüvitamist, lepitusteenust, naiste tugikeskuse teenust ning vajadusel kuriteohvritele riikliku hüvitise maksmises, kui isiku vastu on toimepandud kuritegu, mille tagajärg on kannatanu surm, raske tervisekahjustus või vähemalt neli kuud kestev tervisehäire.

Vägivallast loobumise tugiliini nõustamine on Sotsiaalkindlustusameti poolt pakutav teenus vägivaldselt käituvatele isikutele. Tugiliini tugevus on individuaalne lähenemine igale helistajale. Pöörduja saab oma loo ära rääkida ning seejärel tuge ja nõu järgnevateks sammudeks. Koos nõustajaga leitakse igale pöördujale sobiv teekond vägivallavaba tuleviku poole. Näiteks sõltuvushäire ravile suunamine, tugigrupiga liitumine või psühholoogi poole pöördumine. Kokkuleppel saab tugiliini nõustaja suunata pöörduja edasise abi saamiseks oma koostööpartnerite poolt pakutavatesse sotsiaalprogrammidesse või nõustamisteenusele.¹³¹

¹²⁶ Eesti Psühhoteraapia Assotsiatsioon. Psühhoteraapiast. Analüütiline psühhoteraapia. Tallinn: Eesti Psühhoteraapia Assotsiatsioon *sine anno*. – <https://psuhhoteraapia.ee/tere-tulemast/psuhhoteraapiast/#analyytiline> (06.04.2022)

¹²⁷ MTÜ FAMIGO Nõustamine ja Koolitus. Perenõustamine ja pereteraapia. Väike-Maarja: MTÜ FAMIGO Nõustamine ja Koolitus *sine anno*. – <https://famigo.ee/noustamine-ja-teenused/perenoustamine-ja-pereteraapia/> (06.04.2022); MTÜ FAMIGO Nõustamine ja Koolitus. Psühholoogiline nõustamine. Väike-Maarja: MTÜ FAMIGO Nõustamine ja Koolitus *sine anno*. – <https://famigo.ee/noustamine-ja-teenused/psuhholoogiline-noustamine/> (06.04.2022)

¹²⁸ MTÜ FAMIGO Nõustamine ja Koolitus. Imago suhteteraapia. Väike-Maarja: MTÜ FAMIGO Nõustamine ja Koolitus *sine anno*. – <https://famigo.ee/noustamine-ja-teenused/imago-suhteteraapia/> (06.04.2022)

¹²⁹ Sotsiaalministeerium. Ohvriabi. Tallinn: Sotsiaalministeerium 2019. – <https://www.sm.ee/et/ohvriabi> (06.04.2022)

¹³⁰ Ohvriabiseadus – RT I, 06.05.2020, 22.

¹³¹ Sotsiaalkindlustusamet. Tugiliin 6606 077 julgustab võtma vastutust oma vägivaldse käitumise eest. Tallinn: Sotsiaalkindlustusamet 2020. – <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/tugiliin-6606-077-julgustab-votma-vastutust-oma-vagivaldse-kaitumise-est> (06.04.2022)

Konfliktivahendus pakub konflikti või õigusrikkumise osapooltele võimalust rääkida turvalises keskkonnas toimunust ja selle mõjudest väljendades oma vajadusi ning leides viise, kuidas heastada kahju ning suurendada heaolu ja turvatunnet. Kohtumisel on abiks erapooletu vahendaja, kes aitab arutada teoga seotud asjaolusid ja mõjusid. Samuti aitab konfliktivahendus erapooletu vahendaja osalemisel vähendada uute konfliktide tõenäosust.¹³²

Mitmedimensioonilise pereteraapia (MDFT) on pere-ja arenguspühholoogiale ning arengu psühhopatoloogiale tuginev programm.¹³³ MDFT on perekonnapõhine sekkumise süsteem, mis on mõeldud suure ja mitmekülgse abi vajadusega noorukite käitumise muutmisele ja nende suhetele perega. Pereteraapiast võtavad osa laps, vanem, perekond ja osaleja väljaspoolt perekonda, näiteks õpetaja. Protsessi viib läbi terapeut, kes keskendub käitumuslikule ja vastastikkusele muutusele. Noorukil aidatakse arendada iseseisvat toimetulekut ja emotsioonide reguleerimist, parandada probleemilahendamise oskusi, sotsiaalset kompetentsust ja leida alternatiive psühhoaktiivsete ainete tarbimisele ning hälbivale käitumisele. Vanemate puhul on fookus vanemliku meeskonnatöö täiustamisel ja vanemliku praktika parandamisel. MDFT lõplik staadium on käitumuslike ja suhetes aset leidnud muutuste kinnistamine ja perekonna edukas lähendamine, et programmi tulemused säiliks. MDFT on Eestis kasutusel alates 2015. aastast.¹³⁴

Alkoholi tarvitamise häire raviteenus kujutab endast alkoholi liigtarvitajate programmi „Kainem ja tervem Eesti,“ mille üheks osaks on alkoholitarvitamise häire ravi teenuse osutamine isikutele, kes on sattunud alkoholi tõttu raskustesse. Programmis tegeletakse alkoholi kuritarvitamise ja sõltuvusega, alkoholitarvitamisest tulenevate suhte- ja majanduslike probleemidega ning tervisemuredega. Pärast esmast hindamist koostatakse raviplaan, mis võib sisaldada nõustamisi erinevate spetsialistide poolt, psühhoteraapiat ja patsiendi õpetust. Raviprotsessi kaasatakse võimalusel ja patsiendi nõusolekul lähedased. Raviprotsess kestab 6-12 kuud ning vajadusel pakutakse jätkutuge.¹³⁵ Programmi viiakse läbi alates 2015. aastast ning seda rakendatakse kuni 2023. aastani.¹³⁶

¹³² Ohvriabi. Sotsiaalkindlustusamet. Konfliktivahendus taastava õiguse põhimõttel. Tallinn: Sotsiaalkindlustusamet *sine anno*. – <https://www.palunabi.ee/taastavoigus> (06.04.2022)

¹³³ Aaben, L., Tammik, M., jt. Mitmedimensioonilise pereteraapia tõhususe uuring. Uuringu aruanne. PRAXIS. Tallinn: Poliitikauuringute keskus 2017, lk 6. – <https://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2016/05/MDFT-report-PRAXIS-aprill-2017.pdf> (06.04.2022)

¹³⁴ Justiitsministeerium. Mitmedimensiooniline pereteraapia MDFT. Tallinn: Justiitsministeerium *sine anno*. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/mitmedimensiooniline-pereteraapia-mdft> (06.04.2022)

¹³⁵ SA Narva haigla. Alkoholi tarvitamise häire kabinet. Narva: SA Narva Haigla *sine anno*. – <https://narvahaigla.ee/et/alkoholitarvitamise-haire-kabinet> (06.04.2022)

¹³⁶ Tervise Arengu Instituut. Kainem ja tervem Eesti. Tallinn: Tervise Arengu Instituut *sine anno*. – <https://www.tai.ee/et/kte> (06.04.2022)

4. 2020. ja 2021. aastatel registreeritud lähisuhtevägivalla kuritegude analüüs ja lähisuhtevägivalla kriminaalasjades 2020. ja 2021. aastatel lisakohustusena määratud sotsiaalprogrammid Ida- ja Lääne-Virumaal

Käesolev töö osa keskendub Ida- ja Lääne-Virumaal toime pandud lähisuhtevägivalla kriminaalasjadele, milles on kriminaalmenetlus alustatud Ida Prefektuuri või Viru Ringkonnaprokuratuuri poolt. Ida Prefektuuri tööpiirkonda kuuluvad Jõhvi, Narva ja Rakvere politseijaoskonnad, mis tegelevad kriminaalasjade menetlemisega Ida- ja Lääne-Virumaal. Viru Ringkonnaprokuratuuri tööpiirkonda kuuluvad kaks üldkuritegudega tegelevat osakonda asukohaga Rakveres, Jõhvis ja Narvas. Sama tööpiirkonna kohtuasju arutab Viru Maakohus, mille kohtumajad asuvad samuti Rakveres, Jõhvis ja Narvas.

4.1. Uurimise objektiks oleva valimi moodustamine

Käesolevas peatükis on välja toodud Viru Maakohtu kohtulahendid, millega vägivallatsejale määrati kohustus osaleda sotsiaalprogrammis. Samuti Viru Ringkonnaprokuratuuri poolt KrMS § 202 lg 2 p 5 järgi kriminaalmenetluse oponentidega lõpetamise määrused, millega kohustati vägivallatsejat sotsiaalprogrammis osalema. Ühtlasi on alljärgnevalt esitatud vaadeldud lähisuhtevägivalla kriminaalasjade menetlusliik, süüdimõistetute varasema ja vaadeldud KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritavate teole järgnenud karistatuse andmed, mis näitavad isiku retsidiivsust. Samuti on analüüsis esitatud süüdimõistetute ja kannatanute vahelise lähisuhte olemus ning vaadeldud, mis aja jooksul pärast kriminaalmenetluse läbimist on toime pandud korduvkurjategijate poolt uued kuriteod. Saadud andmeid on omavahel võrreldud, nende sisu analüüsitud ja järelduste tegemiseks üldistatud.

Kohtulahendite seas on sooritatud otsing § 121 lg 2 p 2 järgi. Seejärel eraldatud valimi jaoks jõustunud kohtulahendid, kus isik oli ajavahemikul 01.01.2020 – 31.12.2021 süüdi mõistetud KarS § 121 lg 2 p 2 järgi ajavahemikul 01.01.2020 – 31.12.2021 toime pandud lähisuhtevägivalla kuriteos ning talle oli lisakohustusena KarS § 75 lg 2 p 8 järgi määratud kohustus osaleda sotsiaalprogrammis. Nimetatud tingimustele vastasid 51 kohtulahendit.

Seejärel teostati õiguskaitse valdkonna statistikakeskkonnas ja Prokuratuuri Infosüsteemis PRIS otsing oponentidega lõpetamiste seas KarS § 121 lg 2 järgi, millega pandi kuriteo toime pannud isikule KrMS § 202 lg 2 p 5 alusel kohustus osaleda sotsiaalprogrammis. Seejärel eraldati valimi jaoks kriminaalasjad, mis olid kvalifitseeritud KarS § 121 lg 2 p 2 järgi. Kuna sotsiaalprogrammi läbimise kohustuse määramisega lõpetatud kriminaalasjade

analüüsist selgus, et mõningatel juhtudel on kohustuse täitmise aega pikendatud ning seetõttu kohustuse täitmise aeg ei ole käesoleva töö kirjutamise ajaks veel saabunud, arvati sellistes kriminaalasjades koostatud lõpetamise määrused käesoleva töö valimist välja.

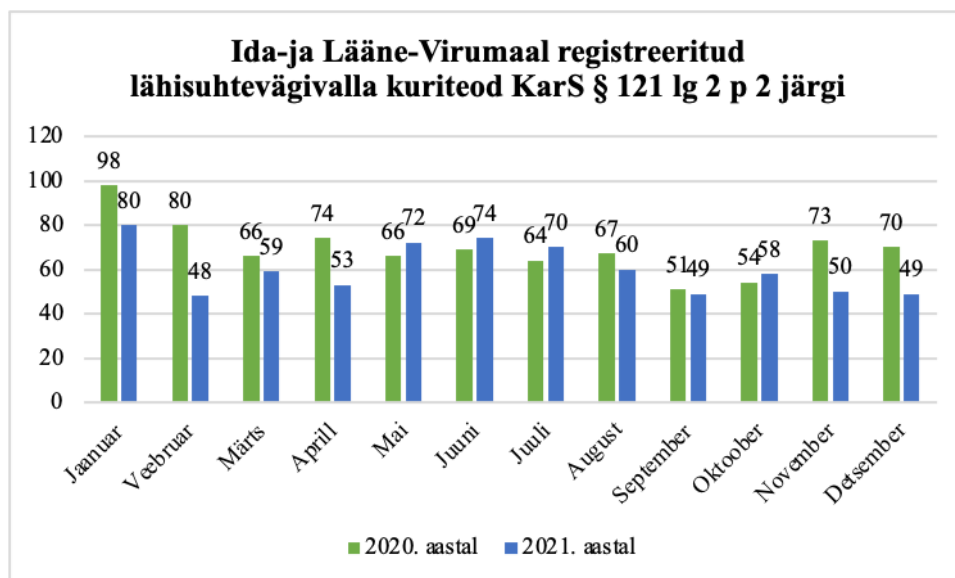
Samuti on vaatluse alt jäetud välja kriminaalasjad, milles on menetlus uuendatud kohustuse õigeaegse täitmata jätmise tõttu ning üks kriminaalasi, kus vägivallatsejale mõisteti lisakohustusena sotsiaalprogrammi läbimine, kuid kuna isik kaotas koroonaviiruse leviku tõttu töö, siis sotsiaal-majanduslikel põhjustel ei olnud tal võimalik sotsiaalprogrammis osaleda ja isik vabastati kohustusest läbida sotsiaalprogramm. Käesolevast valimist on välja jäetud ka kriminaalasjad, milles sotsiaalprogrammi läbimise tähtaeg on saabunud töö kirjutamise ajal ning programmi läbimisest pole möödunud piisavalt aega, et hinnata sotsiaalprogrammi läbimise mõju vägivallatseja edasisele käitumisele. Lõplikult kuulus analüüsimisele 145 kriminaalmenetluse oportuuniteediga lõpetamise määrust, millega isikutele oli määratud lisakohustusena läbida sotsiaalprogramm.

4.2. 2020. ja 2021. aastal Ida- ja Lääne-Virumaal registreeritud lähisuhtevägivalla kuritegude analüüs

2020.a on Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) Ida Prefektuuri ja Viru Ringkonnaprokuratuuri tööpiirkonnas Ida- ja Lääne-Virumaal registreeritud KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritavaid juhtumeid kokku 832 (vt joonis 1). Kuude lõikes registreeriti 2020.a KarS § 121 lg 2 p 2 järgi jaanuaris 98, veebruaris 80, märtsis 66, aprillis 74, mais 66, juunis 69, juulis 64, augustis 67, septembris 51, oktoobris 54, novembris 73 ja detsembris 70 uut lähisuhtevägivallakuritegu. Kõikidest kriminaalmenetlustest kokku määrati 107 korral isikule lisakohustus osaleda sotsiaalprogrammis.

2021.a on Ida Prefektuuri ja Viru Ringkonnaprokuratuuri tööpiirkonnas registreeritud KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritavaid kuritegusid kokku 722 (vt joonis1). Kuude lõikes registreeriti 2021.a KarS § 121 lg 2 p 2 järgi jaanuaris 80, veebruaris 48, märtsis 59, aprillis 53, mais 72, juunis 74, juulis 70, augustis 60, septembris 49, oktoobris 58, novembris 50 ja detsembris 49 uut kuritegu. Kõikidest kriminaalmenetlustest 106 puhul lõpetati kriminaalmenetlus lisakohustusega osaleda sotsiaalprogrammis.

Joonis 1. Registreeritud kuritegude arv KarS § 121 lg 2 p 2 järgi Ida- ja Lääne-Virumaal 2020. ja 2021.a.¹³⁷



Eeltoodust nähtub, et 2020.a registreeriti lähisuhtevägivalla juhtumeid 110 võrra rohkem kui 2021.a. Samas avaldub tendents, et kõige rohkem juhtumeid on mõlemal vaadeldud aastal registreeritud jaanuaris ja juunis. Kõige rohkem on lähisuhtevägivallast teatamise arv vaadeldud aastate võrdluses vähenenud 2021.a veebruaris ja novembris – vastavalt 32 ja 23 võrra. Kuigi 2021.a oli registreeritud juhtumeid 110 võrra vähem võrreldes 2020. aastaga, tõusis registreeritud asjade arv 2021.a kõige rohkem juunis, juulis ja oktoobris, mil 2021.a registreeritud juhtumite arv ületas 2020.a sama perioodi registreeritud juhtumite arvu. Suviste lähisuhtevägivalla juhtumite arvu kasvu võrreldes teiste kuudega võiks põhjendada puhkuste perioodiga ning rohkem kodus ja suvilas viibimisega, kuivõrd mitmete analüüsitud kriminaalasjade vägivallajuhtumid olid aset leidnud lisaks kodule ja spaale ka suvilas.

Analüüsitud kriminaalasjade kohta kogutud andmetest nähtus, et 16 vägivallatsejat olid olnud varasemalt ise lähisuhtevägivalla ohvrid KarS § 121 lg 2 p 2 mõistes. Oluline on lisada, et kuigi töö eesmärgiks ei olnud välja selgitada, milliseid lisakohustusi veel lisaks sotsiaalprogrammis osalemisele vägivallatsejatele kohtuotsustega määrati ja selle kohta eraldi statistikat ei kogutud, ilmnes kohtuotsuste ja kriminaalmenetluse lõpetamise määruste läbitöötamisel, et sotsiaalprogrammi rakendati enamikel juhtudel koos alkoholi tarvitamise keeluga ning paljudel juhtudel lisandus neile ka kohustus osaleda erinevatel raviteenustel.

Käesolevas töös käsitletavatest kohtulahenditest nähtuvalt, lahendati lähisuhtes toime pandud kehalise väärkohtlemise asju KarS § 121 lg 2 p 2 järgi ja pandi isikule kohustus osaleda

¹³⁷ Kõik töös esitatud joonised ja tabelid on autori koostatud.

sotsiaalprogrammis, kokku 38 juhul kokkuleppemenetluses. Üks kriminaalasi lahendati kiirmenetluses ning 12 kriminaalasja kokkuleppemenetluses kiirmenetluse sätete järgi. Lisaks eeltoodule lõpetati 145 lähisuhtevägivalla kriminaalasja oportuuniteediga, kohustades vägivallatsejat läbima sotsiaalprogramm (Vt tabel 1).

Tabel 1. Menetlusliikide kohaldamine sotsiaalprogrammide määramisel lisakohustusena

Menetlusliik	Kohaldamiste arv
Oportuuniteediga lõpetamine	145
Kokkuleppemenetlus	38
Kokkuleppemenetlus kiirmenetluse sätete järgi	12
Kiirmenetlus	1

Kriminaalmenetluse lõpetamise määrused olid sõltuvalt menetlust juhtinud prokurörist väga erinevad ning nendest nähtus, et ka prokurörid tõlgendavad lõpetamisel sotsiaalprogrammi läbimise kohustust erinevalt. Oportuuniteediga lõpetatud kriminaalasjadest nähtus, et lähtuvalt grammatilisest tõlgendamisest ja tulenevalt KrMS § 202 lg 2 p 5 alusel määratud kohustustest, määratleti mitmel juhul alkoholi tarvitamise häire ravi ja nõustamist aga ka MDFT pereteraapiat prokuröride poolt sotsiaalprogrammidenä.

Kuigi töö autori hinnangul ei ole alkoholi tarvitamise häire ravi üheselt mõistetavalt sotsiaalprogramm, võib seda lähtuvalt sisust tõlgendada sotsiaalprogrammina, kui selle ülesehitusel on lähtutud sotsiaalprogrammide ülesehitusest ja struktureeritusest. Samuti, kui see täidab harilike sotsiaalprogrammidega samu eesmärgi vägivallatseja käitumise muutmiseks edaspidiste vägivallajuhtumite ära hoidmisel. Samas võiksid töö autori arvates eeltoodud sotsiaalprogrammina määratletud teenused erinevalt traditsioonilisest sotsiaalprogrammist kuuluda ravi või muu vabatahtlikult võetud kohustuse alla.

4.2.1. Juhtumite arv ja kirjeldus

Käesoleva töö käigus läbi viidud analüüsist selgub, et kõikidest vaadeldud kriminaalasjadest, mida oli kokku 196, oli vägivallatsejaks 169 juhul mees ning 28 juhul naine. Kohtulahendite analüüsist nähtub, et lähisuhtes vägivallatsejate seas olid KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava teo eest karistatud kolm naist ja 48 meest (vt tabel 2). Kriminaalmenetluse lõpetamise määrustest nähtub, et vaadeldud perioodil lõpetati prokuratuuri määrusega menetlus 25 lähisuhtes vägivallatsenud naise ning 121 vägivallatsenud meesterahva suhtes (vt tabel 3). Seejuures ühes kriminaalasjas, milles lõpetati menetlus oportuuniteediga, olid vägivallatsejateks kaks isikut – mees ja naine, kannatanute suhtes ema ja kasuisa. Samuti

ilmnes 21 kriminaalasja materjalidest üheselt, et vägivallatseja oli kuriteo toimepanemise ajal alkoholihoobes. Kuivõrd igast kriminaalasjast vägivallatseja joove üheselt ei nähtunud, oli siiski enamikel juhtudel tegemist alkoholi tarvitavate isikutega, sh ilmnes, et isikud olid vägivallale eelnenud ajal tarvitanud koos alkoholi.

Tabel 2. Kohtulikult karistatud isikud

Mehed	Naised
48	3

Tabel 3. KrMS § 202 järgi lõp. isikud

Mehed	Naised
121	25

Analüüsitud kohtulahenditest (vt tabel 4) oli kolmel korral tegemist kriminaalasjadega, milles oli vägivallatsejaks poeg ja ohvriks ema, 15 kohtulahendis abikaasa, sh ühel juhul oli tegemist endise abikaasaga ning 33 juhtumil oli vägivallatsejaks elukaaslane. Nendest üks kriminaalasi oli suunatud vägivallatsemise ajal elukaaslase vastu, kuid kohtulahendi tegemisel oli viidatud, et otsuse tegemise ajaks oli naine vägivallatsejast mehele endine elukaaslane. 33-st analüüsitud kohtulahendist, kus vägivallatsejaks oli elukaaslane, olid isikud vägivallatsemise ajal juba endised elukaaslased kolm isikut, kellele vägivald suunatud oli.

Tabel 4. Suhe vägivallatseja ja ohvri vahel vaadeldud kohtulahendites

Vägivallatseja-ohvri suhe	Kohtulahendite arv
Abikaasad	15
Elukaaslased	33
Poeg – ema	3

Lisaks jõustunud kohtulahenditele analüüsiti 145 kriminaalasja, mille on Viru Ringkonnaprokuratuuri prokurörid oportuuniteediga lõpetanud pannes vägivallatsejale kohustuse osaleda sotsiaalprogrammis. Suhe vägivallatseja ja ohvri vahel vaadeldud kriminaalmenetluse lõpetamise määrustes on esitatud tabelis 5.

Vaadeldud kriminaalasjade lõpetamise määrustest selgus, et ootuspäraselt arvukates kriminaalasjades oli vägivallateo toimepanija 58 juhul elukaaslane, sh kahes kriminaalasjas oli vägivald lisaks elukaaslasele suunatud ka poja vastu. 50 kriminaalasjas oli vägivallatseja abikaasa, sh oli neljal juhul tegemist endise elukaaslasega ja ühel juhul endise abikaasaga. Eeltoodu näitab selgelt, et rohkem kui pooltel vaadeldud vägivallajuhtumitel oli vägivald suunatud lähisuhtes partneri vastu. Kõige vähem pandi vägivallategusid toime kasulaste ja kasuvanemate vastu, kellest sõltuvus tulenes elukoha jagamisest laste ja nende vanemate uute elukaaslaste vahel.

Lisaks oli vaadeldud kriminaalasjades üpris arvukalt tegemist vanemate poolt oma bioloogiliste laste väärkohtlemisega – selliseid kriminaalasju oli 23, millest kahes kriminaalasjas oli vägivald lisaks suunatud ka elukaaslase vastu. Samas laste vägivalda vanemate suhtes esines vaadeldud kriminaalasjades vähem – neljal juhul – neis kõikides oli vägivald suunatud ema vastu. Tegemist oli kõikidel juhtudel kerge füüsilise vägivallaga, mis avaldus peamiselt tõukamises ja löömises.

Eeltoodule lisaks ilmneb isikutele esitatud kahtlustustest, et 21 kriminaalasjas oli vägivallatseja vägivalla rakendamise hetkel alkoholijoobes. Samas, kuivõrd alkoholijoove ei mõjuta isikute vastutust vaadeldavate KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritavate kuritegude puhul vastutust kergendava ega raskendava asjaoluna, ei ole võimalik üheselt määratleda, mitmel juhul täiendavalt oli vägivallatseja alkoholijoobes, sest joobe märkimine ei ole käesolevalt kohustuslik, kuna see ei ole süüteo koosseisu üheks objektiivseks tunnuseks.

Üllatuslikult oli analüüsitud kohustustega lõpetatud kriminaalasjadest ühel juhul vägivallatsejaks vanaisa ja vägivallaohvriks alaealine lapselaps. Ühe kriminaalasja puhul olid vägivallatsejateks laste vastu nii ema kui ka kasuisa, kelle vägivald oli suunatud naise alaealise tütre ja naise alaealise poja vastu.

Tabel 5. Suhe vägivallatseja ja ohvri vahel vaadeldud kriminaalmenetluse lõpetamise määrustes

Vägivallatseja-ohvri suhe	Kohtulahendite arv
Abikaasad	50
Elukaaslased	56
Ema – alaealine tütar	7
Isa – poeg	6
Isa – tütar	4
Poeg – ema	3
Isa – poeg + elukaaslane	2
Ema – alaealine poeg	2
Kasuisa – elukaaslane + kasupoeg	1
Vanaisa – lapselaps	1
Kasuema – kasupoeg	1
Kasupoeg – kasuisa	1
Venna naine – mehe õde	1

Ema + kasuisa – lapsed/kasulapsed	1
Tütar – ema	1
Isa – poeg + tütar	1
Kasuisa – kasutütar	1
Kasuisa – kasupoeg	1
Elukaaslane – elukaaslane + vend	1
Onu – õe/venna tütar + isa	1
Vennad	1
Kasuema – kasutütar	1
Poeg – isa	1

Analüüsitud kohtulahendite andmeil pani 32 juhul vägivallatseja toime üheliigilise vägivalla teo, sh 25 kriminaalasja puhul olid vägivallatsejad toime pannud vaid ühe vägivallaepisoodi. 26 kriminaalasjas olid vägivallatsejad toime pannud kaks või enam vägivallaepisoodi. Vaadeldud kohtulahenditest nähtuvalt panid 19 vägivallatsejat toime ühe kriminaalasja raames mitu erinevat vägivallategu. Samuti saab analüüsitud kriminaalasjade materjalide alusel öelda, et vaatlusalusel perioodil esines rasket füüsilist vägivalda Ida-Virumaal rohkem kui Lääne-Virumaal.

Kõikidest vaadeldud kohtulahenditest 24 juhul seisnes vägivald lähisuhtes oleva isiku löömisel käte ja jalgadega (see ja järgnevad andmed on toodud tabelis 6), kusjuures kannatanud löödi kõige rohkem käte ja jalgadega pea- ja näopiirkonda. Oluliselt vähem esines löömist piirkondadesse, kus elutähtsad organid puudusid – näiteks löödi kahe kriminaalasja puhul kannatanud jalaga vastu jalga.

Kõige enam hakkas analüüsitud kohtulahenditest silma, et üheksal juhul seisnes karistatav vägivallategu kahes osateos, millest kõige enam järgnes tõukamisele käte ja jalgadega löömine. Veel kolmes vaadeldud kriminaalasjas järgnes juustest tirimisele löömine.

Seitsmes kriminaalasjas seisnes kehaline väärkohtlemine kolmes või enamas vägivallateos järjest. Ühe kriminaalasja puhul oli tegemist kannatanu pea vastu kummutit löömisega, seejärel tõukamise, kägistamise ja temale jalaga näkku löömisega. Ühes kriminaalasjas seisnes vägivald juustest tirimises, seejärel kannatanu põrandale paiskamises, tema peale jalaga surumises ning sellele järgnenud jalaga näo- ja kaelapiirkonda löömisel. Ühel juhul oli tegemist kannatanu trepile selili tõmbamisega, seejärel tema löömisega, juustest raputamise ja tirimisega ning pea vastu seina peksmisega. Üks ja autori hinnangul kõige raskem vägivallategu seisnes kannatanu löömise järgselt tema kägistamises ja temale kilekoti pähe

panemises, millele järgnes kannatanu pea põleva gaasi juurde panemine ja tema pea seal hoidmine, kuni kannatanu kaotas teadvuse. Eriti märkimisväärseks teeb selle kriminaalasja asjaolu, et kannatanu näol oli tegemist raseda naisterahvaga.

Tabel 6. Vägivalla väljendusviis vaadeldud kohtuotsustes

Vägivallategu	Teo toimepanijate arv
Löömine (käte ja jalgadega)	24
Tõukamine + löömine (käte ja jalgadega)	3
Kägistamine	3
Juustest tirimine + löömine	3
Lükkamine/tõukamine	1
Tõukamine + kägistamine	1
Tõukamine + pudeliga viskamine	1
Jooginõuga löömine	1
Pea vastu kummutit löömine + tõukamine + kägistamine + löömine	1
Löömine + suitsukoni näkku kustutamine	1
Tõukamine+kapiuksega viskamine	1
Juustest tirimine + põrandale paiskamine + jalaga surumine + löömine	1
Juustest haaramine + kägistamine + löömine	1
Taldrikuga löömine	1
Kägistamine + pea vastu seina löömine+ mööda koridori lohistamine	1
Löömine + kägistamine + kilekoti pähe panemine ja pea põleva gaasi juurde panemine	1
Löömine + kägistamine + juustest tirimine	1
Käest väänamine	1
Haamriga viskamine	1
Löömine + noaga torkamine	1
Löömine+lõua pigistamine	1
Trepile selili tõmbamine + löömine + juustest raputamine ja tirimine + pea vastu seina pekmine	1

Tabelis 7 on esitatud vägivallateod oportuuniteediga lõpetatud kriminaalasjade puhul. Nähtuvalt analüüsitud kriminaalasjade lõpetamise määrustest selgub, et isikutest, kelle suhtes lõpetati kriminaalmenetlus oportuuniteediga, pani enamik vägivallatsejaid toime kergema füüsilise vägivalla tegusid võrreldes kohtulikult karistatud lähisuhtevägivalla toimepanijatega. Samas rasket füüsilist vägivaldada esines oportuuniteediga lõpetatud kriminaalasjade puhul vaid löömise episoodides ning noahaava tekitamise pinnalt alustatud kriminaalasjas. Teisalt aga on

oluline tähelepanu pöörata asjaolule, et noaga tekitati kannatanule kriimustus (pindmine haav) ning teo eesmärgiks ei olnud isikut pussitada. Seega nii raske füüsilise vägivallaga, kui seda on käsitletud riigikohus oma lahendites, nimetatud teo puhul tegemist ei ole.

Vaadeldud oportuuniteediga lõpetatud kriminaalmenetlustest oli 134 kriminaalasjas tegemist vägivallatseja poolt ühe registreeritud vägivallaepisoodi toimepanemisega, sh kuriteo koosseisule vastav tegu võis hõlmata ühisest tahtest kantud jätkuvat käitumist. Kõige enam hakkas analüüsitud kohtulahenditest silma, et 12 juhul oli vägivalla rakendamine korduv, s.t 11 kriminaalmenetluses 12 isiku suhtes arutati vägivaldse isiku kahte või enam erinevat vägivallaepisoodi. Vastupidiselt KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kriminaalkorras karistatud isikutele oli see oportuuniteediga lõpetatud kriminaalmenetlustes vägivallatsenute kohta üllatavalt väike arv, võrreldes samade isikute arvu kohtulikult karistatute seas. Sellist erinevust saab põhjendada oportuuniteediga lõpetatud menetlustes vaadeldud isikute varasema kuritegeliku käitumise puudumisega enamikel juhtudel. Seejuures tuleb tähelepanu pöörata, et kui kohtulikult karistatute seas oli see arv 51-st vaadeldud isikust 25, siis oportuuniteediga lõpetatud kriminaalmenetlustes osalenud isikute suhtes oli see arv 146 isikust 12 ehk 25-ga võrreldes poole väiksem, kuigi isikute kogum oli 100 võrra suurem.

Vaadeldud perioodil seisnes oportuuniteediga lõpetatud kriminaalasjadest 25 juhul vägivald kahes erinevas vägivallateos. Viies kriminaalasjas oli tegemist kolme või enama vägivallateoga, millest autori hinnangul oli kõige raskem alkoholihoobes mehe poolt oma abikaasa löömine ja kägistamine, millele järgnes abikaasa poja saapaga viskamine ja temale sõrmedega kõhtu surumine. Seega saab eeltoodust tulenevalt asuda seisukohale, et kriminaalmenetlus lõpetatakse oportuuniteediga peamiselt vägivallajuhtumites, mille puhul on kannatanu suhtes rakendatud kerget füüsilist vägivalda ning mille tagajärjel on kannatanud tundunud peamiselt valu.

Kahekümnes vaadeldud kriminaalasjas oli tegemist mitme osateoga, millest üheks oli kannatanu löömine. Seega rakendati füüsilise vägivallana kõige rohkem löömist, s.o 110 juhul, kui kannatanut löödi nii käte ja jalgadega kui ka erinevate esemetega. Raskematest löömise juhtumitest kerkis esile löömine nukiraudadega kannatanu näopiirkonda ning kriminaalasjad, milles vägivallatsemise seisnes mitmes osateos. Samuti selgus lõpetatud kriminaalasjade materjalidest, et enamikel juhtudel seisnes füüsiline vägivald käte ja jalgadega kannatanule pea- ja näopiirkonda löömisel.

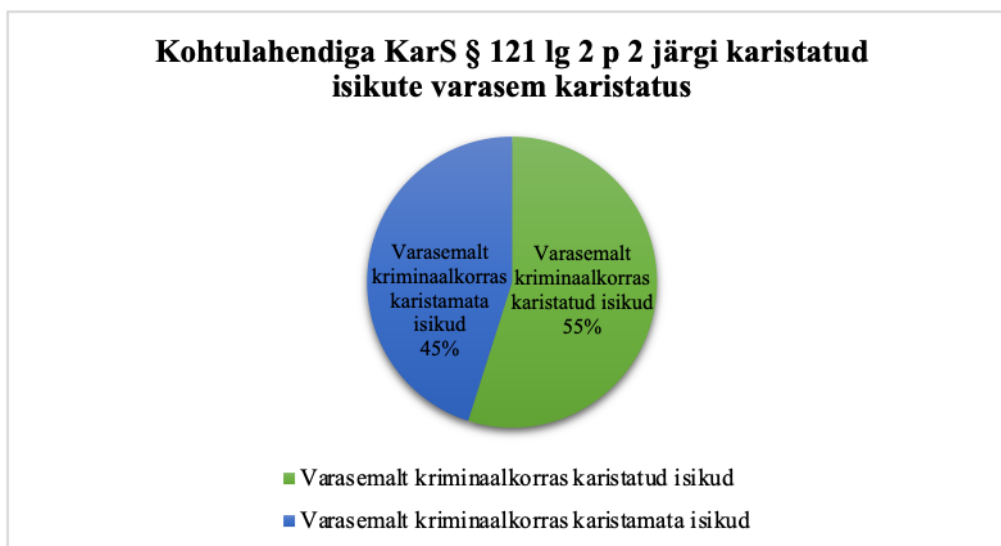
Tabel 7. Vägivalla väljendusviis vaadeldud oportuuniteediga lõpetatud kriminaalasjades

Vägivallategu	Teo toimepanijate arv
Löömine	83
Tõukamine (sh 1 x trepist alla)	11
Löömine esemega (sh rihmaga; kingalusikaga; jalatsiga; pikendusjuhtmega; puuoksaga, ajalehega; nukiraudadega; vitsaga)	7
Tõukamine + löömine	5
Juustest tirimine + löömine	3
Löömine + kägistamine	3
Kägistamine	3
Esemega viskamine (1x telefon; 1x aedviljakarp; 1x klaaspurk)	3
Juustest tirimine	3
Löömine + kriimustamine	2
Laste suletud ruumis kinni hoidmine (üks kriminaalasi 2 isiku suhtes)	2
Väänamine (2 x kätest)	2
Käe ja jalgade väänamine + särgist rebimine + lükkamine	1
Riietest rebimine + kaelast küünistamine	1
Kõrist haaramine + pea peksmine vastu voodit + raputamine	1
Kätest kinni haaramine	1
Löömine + diivanilt maha tõmbamine	1
Tõukamine + juustest haaramine + kägistamine	1
Löömine + jalaga surumine	1
Kaelast kinni haaramine + voodile viskamine	1
Löömine + saapaga viskamine + kägistamine + sõrmedega kõhtu surumine	1
Juuste tirimine + kägistamine + löömine	1
Pigistamine (käest) + löömine	1
Löömine, sõrmeluu murdmine	1
Noahaava tekitamine terariistaga	1
Lapse kättpidi voodist välja tirimine	1
Löömine (käte, jalgadega) + löömine esemega (püksirihm)	1
Kägistamine ja kätest haaramine	1
Käsivarrest pigistamine	1
Juustest tirimine + kägistamine	1
Suu kinni pigistamine	1

4.2.2. Vägivallatseja isiksus ja varasem karistatus

51-st vaadeldud KarS § 121 lg 2 p 2 järgi karistatud isikust olid enne KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava teo toimepanemist kriminaalkorras karistamata 23 isikut, s.o 45% vaadeldutest ning varem kriminaalkorras karistatud isikuid oli vaadeldud kohtulahenditest nähtuvalt viie võrra rohkem ehk 28, s.o 55% vaadeldud isikutest (vt andmed joonisel 2).

Joonis 2. Kohtulahendiga KarS § 121 lg 2 p 2 järgi karistatud isikute varasem karistatus



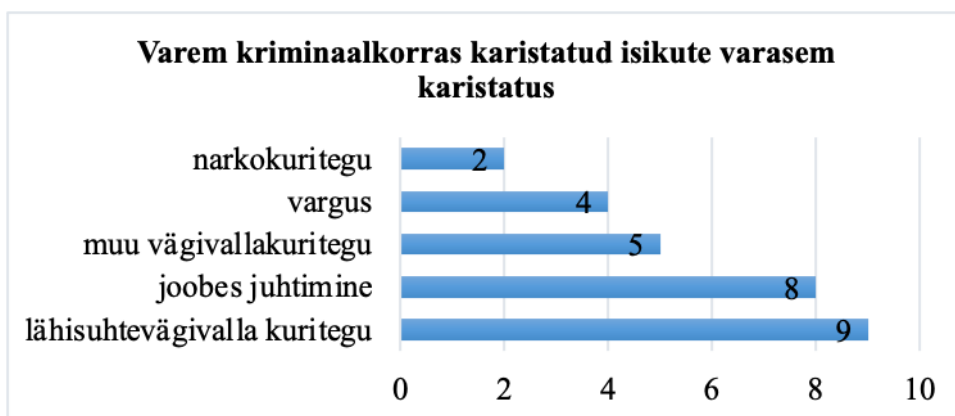
Varasemalt kriminaalkorras karistatud 28 isikust (vt joonis 3) üheksa olid varem karistatud KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemise eest. Lisaks eeltoodule olid viis isikut enne vaatluse all olnud KarS § 121 lg 2 p 2 kuritegu toime pannud muu vägivallakuriteo, sh nii avaliku korra raske rikkumise vägivallaga kui vägivallateo võõra või tuttava suhtes, kellega süüdistataval ei tuvastatud lähisuhtet. Kaheksa isikut olid toime pannud varasemalt joobes juhtimise. Neli isikut olid karistatud varguse eest ning kaks isikut varem süüdi mõistetud narkokuriteos. Samuti olid kaheksa eelnevalt nimetatud isikutest lisaks eeltoodutele toime pannud varasemalt ka muuliigilisi kuritegusid, sh ähvardamise, tähtsa isikliku dokumendi kuritarvitamise, inimkaubanduse alaealise suhtes, kelmuse, arvutikelmuse, süstemaatilist lubadeta juhtimise ja vabaduse võtmise seadusliku aluseta.

Eeltoodust tulenevalt võib asuda seisukohale, et kohtusse jõudnud lähisuhtevägivalla kriminaalasjades on peamiselt vägivallajuhtumi toimepanijad varasemalt kriminaalkorras karistatud isikud. Seejuures karistatakse kriminaalkorras kõige rohkem varasemalt vägivallategusid toime pannud isikuid, kellest käesolevast nähtuvalt üle poolte on varasemalt toime pannud samuti KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava kuriteo ja ligi pooled

muuliigilise vägivallakuriteo. Sellest tuleneb selgelt, et sotsiaalprogramme ei rakendata mitte ainult esmakordsetele vägivallatsejatele, vaid ka varasema kriminaalse elustiiliga isikutele.

Kuivõrd ühtse praktika kokkulepete järgi määratakse sotsiaalprogramme lähisuhtevägivalla kriminaalasjades igal võimalikul juhul, tuleneb siit tähelepanek, et sotsiaalprogrammi ühekordne läbimine ei pruugi ära hoida vägivallatseja edaspidist kuritegelikku käitumist. Seetõttu vaadeldakse ka töös edaspidi korrapärasusi konkreetse seisukoha kujundamiseks.

Joonis 3. Isikute karistatus enne KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava kuriteo eest



Analüüsitud 145-st kriminaalmenetluse lõpetamise määrusest, millega pani prokurör vägivallatsejale kohustuse osaleda sotsiaalprogrammis, olid lähisuhtes vägivalla toime pannud isikutest varem kriminaalkorras karistamata 137 isikut 136-s kriminaalasjas, s.o 94% 145-st isikust (vt joonis 4). On oluline märkida, et ühes kriminaalasjas olid vägivallatsejaks kaks isikut – nii ema kui kasuisa. Vaadeldud oportuuniteediga lõpetatud 145 kriminaalasja puhul oli varem kriminaalkorras karistatud kaheksat isikut, mis moodustas 6% vaatluse alla kuuluvatest isikutest oportuuniteediga lõpetatud kriminaalmenetlustes vaatlusalusel perioodil.

Joonis 4. KarS § 121 lg 2 p 2 menetlustes oportuuniteediga lõpetatud isikute karistatus



Kuigi nimetatud kaheksa isiku suhtes oli varasemalt jõustunud süüdimõistev kohtuotsus, on oluline märkida, et isikute kriminaalset käitumist ei näita ainult jõustunud kohtuotsused ja kehtivad kriminaalkaristused. Seetõttu märgitakse käesolevalt informatiivselt, et 12 isiku suhtes oli varasemalt alustatud ka kriminaalmenetlusi, kuid lähtuvalt ebapiisavatest tõenditest isikute süüdimõistmiseks olid nimetatud kriminaalmenetlused lõpetatud kriminaalmenetluse aluse puudumise või äralangemise tõttu ning neid isikuid käsitletakse käesoleva töö raames kui kriminaalkorras karistamata isikuid.

Samuti on oluline märkida, et kriminaalkorras karistamata isikute hulka loetakse ka need isikud, kes on küll varem kuriteo tunnustega teo toime pannud, oma süüd tunnistanud, kuid kriminaalmenetlus on lõpetatud otstarbekuse põhimõttest lähtuvalt, kui süü ei ole suur ja puudub avalik menetlushuvi. Selliseid isikuid oli samuti 12 ning nendest kaks olid läbinud kriminaalhooldaja poolt määratud sotsiaalprogrammi, üks mitmedimensioonilise pereteraapia MDFT, üks isik oli maksnud riigituludesse ettenähtud rahasumma, üks osalenud PREP suhtekoolitusel, üks isik osalenud nõustamisteenusel ja tasunud kriminaalmenetluse kulud, viis isikut olid varasemalt osalenud lepitusteenusel ning üks sotsiaalprogrammis „Löömata teekond“ ja Sotsiaalkindlustusameti tugiliini nõustamisel.

Kõikidest isikutest (146), kelle suhtes menetlus KarS § 121 lg 2 järgi oportuuniteediga lõpetati, oli enne KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kriminaalmenetluse lõpetamise määrust teinud kohus süüdimõistva otsuse kaheksa varem kriminaalkorras karistatud isiku suhtes (vt joonis 5), kellest kahe suhtes on pärast sotsiaalprogrammi kohustuse määramist lähisuhtevägivalla kriminaalasjas alustatud uued kriminaalmenetlused.

Varem kriminaalkorras karistatud isikutest kolm olid enne käesoleva töö raames vaadeldud lähisuhtevägivalla toimepanemist karistatud KarS § 121 lg 2 p 2 järgi. Nendest üks oli lisaks KarS § 121 lg 2 p 2 kvalifitseeritavale kuriteole toime pannud ka joobes juhtimise ning mõlema tema suhtes eelnenud kriminaalmenetluse raames oli see isik edukalt läbinud temale kohtu poolt määratud sotsiaalprogrammid. KarS § 121 lg 2 p 2 järgi karistades määras kohus lisakohustusena pereteraapias MDFT osalemise ning lisakohustusena joobes juhtimise eest kohustuse osaleda kriminaalhooldusosakonna poolt pakutavas sotsiaalprogrammis.

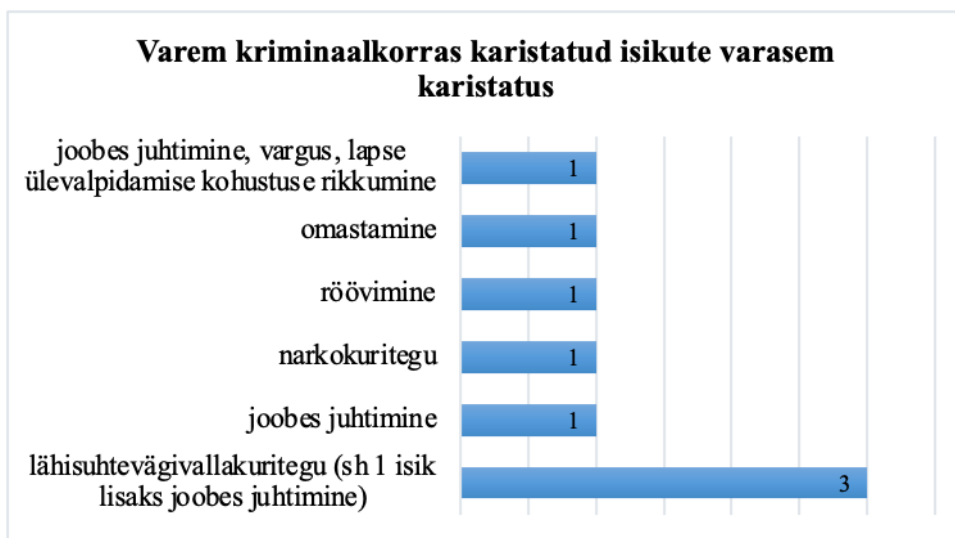
Lisaks oli üks isik varasemalt karistatud joobes juhtimise eest ja üks isik KarS §-de 424, § 169 ja § 199 järgi. Samuti oli üks isik varasemalt karistatud narkokuriteo ning üks isik röövimise eest. Samuti oli üks isik varasemalt karistatud KarS § 201 lg 2 p 1 järgi.

Seega tuleneb eeltoodust, et kriminaalmenetluse lõpetamisel oportuuniteediga on vägivalatsejate puhul tavaliselt tegemist varasemalt kriminaalkorras karistamata isikutega ning võttes arvesse nende poolt toime pandud vägivalateo raskusastet (käesoleval juhul kergemad teod ja tagajärjed, kui kohtulikus korras karistatud isikute puhul) on oportuuniteediga lõpetamine nende puhul õigustatud.

Võrreldes isikuid, keda on kohtulikult karistatud KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava kuriteo eest ning isikuid, kelle suhtes on menetlus sama sätte järgi oportuuniteediga lõpetatud, nähtub, et isikute seas, kelle suhtes menetlus lõpetati on ainult ligi 6% varasemalt kriminaalkorras karistatud, kui kriminaalkorras karistatud puhul on see 55%.

Vastavalt joonisel 5 esitatud andmetele, on lähisuhtevägivala kuriteo toimepanijate seas, kelle suhtes menetlus oportuuniteediga lõpetati, isikuid, kes on varasemalt süüdi mõistetud lähisuhtevägivala kuriteos.

Joonis 5. Varasemalt kriminaalkorras karistatud isikute, kelle suhtes lõpetati kriminaalmenetlus KarS § 121 lg 2 p 2 järgi oportuuniteediga, varasem karistus



4.3. Lähisuhtevägivala kriminaalasjades 2020. ja 2021. aastatel lisakohustusena määratud sotsiaalprogrammid Ida- ja Lääne-Virumaal

Kokku suunati vägivalatseja sotsiaalprogrammi 196-s vaadeldavas kriminaalasjas, mille kohustuste täitmistähtaeg on töö kirjutamise ajaks saabunud. Kohtulahendite ja oportuuniteediga lõpetamise määruste puhul on võrreldud isikute karistust, läbitud sotsiaalprogramme ning vaadeldud isikute poolt pärast sotsiaalprogrammi läbimist toime pandud uute kuritegude arvu.

Kuigi 51 juhul (vt tabel 8) määras kohus isikule kohtuotsusega kohustuse osaleda sotsiaalprogrammis, oli 39 juhul kohtulahendis määratletud vaid üldine kohustus läbida kriminaalhooldaja poolt valitud sotsiaalprogramm. 12 juhul oli kohtuotsuses määratletud konkreetne programm, mille on kuriteo toime pannud isik kohustatud läbima. Üheksa kriminaalasja korral oli sellisel juhul tegemist kokkuleppemenetlusega ning kolmes kriminaalasjas kiirmenetlusega kokkuleppemenetluse korras.

Seega nähtub, et isikute kohtu poolt lähisuhtevägivalla teo eest kriminaalkorras karistamisel määrati kõige enam kriminaalhooldusosakonna poolt läbiviidavaid sotsiaalprogramme. Üks võimalik põhjus võib seisneda selles, et kriminaalhooldusosakonna poolt pakutavaid sotsiaalprogramme rakendatakse nii vangistust kandvate süüdimõistetute kui ka vabaduses viibivate kriminaalhooldusaluste puhul. Seega võimaldab isikute poolt hilisemalt toime pandud kuriteo eest mõistetud karistus täita varasemat karistust sotsiaalprogrammi läbimise osas ka vangistuse kandmise ajal vanglas. Sellise võimaluse tagamine on oluline just varasemalt kriminaalkorras karistatud isikute puhul, kuivõrd varasemalt analüüsitust nähtuvalt panevad uue kuriteo toime peamiselt varem kriminaalkorras karistatud isikud, keda lähisuhtes toime pandud vägivalla eest kriminaalkorras karistatakse.

Samas oli ootamatult väikesele arvule süüdimõistetest määratud konkreetseid MTÜ-de poolt korraldatavaid sotsiaalprogramme. Autori hinnangul võib tihedam kriminaalhoolduse pakutavate sotsiaalprogrammide määramine tuleneda kahest asjaolust: 1) See võib olla mugavam kriminaalhooldusametnikele, kes hooldusaluste kohustuste täitmise üle kontrolli teostavad; 2) See võib soodustada hooldusaluste poolt kohustuste täitmist, kui võimaldada neil kõik kohtuotsusega pandud kohustused täita ja ülevaadet oma tegevusest anda ühes kohas, s.t korralistel kohtumistel kriminaalhooldusametnikuga. Samuti on see mõistlik rakendusviis lähtuvalt kriminaalhooldusaluste majanduslikust seisust hooldusaluste puhul, kellel puuduvad vabad finantsilised vahendid omafinantseerimisega sotsiaalprogrammides osalemiseks.

Analüüsitud kohtuotsusestest nähtus, et üllatuslikult oli ainult kahele isikule määratud sotsiaalprogrammina kaks või kolm kohustust. Selliste kohustuste määramise väike arv on üllatav just seetõttu, et varasemast kriminaalasjade materjalide analüüsist tulenes, et isikud, keda karistati lähisuhtevägivalla kuriteo eest kohtulikult, olid toime pannud raskema füüsilise vägivalla, kui isikud, kelle suhtes kriminaalmenetlus oportuuniteediga lõpetati.

Ühel juhul oli isik määratud osalema mitmes sotsiaalprogrammina mõistetavas tegevuses – vägivallast loobumise tugiliini nõustamisel ja MTÜ Famigo Nõustamine ja Koolitus psühholoogilisel nõustamisel, samuti läbima sotsiaalprogrammi „Sisemine kindlus“ (alternatiiv „Löömata Teekond“, „Hoolivad isad“) ja jätkama individuaalse või paarinõustamisega. Tegemist oli seejuures isikuga, kes oli varasemalt KarS § 121 lg 1 järgi kvalifitseeritava teo toime pannud ning kelle kohta on ka pärast elukaaslase suhtes vägivalla rakendamist uus kriminaalmenetlus muuliigilise teo toimepanemise tõttu alustatud. Kuivõrd uuritud kriminaalasja raames rakendas vägivallatseja füüsilist jõudu, oli tegemist nii löömise kui sellele järgnenud tõukamisega. Seega nähtub selgelt, et isikule mitme lisakohustuse määramine on põhjendatud, kuivõrd vägivaldne käitumine on muutunud temale omaseks.

Ühel juhul oli isik määratud osalema kolmes sotsiaalprogrammis – vägivallast loobumise tugiliini nõustamisel ja PREP-suhtekoolitusel ning sotsiaalprogrammis „Sisemine kindlus“ (alternatiiv „Löömata teekond“ või vanemlusprogramm „Hoolivad isad“). Tegemist oli isikuga, kellel varasemad karistused puudusid ning kelle suhtes uusi kriminaalmenetlusi alustatud ei olnud. Samas aga nähtub, et isiku poolt rakendatud vägivald seisnes neljas osateos ning kannatanul esines mitmeid tervisekahjustusi – verevalum silmapiirkonnas, muhk ja marrastused otsmikul ja õlapiirkonnas.

Tabel 8. Kohtuotsusega lisakohustusena määratud sotsiaalprogrammid

Sotsiaalprogrammi nimetus	Määramise arv
Kriminaalhooldaja poolt valitud sotsiaalprogramm	39
PREP üksikisiku suhtekoolitus „Minu suhe on minu kätes“	2
PREP üksikisiku või alternatiivselt paarisuhte suhtekoolitus „Minu suhe on minu kätes.“	1
Vägivallast loobumise tugiliini nõustamine	2
"Sisemine kindlus"	1
"Sisemine kindlus" või alternatiivselt "Hoolivad isad" grupinõustamine	1
PREP suhtekoolitusele „Minu suhe on minu kätes“ või alternatiivselt kriminaalhooldaja valitud sotsiaalprogramm	1
„Perevägivalla vähendamine“	1
„Hoolivad isad“	1
Vägivallast loobumise tugiliini nõustamine ja psühholoogiline nõustamine või „Sisemine kindlus“ (alternatiiv „Löömata Teekond“, „Hoolivad isad“) ja paarinõustamine	1
Vägivallast loobumise tugiliini nõustamine ja PREP-suhtekoolitus ning sotsiaalprogramm „Sisemine kindlus“ (alternatiiv „Löömata teekond“ või vanemlusprogramm „Hoolivad isad“).	1

Lisaks eeltoodule määras prokurör sotsiaalprogrammi läbimise kohustuse 145 oportuuniteediga lõpetatud kriminaalasjas (vt tabel 9). Analüüsitud kriminaalasjades, mis lõpetati prokuratuuri poolt määrusega, millega vägivallatsejale pandi kohustus osaleda sotsiaalprogrammis on määratud kõige rohkem 66 vägivallatsejale sotsiaalprogrammina SA Väärtustades Elu PREP üksikisiku suhtekoolitus „Minu suhe on minu kätes“. SA EELK Perekeskus läbiviidavat vägivalla tõkestamise sotsiaalprogrammi „Sisemine kindlus“ määrati üheksa kriminaalasja lõpetamisel, vanemlusprogrammi „Hoolivad isad“ 11 korral.

Märkimisväärselt määrati vägivallatsejatele ka 15 kriminaalasjas kohustus pöörduda ohvriabikeskusesse nõustamisteenuse saamiseks ja ohvriabitöötaja poolt hinnatud vajadustest lähtuvalt osaleda edaspidisel psühholoogilisel nõustamisel; 11 kriminaalasjas kohustus osaleda vägivallast loobumise tugiliini nõustamisel ja järgida spetsialisti koostatud plaani. Muud alltoodud tabelis esitatud kohustusi määrati vägivallatsejatele 1-3 korral ning peamiselt oli nende puhul tegemist riigi poolt pakutavate tugiteenustega või isiku enda poolt vabalt valitud teenusepakujaga, kes ei kuulunud vaadeldavate MTÜ-de hulka.

Üllatuslikult määrati kriminaalasjades, milles menetlus oportuuniteediga lõpetati vaid neljal korral kohustusena osaleda kriminaalhooldusosakonna poolt korraldatavas sotsiaalprogrammis. Sellist tähelepanekut selgitab käesolevalt ka asjaolu, et isikute puhul, kelle suhtes kriminaalmenetlus oportuuniteediga lõpetati, ei määratud vastupidiselt kohtulikult karistatud vägivallateo toimepanijatele kohustust alluda käitumiskontrollile. Kuivõrd oportuuniteediga lõpetatud kriminaalmenetlustes vaadeldud isikutest nähtus kohustus alluda kriminaalhooldusosakonna käitumiskontrollile vaid üksikutel juhtudel, siis rakendati ka sellistel eranditel Viru Vangla kriminaalhooldusosakonna poolt korraldatavaid sotsiaalprogramme lisakohustustena.

Tabel 9. Kriminaalmenetluse oportuuniteediga lõpetamisel lisakohustusena määratud sotsiaalprogrammid

Sotsiaalprogrammi nimetus	Määramise arv
PREP üksikisiku suhtekoolitus „Minu suhe on minu kätes“	66
„Sisemine kindlus“	9
Gordoni perekooli suhtlemiskoolitus	3
Gordoni perekooli lapsevanema suhtlustreening või alternatiivselt muu samaväärne vanemlusprogrammis	1
Gordoni perekool ja MTÜ FAMIGO nõustamine	1
"Hoolivad isad"	11
„Hoolivad isad“ (või samaväärse programmi) läbimine ning osalemine vägivallast loobumise tugiliini nõustamisel	1

"Löömata teekond" naistele või "Naisted vägivallata"	2
"Naisted vägivallata"	1
Ohvriabikeskuse nõustamisteenus ja vajadusel osalemine edaspidisel psühholoogilisel nõustamisel	15
Alkoholi tarvitamise häire raviteenus/ "Kainem ja tervem Eesti"	1
Regulaarne osalemine psühholoogilisel nõustamisel individuaalnõustamise ja/või pereteraapia vormis	1
Vägivallast loobumise tugiliini nõustamine ning tugiliini spetsialisti koostatud plaani järgimine	11
„Sisemine kindlus“ või alternatiivselt „Löömata teekond“ või „Hoolivad isad“	2
Vägivallast loobumise tugiliini nõustamine ja PREP suhtekoolitus "Minu suhe on minu kätes"	3
Vägivallast loobumise tugiliini nõustamine ja "Sisemine kindlus"	1
Gordoni perekooli suhtlemiskoolitus või "Hoolivad isad"	1
Vägivallast loobumise tugiliini nõustamine koos kohustusega registreerida vabalt valitud psühholoogi/terapeudi vastuvõtule ja osaleda regulaarselt psühholoogilisel nõustamisel või teraapias	2
Registreerimine vabalt valitud psühholoogi/terapeudi vastuvõtule ja edaspidi regulaarselt psühholoogilisel nõustamisel või teraapias käimine spetsialisti poolt ettenähtud ulatuses ja vormis, koos kohustusega osaleda kahepäevasel PREP-paarisuhtekoolitusel „Minu suhe on minu kätes“	1
Sotsiaalkindlustusameti vägivallast loobumise tugiliini spetsialistiga nõustamisel osalemine ning kohustus läbida sotsiaalprogramm „Löömata teekond.“	1
Eesti Eksistentsiaalse Psühhoteraapia Seltsi psühholoogi Jelena Habrenkova poolt läbiviidava teraapia läbimine	1
„Vanemluse suhtemaja“ ning kohustus registreerida ja edaspidi regulaarselt osaleda psühholoogi või terapeudi vastuvõtul	1
Konfliktivahendusteenus	1
Sotsiaalkindlustusameti nõustaja poole telefonil pöördumine psühholoogilise nõustamise vajaduse väljaselgitamiseks ja läbiviimiseks	2
Multidimensionaalne pereteraapia MDFT programmis osalemine	1
1)Vägivallast loobumise tugiliini nõustamisel osalemine; 2) registreerimine psühholoogi või terapeudi vastuvõtule ning regulaarselt (vähemalt 1x kuus) osalemine perenõustamisel/teraapias; 3) PREP-paarisuhtekoolituse „Minu suhe on minu kätes“ läbimine	1
PREP suhtekoolitusel „Minu suhe on minu kätes“ osalemine või alternatiivselt kohustus käia regulaarselt psühholoogi/terapeudi nõustamisel	1
Kriminaalhooldaja poolt valitud sotsiaalprogrammis osalemine	2
Viru Vangla kriminaalhooldusosakonna poolt läbiviidavas pere- ja paarisuhtevägivalla vähendamise programmis osalemine	2

Eeltoodust tulenevalt määrati Ida- ja Lääne-Virumaa piirkonnas 2020. ja 2021. aastatel toime pandud vaadeldud lähisuhtevägivalla kriminaalasjades lisakohustusena sotsiaalprogramme 196 kriminaalasjas 197 isikule. Kuigi 196 kriminaalasjas määras kohus isikule kohtuotsusega

kohustuse osaleda sotsiaalprogrammis, oli 39 juhul kohtulahendis ja kahel juhul kriminaalmenetluse lõpetamise määruuses määratletud vaid üldine kohustus läbida kriminaalhooldaja poolt valitud sotsiaalprogramm. 155 kriminaalasjas oli kohtuotsuses ja oportuuniteediga lõpetamise määruuses määratletud konkreetne programm või alternatiivid, millise sotsiaalprogrammi on kuriteo toime pannud isik kohustatud läbima. Tulenevalt analüüsitud materjalidest ning avaldatud kohtulahenditest oli võimalik töö käigus välja selgitada, et kriminaalhooldajate poolt määratud sotsiaalprogrammide läbijatest olid kaks isikut läbinud sotsiaalprogrammi „Pere- ja paarisuhtevägivalla vähendamine,“ kaks isikut programmi „Viha juhtimine“ ning üks isik programmi „Eluviisitreening.“ Teiste kriminaalhoolduses läbinud programmi täitnute kohta konkreetne informatsioon puudub, kuna isikustatud andmed ei kuulu avaldamisele.

Vaadeldud kuritegude toimepanijate kohta tehtud kohtulahenditest ilmneb ka asjaolu, et ühele isikule määrati kohtu poolt täiendav kohustus osaleda sotsiaalprogrammis „SÜTIK“ lähtuvalt isikul esinenud sõltuvusprobleemidest. Kuigi sõltuvusprobleemide ravi ja neile määratavad sotsiaalprogrammid ei ole määratud vägivallakuritegude ärahoidmiseks või vähendamiseks mõeldud sotsiaalprogrammina, on oluline kuritegevuse vähendamiseks tegeleda siiski ka probleemidega, mis vägivalda erinevates olukordades vallandada võivad.

Justiitsministeeriumi haldusalasse kuulub ka vanglate osakond ning selle haldusalasse omakorda taasühiskonnastamise talitus, mille alla kuuluvad kriminaalhooldusosakonnad. Töö raames on taasühiskonnastamise talituse nõunik väljastanud järgneva informatsiooni 2020. ja 2021.a Ida- ja Lääne-Virumaal kriminaalhoolduses määratud sotsiaalprogrammide kohta. Kuna sotsiaalprogrammides osalemine ja kohtu poolt pandud kohustused ning muud kriminaalhooldusosakonnades puutuvad andmed sisestatakse Vangistusregistrisse ning need on VangS alusel asutusesiseseks kasutamiseks, siis ei võimalda Vanglate osakonna taasühiskonnastamise talitus andmete väljastamist ei isikustatult ega ka ainult konkreetsete kriminaalasjade pinnalt. Küll aga on esitatud andmed üldistatult ning kõikide kriminaalhooldusosakonna juhtumite pinnalt. Kriminaalhooldusosakonna poolt on väljastatud arvuliselt, mitu isikut edukalt sotsiaalprogrammi Viru piirkonnas läbisid, kuigi ei ole võimalik üheselt määratleda, kas sotsiaalprogrammi läbinud olid lähisuhtes vägivalla toimepanijad või tulenes programmi läbimine hooldusosakonna kohtlemistasemest.¹³⁸

Eeltoodust selgub, et vanglate osakond kogub sotsiaalprogrammide läbimise statistikat iga aasta lõpus. Kuid on oluline märkida, et statistika kajastab ainult sotsiaalprogrammi edukalt

¹³⁸ Paumets, K., Maalmets, M. 16.03.2022 (kiri adressaadi valduses).

läbinuid, mitteläbinute kohta statistikat ei koguta. Seega on väljastatud informatsioon sotsiaalprogrammi läbinute kohta aastatel 2020 ja 2021¹³⁹ (vt tabel 10).

Tabel 10. 2020. ja 2021.a Viru Vangla kriminaalhooldusosakonnas läbitud sotsiaalprogrammid

Sotsiaalprogramm	2020. a	2021. a
Eluviisitreening	63	57
"Õige hetk"	34	53
Viha juhtimise programm	5	11
Sotsiaalsete oskuste treening	7	3
Pere- ja paarisuhtevägivalla vähendamise programm	12	5
"Võida"	0	2

Nagu tabelist nähtub, on 2020.a lähisuhtevägivalla korral rakendatavates sotsiaalprogrammides osalenud 121 inimest ning 2021.a 131 inimest. Justiitsministeeriumi sõnul on selle põhjuseks koroonaviiruse leviku algus 2020.a, mis pärssis sotsiaalprogrammide läbiviimist kriminaalhooldusallustega ning vähendas füüsilisi kontakte kriminaalhooldajate ja vägivallatsete vahel. Viha juhtimise programmi leviku kasv 2021.a võib tuleneda isikute teatavast isoleeritusest viiruse leviku ajal ning seetõttu suurenenud emotsionaalsusest, mis raskendas vägivallatsete käitumise reguleerimist ja seetõttu avaldus vägivallateos. Sama asjaoluga võiks põhjendada ka üksikisikutele sotsiaalprogrammi „Õige hetk“ sagedamat kohaldamist 2021.a, aidates kuritegelikult käituvaid isikuid omandada ja rakendada sotsiaalsete probleemide lahendamise seotud oskusi. Samas vähenes 2021.a võrreldes eelnenud aastaga pere- ja paarisuhtevägivalla vähendamise programmi kohaldamine. Kuivõrd 2021.a oli registreeritud lähisuhtevägivalla kriminaalasju Ida- ja Lääne-Virumaa piirkonnas eelnenud aastaga võrreldes 10 võrra vähem, võib erinevus aastate lõikes tuleneda registreeritud juhtumite arvu vähenemisest ning sotsiaalsete probleemidega seotud põhjuste tõttu varem nimetatud programmidesse tihedamast suunamisest.

Kuna käesolevas töös vaadeldud 41 isiku puhul täiendavat informatsiooni nende läbitud sotsiaalprogrammi kohta ei ole võimalik saada, siis ei ole võimalik täiendavat analüüsi käesolevalt konkreetsete kriminaalhoolduse poolt pakutavate sotsiaalprogrammide mõjukuse kohta sotsiaalprogrammide pinnalt teha. Küll aga tuleb käesoleva töö 5.1.1. punktis käsitleda, mitmel juhul panid kriminaalhooldusosakonna poolt korraldatava sotsiaalprogrammi edukalt läbinud toime uue kuriteo ning selle alusel tehakse järeldused kriminaalhoolduses pakutavate sotsiaalprogrammide pinnalt.

¹³⁹ Paumets, K., Maalmets, M. 16.03.2022 (kiri adressaadi valduses).

5. Lisakohustusena määratavate sotsiaalprogrammide läbimise mõju teo toime pannud isikute edasisele käitumisele

5.1. LSV teo toime pannud isikute käitumine pärast neile määratud sotsiaalprogrammi läbimist

Käesolevas peatükis on kohtulahenditest ja kriminaalmenetluse lõpetamise määrustest lähtuvalt välja toodud, kes vaadeldud isikutest panid toime uue kuriteo – kui paljud neist olid varasemalt kriminaalkorras karistatud ja kui palju oli kriminaalkorras karistamata isikuid, ning mis aja möödudes panid vaadeldud isikud toime uue kuriteo ja milliseid sotsiaalprogramme olid uue kuriteo toime pannud isikud varasemalt läbinud. Samuti on välja toodud, milliseid sotsiaalprogramme olid läbinud isikud, kelle suhtes pärast kriminaalmenetlust KarS § 121 lg 2 p 2 järgi uut kriminaalmenetlust alustatud ei ole. Lisaks on hinnatud sotsiaalprogrammide edukust isikute hilisema käitumise pinnalt pärast sotsiaalprogrammide läbimist.

5.1.1. Kes panid toime uue kuriteo?

Analüüsitud kohtulahenditest nähtub, et uue kuriteo panid pärast KarS § 121 lg 2 p 2 järgi süüdimõistmist ja neile sotsiaalprogrammi läbimise kohustuse määramist toime 25 isikut 51-st, s.o 49% vaadeldud isikutest ning uut kuritegu ei pannud toime 26 kõikidest vaadeldud isikutest, s.o 51% vaadeldud perioodil (vt joonis 6).

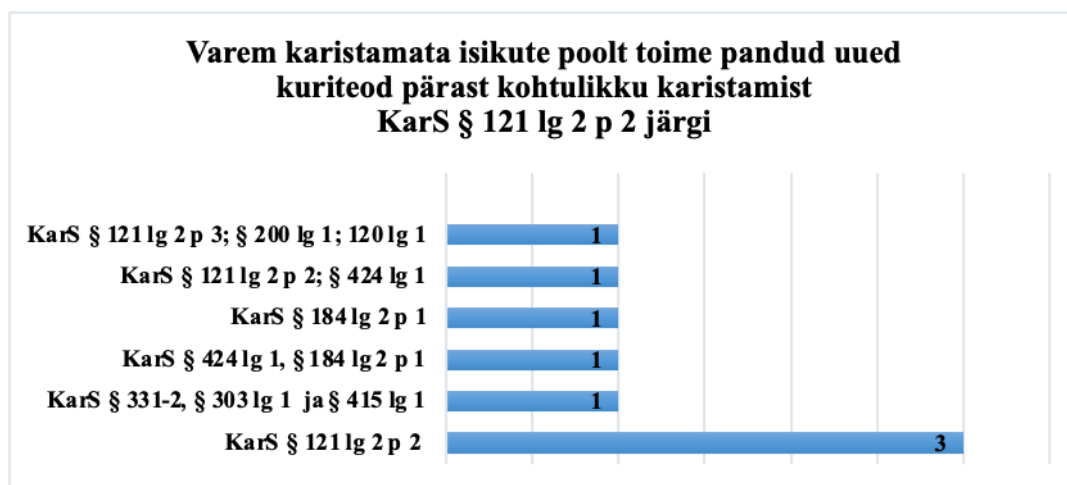
Joonis 6. Pärast KarS § 121 lg 2 p 2 järgi karistamist isikute suhtes alustatud uued kriminaalmenetlused



Pärast jõustunud kohtuotsust KarS § 121 lg 2 p 2 järgi ei olnud uut kuritegu toime pannud enne KarS § 121 lg 2 p 2 järgi karistamist varasemalt karistamata isikutest 15 isikut, s.o 65% varasemalt karistamata isikutest (23) ja 29% kogu valimist (51). See tähendab, et pärast esimest kriminaalmenetlust KarS § 121 lg 2 p 2 järgi, panid uue kuriteo toime kaheksa enne KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritavat tegu kriminaalkorras karistamata isikut (vt joonis 7).

Nendest kolm panid toime uue lähisuhtevägivalla kuriteo, mis seisnes füüsilise vägivalla kasutamises oma lähedase suhtes. Lisaks eeltoodule oli üks enne KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava teo toime panemist varasemalt karistamata isik, pärast kõnealust tegu toime pannud eriliigilisi kuritegusid, sh KarS § 331², § 303 lg 1 ja § 415 lg 1. Üks isik oli pärast kriminaalkorras karistamist toime pannud joobes juhtimise (KarS § 424 lg 1) ja narkokuriteo (KarS § 184 lg 2 p 1). Üks isik oli toime pannud KarS § 184 lg 2 p 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo. Üks isik oli pärast kohtulikult karistamist lähisuhtevägivalla teo eest lisaks uuele KarS § 121 lg 2 p 2 teole toime pannud KarS § 424 lg 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo. Üks varasemalt kriminaalkorras karistamata isik oli pärast kohtulikku karistamist vägivallatsemise eest lähisuhtes toime pannud uued korduvad vägivallateod (KarS § 121 lg 2 p 3) ning samuti röövimise (KarS § 200 lg 1) ja ähvardamise (KarS § 120 lg 1).

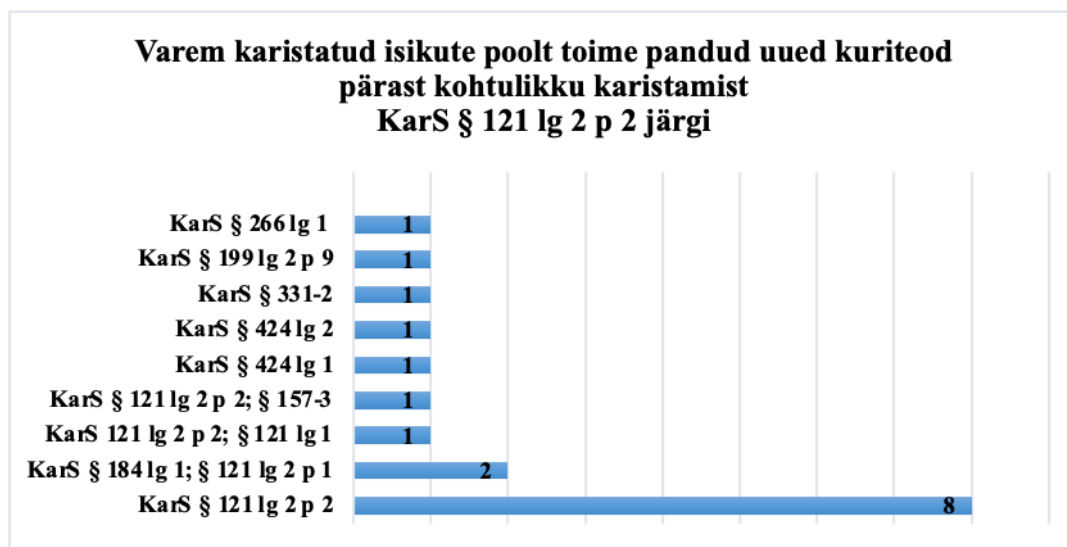
Joonis 7. Varem karistamata isikute poolt toime pandud uued kuriteod pärast kohtulikku karistamist KarS § 121 lg 2 p 2 järgi



Varem karistatud isikutest üksteist pärast kohtulikku karistamist lähisuhtevägivalla kuriteo eest uut kuritegu toime ei pannud. Seevastu kõikidest 28-st enne KarS § 121 lg 2 p 2 järgi karistamist kohtulikult karistatud isikust olid uue kuriteo toime pannud 17 (vt joonis 8). Neist üheksa isikut panid toime uue KarS § 121 lg 2 p 2 kuriteo, sh üks isik, kes oli toime pannud

lisaks KarS § 157³ järgi kvalifitseeritava kuriteo, s.o ahistav jälitamine. Kaks isikut olid toime pannud joobes juhtimise, neist üks juht korduvalt. Kaks isikut olid toime pannud narkokuriteo (KarS § 184 lg 1) ja vägivallakuriteo, millega tekitati kannatanule vähemalt neli nädalat kestev vigastus (KarS § 121 lg 2 p 1). Veel pani üks varem karistatud isik toime KarS § 331² kvalifitseeritava kuriteo, üks isik varguse (KarS § 199 lg 2 p 9) ja üks isik isik KarS § 266 lg 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo. Lisaks eeltoodutele oli üks isik ka toime pannud mitu uut kehalise väärkohtlemise juhtumit, mis tõid endaga kaasa uue kriminaalmenetluse alustamise KarS § 121 lg 1 järgi ning seejärel KarS § 121 lg 2 p 3 järgi.

Joonis 8. Varem karistatud isikute poolt toime pandud uued kuriteod pärast kohtulikku karistamist KarS § 121 lg 2 p 2 järgi



Kõikidest isikutest (146), kelle suhtes menetlus KarS § 121 lg 2 järgi oportuuniteediga lõpetati, pole pärast KarS § 121 lg 2 p 2 tegu uut kuritegu toime pannud 124 isikut. Pärast oportuuniteediga lõpetamist on uued kriminaalmenetlused alustatud 22 isiku, s.o 15% vaadeldud isiku suhtes. Nendest 20 juhul on tegemist varem kriminaalkorras karistamata isikutega ning kaks on varasemalt kriminaalkorras karistatud. Üks enne KarS § 121 lg 2 p 2 teo toime pannud isikutest on varasemalt karistatud KarS § 200 lg 1 järgi ja üks isik KarS § 121 lg 2 p 2 järgi.

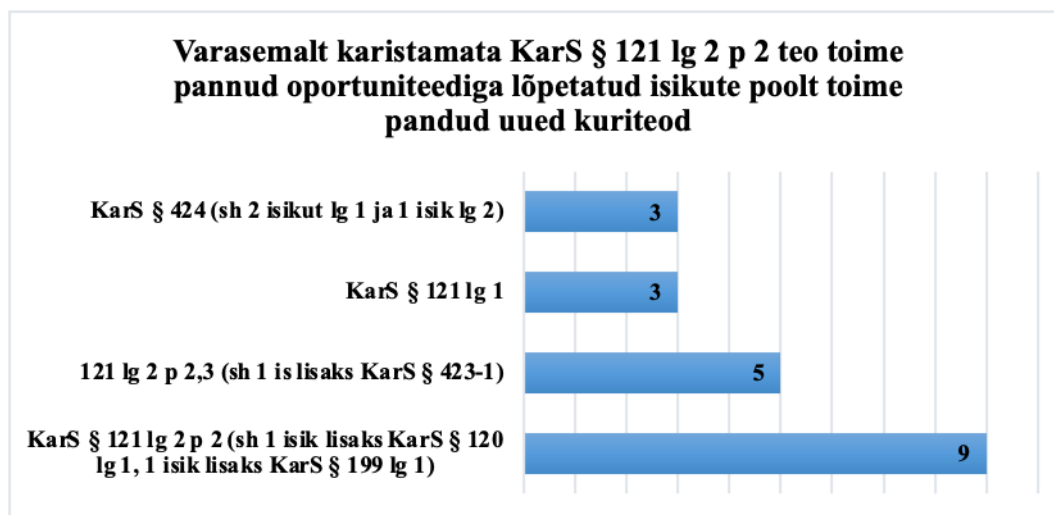
Enne KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kriminaalmenetluse lõpetamise määrust oli kohus teinud süüdimõistva otsuse kaheksa varem kriminaalkorras karistatud isiku suhtes, kellest kahe suhtes on pärast sotsiaalprogrammi kohustuse määramist lähisuhtevägivalla kriminaalasjas alustatud uued kriminaalmenetlused. Nendest üks isik on hilisemalt toime pannud uue KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava kuriteo. Üks isik on pärast vaatlusalust sotsiaalprogrammi

kohustusega kriminaalmenetluse lõpetamiset toime pannud KarS § 199 lg 1 järgi kvalifitseeritava varguse.

Varasemalt kriminaalkorras karistamata 137-st isikust, olid pärast kriminaalmenetluse lõpetamist KarS § 121 lg 2 p 2 tunnustel kohustusega osaleda sotsiaalprogrammis, uue kuriteo toime pannud 20 isikut, s.o 15% 137-st (vt kuritegude kaupa joonisel 9).

Nendest varem karistamata isikutest üheksa suhtes on pärast käesolevat menetlust alustatud uus kriminaalmenetlus KarS § 121 lg 2 p 2 tunnustel, sh ühe isiku suhtes lisaks KarS § 120 lg 1 tunnusel ja ühe isiku suhtes KarS § 199 lg 1 tunnustel. Viie isiku suhtes on pärast kriminaalmenetluse lõpetamist lähisuhtevägivallakuriteos alustatud uued kriminaalmenetlused KarS § 121 lg 2 p-de 2, 3 järgi nendest ühe isiku suhtes lisaks ka KarS § 423¹ järgi. Kolme varasemalt karistamata isiku suhtes on pärast lähisuhtevägivalla kriminaalasja lõpetamist alustatud uued kriminaalmenetlused KarS § 121 lg 1 tunnustel ning kolme isiku suhtes joobes juhtimise eest, sh kahe isiku suhtes § 424 lg 1 järgi ja ühe isiku suhtes KarS § 424 lg 2 järgi.

Joonis 9. Varem karistamata isikute poolt pärast kriminaalmenetlust KarS § 121 lg 2 p 2 järgi oportuuniteediga lõpetamist toime pandud kuriteod



5.1.2. Uue kuriteo toimepanemise aeg pärast KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemist ja sotsiaalprogrammi läbimist

Vaadeldud KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava kuriteo toime pannud ja selle eest kohtulikult karistatud isikutest kümnel juhul ei ole täpselt teada, mis ajal on sotsiaalprogramm läbitud, sest isikute kohta kriminaalhoolduse erakorralised ettekanded puuduvad ning katseaeg, mille vältel isik kriminaalhooldusele allub ei ole teiste kohustuste täitmiseks ette

nähtud aja tõttu veel lõppenud. Kuna kriminaalhooldus konkreetsete isikute andmeid nende lisakohustuste täitmise aja kohta ei väljasta, siis pole võimalik üheselt järeldusi selle kohta teha, kuid võttes arvesse, et isikute kohta ei ole erakorralisi ettekandeid esitatud, võib asuda seisukohale, et uued kuriteod on toime pandud sotsiaalprogrammi läbimise ajal või pärast programmi läbimist. Seitsme vaadeldud kriminaalkorras karistatud isiku puhul oli uus kuritegu toime pandud enne sotsiaalprogrammi läbimist. Tegemist on olnud uute kuritegudega, mis on toime pannud enne kohtulahendi jõustumist, millega isikutele sotsiaalprogrammi läbimise kohustus määrati.

Võttes arvesse, et Vanglateenistuse 2019.a standardite kohaselt viiakse kriminaalhooldusosakonna poolt korraldatavad sotsiaalprogrammid läbi katseaja esimesel poolel,¹⁴⁰ panid neli KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava teo eest kriminaalkorras karistatud isikut uue kuriteo toime sotsiaalprogrammi läbimise ajal. Neist üks isik kaks kuud pärast sotsiaalprogrammis osalemisega alustamist; üks isik kaks kuud pärast sotsiaalprogrammis osalemise kohustuse määramist ja kaks isikut üks kuu pärast sotsiaalprogrammi kohustuse määramist.

Ühes kriminaalasjas oli vägivallatseja pannud toime ühe uue kuriteo sotsiaalprogrammis osalemise ajal ning kolm tegu pärast sotsiaalprogrammis osalemist. Pärast sotsiaalprogrammis osalemist toime pandud esimene kuritegu oli sooritatud viis kuud pärast sotsiaalprogrammi lõppu, teine kuritegu seitse kuud pärast sotsiaalprogrammi läbimist ning kolmas kuritegu kaheksa kuud pärast sotsiaalprogrammi. Ühes kriminaalasjas oli isik sotsiaalprogrammis läbimise ajal toime pannud kaks uut kuriteo tunnustega tegu ning pärast sotsiaalprogrammi läbimist veel kolm kuritegu. Ühes kriminaalasjas oli vägivallatseja pannud toime kaks kuritegu sotsiaalprogrammis osalemise ajal ning samuti kaks kuritegu kolm kuud pärast sotsiaalprogrammi lõppu. Ühes kriminaalasjas oli vägivallatseja pannud ühe uue kuriteo tunnustega teo toime enne sotsiaalprogrammi läbimist, kaks tegu sotsiaalprogrammi läbimise ajal ning kaks kuritegu pärast sotsiaalprogrammi läbimist. Pärast sotsiaalprogrammi läbimist olid kaks kuriteo tunnustega tegu toime pandud 3 kuud pärast sotsiaalprogrammi lõppemist.

Samuti on vaadeldud 22 isikut, kelle suhtes lõpetati kriminaalmenetlus KarS § 121 lg 2 p 2 järgi oportuuniteediga ning kes panid toime uue kuriteo, kui neile oli kohtuotsusega määratud lisakohustus osaleda sotsiaalprogrammis. Kriminaalmenetluste materjalidest nähtuvalt panid nimetatud isikutest kaks isikut uue kuriteo toime enne sotsiaalprogrammis osalemist. Lisaks

¹⁴⁰ Justiitsministeerium. Vanglateenistus. Viidatud töö, lk 49.

pani üks isik toime ühe kuriteo enne KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritavat ja käesolevas töös vaadeldud tegu, kuid selle suhtes alustati kriminaalmenetlus pärast vaadeldud KarS § 121 lg 2 p 2 tegu. Seega võib öelda, et kõnealune tegu oli toime pandud enne sotsiaalprogrammi läbimise kohustuse täitmist. 12 juhul panid isikud, kellele oli määratud lisakohustusena sotsiaalprogrammis osalemine, toime uue kuriteo sotsiaalprogrammis osalemise ajal. Samuti pani üks isik toime ühe kuriteo enne sotsiaalprogrammi kohustuse määramist ning kaks kuritegu sotsiaalprogrammis osalemise ajal.

Ühe isiku puhul oli esimene uus kuritegu pärast KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritavat tegu toime pandud enne sotsiaalprogrammis osalemise kohustuse määramist ja kaks uut järgnevat kuritegu pärast sotsiaalprogrammi lõppemist. Esimene uus kuritegu pärast sotsiaalprogrammis osalemist oli vägivallatseja poolt toime pandud üks kuu pärast sotsiaalprogrammi läbimist ning teine kuritegu, mille suhtes alustati kriminaalmenetlus oli toime pandud 10 kuud pärast sotsiaalprogrammi läbimist. Üks isik pani pärast sotsiaalprogrammi läbimist toime kaks uut kuritegu, nendest esimese teo pani ta toime üks aasta ja kolm kuud pärast sotsiaalprogrammi läbimist ning teise kuriteo tunnustele vastava teo üks aasta ja kuus kuud pärast sotsiaalprogrammis osalemise lõppu. Üks isik pani uue kuriteo toime kuus kuud pärast sotsiaalprogrammi läbimist, üks isik seitse kuud pärast lisakohustuse täitmist ning üks isik üheksa kuud pärast sotsiaalprogrammi lõppu. Lisaks eelnimetatutele pani üks isik pärast sotsiaalprogrammi läbimist toime koguni kolm uut kuritegu, millest esimese kaks kuud pärast sotsiaalprogrammi läbimist ning teise teo 7 kuud pärast lisakohustuse täitmist ning kolmanda kuriteo üks aasta pärast kohustuse täitmist.

Seega saab tulenevalt eeltoodust asuda seisukohale, et kõige enam panid isikud pärast lähisuhtes vägivallatsemist toime uue kuriteo koheselt pärast vägivallateo toimepanemist ja sotsiaalprogrammis osalemise ajal. Sellest nähtub, et sotsiaalprogrammiga alustamisel panid isikud veel toime kuritegusid. Samuti ei pannud esimesed kohtumised neid isikuid vägivaldsest käitumisest loobuma.

5.1.3. Milliseid sotsiaalprogramme olid läbinud uue kuriteo toime pannud isikud?

Kõikide analüüsitud kohtulahendite põhjal kogutud andmete kohaselt oli isikuid, kellele oli määratud sotsiaalprogrammina osaleda kriminaalhooldaja poolt valitud sotsiaalprogrammis ja kes pärast sotsiaalprogrammi läbimist panid toime uue kuriteo 21. Üks isik, kes pani uue kuriteo toime pärast § 121 lg 2 p 2 järgi kohtuotsusega määratud sotsiaalprogrammi, oli läbinud kolm kohutustust, st osalenud: 1) vägivallast loobumise tugiliini nõustamisel; 2)

psühholoogilisel nõustamisel ja 3) ühel sotsiaalprogrammidest „Sisemine kindlus“ või „Löömata teekond“ või „Hoolivad isad.“ Üks hilisemalt kuriteo toime pannud isik olid läbinud sotsiaalprogrammi „Sisemine kindlus.“ Üks isik oli alternatiivselt läbinud sotsiaalprogrammi „Hoolivad isad“ või „Sisemine kindlus“ ning üks isik oli läbinud sotsiaalprogrammi „Perevägivalla vähendamine.“

Töö käigus on tuvastatud, et 21 isikust, kes panid toime uue kuriteo ning kes olid läbinud kriminaalhooldaja poolt valitud sotsiaalprogrammi, olid kolm isikut läbinud programmi „Pere-ja paarisuhtevägivalla vähendamine“. Kaks isikut olid läbinud kriminaalhooldaja poolt valitud sotsiaalprogrammi „Viha juhtimine“ ning üks isik sotsiaalprogrammi „Eluviisitreening“. Lisaks võib märkida, et üks isik oli lisakohustusena kriminaalhooldaja poolt läbinud programmi „SÜTIK“.

Sotsiaalprogrammi läbinud isikutest, kelle suhtes oli kriminaalmenetlus lõpetatud oportuuniteediga, panid toime uue kuriteo 22 isikut. Neist üks isik oli sotsiaalprogrammina läbinud nii Gordoni perekooli kui ka Famigo Nõustamine ja Koolitus nõustamisteenuse. Kaks isikut olid läbinud sotsiaalprogrammi „Sisemine kindlus“ ning üheksa isikut olid läbinud SA Väärtustades Elu PREP suhtekoolituse „Minu suhe on minu kätes“. Üks isik oli sotsiaalprogrammina käinud omalt poolt valitud psühholoogilisel nõustamisel. Kaks isikut olid osalenud Ohvriabi poolt pakutaval sotsiaalnõustamisel. Kaks isikut olid lisaks tugiliini nõustamisele osalenud ka PREP suhtekoolitusel „Minu suhe on minu kätes“. Üks isik oli lisaks vägivallast loobumise tugiliinile osalenud sotsiaalprogrammis „Löömata teekond“. Üks pärast sotsiaalprogrammiga osalemist Eesti Eksistentsiaalse Psühhoteraapia seltsi poolt korraldatavas teraapias, pani toime uue kuriteo. Lisaks eeltoodule panid kaks vägivallast loobumise tugiliinil osalejat toime uue kuriteo ning uue kuriteo pani ka toime üks sotsiaalkindlustusameti nõustaja nõustamisteenusel osalenud isik.

Eeltoodust tulenevalt panid uusi kuritegusid toime kõige enam isikud, kes olid läbinud MTÜ-de poolt korraldatava sotsiaalprogrammi või osalenud sotsiaalkindlustusameti korraldatavatel teenustel. Kõige vähem oli uue kuriteo toime pannud isikute seas selliste sotsiaalprogrammide läbinuid, kes pidid maksma sotsiaalprogrammis osalemise eest omafinantseeringu, osalema teraapias või täitma mitu erinevat kohustust.

5.1.4. Milliseid sotsiaalprogramme olid läbinud isikud, kes uusi kuritegusid toime ei pannud?

Analüüsitud kohtulahendiga karistatud lähisuhtes vägivallatsejate kriminaalasjadest nähtub, et 26 isikut ei pannud toime uut kuritegu pärast KarS § 121 lg 2 p 2 järgi süüdimõistmist ning sotsiaalprogrammis osalemist. Nendest õiguskaualekkele teele asunud isikutest 19 olid pärast kriminaalmenetlust osalenud kriminaalhooldaja poolt määratud sotsiaalprogrammis. Kaks isikut, kelle kohta täiendavaid kriminaalasju registreeritud ei olnud, olid täitnud kohustuse osaleda sotsiaalprogrammis osaledes tugiliini nõustamisel. Kaks isikut, kes pärast sotsiaalprogrammi läbimist uut kuritegu toime pannud, osalesid PREP suhtekoolitusel „Minu suhe on minu kätes“. Üks KarS § 121 lg 2 p 2 järgi karistatud ja lisakohustusena sotsiaalprogrammi läbinud isik läbis PREP paarisuhtekoolituse „Minu suhe on minu kätes“ alternatiivselt kriminaalhooldaja poolt valitud sotsiaalprogrammis osalemisega. Kuna selle lisakohustuse täitmise tegeles kriminaalhooldusosakond, siis ei ole võimalik öelda, millises sotsiaalprogrammis isik osales, küll aga on käesolevalt tuvastatud, et sotsiaalprogrammi kohustus on täidetud. Samuti nähtub kohtulahendite ja nende täitmise kohta kogutud andmete analüüsist, et ühele isikule, kes pole hilisemalt uusi kuritegusid toime pannud, oli sotsiaalprogrammi kohustusena määratud kolm üksteisega seotud kohustust: 1) osaleda tugiliini nõustamisel; 2) osaleda PREP suhtekoolitusel „Minu suhe on minu kätes“ ning 3) osaleda ühest sotsiaalprogrammidest „Sisemine kindlus“ või „Löömata teekond“ või „Hoolivad isad“. Samuti oli ühele isikule pandud kohustus läbida sotsiaalprogramm „Hoolivad isad“ või „Imelised aastad“ või Gordoni perekool.

Pärast sotsiaalprogrammi läbimist ei olnud uut kuritegu toime pannud 122 sotsiaalprogrammi läbinud isikut, kelle suhtes menetlus oportuuniteediga lõpetati. Nendest kõige enam, s.o 56 isikut olid läbinud sotsiaalprogrammi PREP „Minu suhe on minu kätes“; sotsiaalprogrammi „Hoolivad isad“ olid nende isikute seast läbinud 11 vägivallatsejat; programmi „Sisemine kindlus“ oli läbinud seitse isikut. Kaks isikut olid läbinud SA EELK sotsiaalprogrammi vägivaldselt käituvatele naistele ning üks naine sotsiaalprogrammi „Naised vägivallata“. Lisaks olid kolm isikut läbinud Gordoni perekooli koolituse. Nendest üks oli naine, kes ühes kriminaalasjas oli vägivallatseja koos enda elukaaslasega. Pärast sotsiaalprogrammi läbimise kohustust uusi kuritegusid mitte toime pannud isikute seast kümme olid läbinud lisakohustusena tugiliini nõustamise. Ohvriabi nõustamiskeskuse nõustamisteenusel olid pärast KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemist osalenud 14 isikut, kes pärast sotsiaalprogrammis osalemise kohustuse täitmist kogutud andmete kohaselt rohkem kuritegusid toime pannud ei olnud.

Kolm isikut, kelle suhtes hilisemat kriminaalmenetlust alustatud ei ole, olid osalenud Viru Vangla kriminaalhooldusosakonna poolt määratud sotsiaalprogrammis, nendest üks isik oli osalenud pere ja paarisuhtevägivalla vähendamise programmis. Lisaks olid Sotsiaalkindlustusameti nõustamisteenusel osalenud kaks isikut. Hilisemalt kriminaalkorras karistamata ja isikute, kelle suhtes uusi kriminaalmenetlusi algatatud ei olnud, seas oli veel üks isik, kes oli sotsiaalprogrammi kohustuse raames läbinud Gordoni perekooli või alternatiivse sotsiaalprogrammi. Samuti üks isik, kes sai alkoholi tarvitamise häire ravi alkoholi tarvitamise häire ravi kabinetist. Kaks vaadeldud isikut olid alternatiivselt läbinud ühe sotsiaalprogrammidest „Sisemine kindlus“ või „Löömata teekond“ või „Hoolivad isad“. Hiljem vägivaldselt mitte käitunud isikute seast üks isik oli KarS § 121 lg 2 p 2 järgi määratud kohustusena läbinud psühhoterapeudi nõustamise või alternatiivselt PREP koolituse „Minu suhe on minu kätes“. Üks mees oli osalenud sotsiaalprogrammis „Hoolivad isad“ või sel perioodil toimunud muus samaväärses sotsiaalprogrammis. Üks isik oli koos tugiliini nõustamisega osalenud ka PREP suhtekoolitusel. Samuti oli üks isik lisaks vabalt valitud psühholoogilisel nõustamisteenusel või teraapias osalemisele osalenud PREP suhtekoolitusel ning kaks isikut lisaks tugiliini nõustamisele osalenud psühholoogilises nõustamises või teraapias. Üks hilisemalt vägivaldseid tegusid mitte toime pannud isik oli läbinud sotsiaalprogrammi raames enda valitud psühholoogilise nõustamise või teraapia ning programmi „Vanemluse suhtemaja“. Üks hilisemalt karistamata isik, kelle kohta uusi kriminaalasju alustatud ei olnud, oli läbinud prokuröri poolt sotsiaalprogrammina määratletud konfliktivahendusteenuse. Ühele isikule oli menetluses KarS § 121 lg 2 p 2 järgi määratud kohustuseks sotsiaalprogrammina osaleda mitmedimensioonilises pereteraapias MDFT ning ka tema suhtes uusi kriminaalmenetlusi ei tuvastatud.

Eeltoodust nähtub, et kõige enam õiguskuulekale teele asunud kriminaalkorras karistatud isikutest olid läbinud kriminaalhooldaja sotsiaalprogrammi ning kõige tõhusamad uute kuritegude ärahoidmisel oportuuniteediga lõpetanute seas olid PREP suhtekoolitus „Minu suhe on minu kätes,“ programm „Hoolivad isad“ ning „Sisemine kindlus.“

5.2. Sotsiaalprogrammide edukus

Wilson on toonud välja, et sotsiaalprogrammide efektiivsuse mõõtmisel on üheks mõõdupuuks retsidivism. Seejuures tuleb aga tähelepanu pöörata tõlgendamisele – edu võib olla see, kui isik ei pane toime uusi vägivallategusid aga ka see, kui vägivald lähisuhtes on

vähenenud. Mõned uurimused viitavad edule lähisuhtevägivalla vähenemise korral aga teiste hinnangul ei tohiks uued juhtumid üldse aset leida.¹⁴¹ Efektiivsuse hindamisel on võimalik vaadelda näiteks uusi registreeritud juhtumeid ja alustatud kriminaalasju, kuid kuna lähisuhtevägivall on enamjaolt varjatud, siis ei saa hinnangu andmisel arvestada juhtumitega, millest vägivalla ohvrid ei ole teavitanud. Seetõttu hinnatakse käesoleva töö mõistes sotsiaalprogrammide edukust uute alustatud kriminaalmenetluste pinnalt: vaadeldakse isikuid, kes pole uusi kuritegusid toime pannud ning isikuid, keda sotsiaalprogrammi läbimine kuritegelikust käitumisest loobuma ei suunanud.

Analüüsitud kohtulahenditest nähtuvalt panid isikud, kelle suhtes lähisuhtevägivalla kriminaalasi lõpetati oportuuniteediga, uue kuriteo toime enim isikuid, kes olid läbinud PREP suhtekoolituse „Minu suhe on minu kätes.“ Neid isikuid oli 9. Samas nähtub, et ka isikute seas, kes uusi kuritegusid pärast sotsiaalprogrammi läbimist toime ei pannud, oli 56 PREP suhtekoolituse „Minu suhe on minu kätes“ läbinud isikut, 11 „Hoolivad isad“ sotsiaalprogrammi läbinut ning 7 sotsiaalprogrammi „Sisemine kindlus“ edukalt läbinut. Neile lisandus neli isikut, kellele oli määratud kriminaalhoolduse sotsiaalprogramm.

Seega võib öelda, et kõige suuremat edukust uute kuritegude toimepanemise ärahoidmisel on näha isikute seas, kelle lähisuhtevägivalla kriminaalmenetlus oportuuniteediga lõpetati määrates sotsiaalprogrammina osalemise PREP suhtekoolitusel „Minu suhe on minu kätes“ ning sotsiaalprogrammides „Hoolivad isad“ ja „Sisemine kindlus.“ Samal ajal oli PREP suhtekoolituse läbinuid kõige rohkem ka uute kuritegude toimepanijate seas – 9 inimest nende hulgast, kelle suhtes kriminaalmenetlus oportuuniteediga lõpetati.

Kohtulikult karistatud vägivallatsejatest panid kõige rohkem pärast sotsiaalprogrammi läbimist toime uusi kuritegusid isikud, kes olid läbinud 21 juhul kriminaalhooldaja poolt valitava sotsiaalprogrammi. Samas nähtub analüüsist, et ka kõige rohkem isikuid, kes uut kuritegu vaadeldavad perioodil toime ei pannud, olid läbinud kriminaalhooldaja määratud sotsiaalprogrammi, neid isikuid oli 19.

Seega võib öelda, et kõige suuremat edukust uute kuritegude toimepanemise ärahoidmisel on lähtuvalt analüüsitud kriminaalasjadest näidanud kohtulikus korras karistatud isikute seas kriminaalhoolduse poolt läbiviidavad sotsiaalprogrammid, mis on ühtlasi näidanud ka kõige suuremat uute kuritegude toime panemise arvu kriminaalkorras karistatud isikute seas. Sama tuleneb ka oportuuniteediga lõpetatud kriminaalasjades isikute puhul, kes läbisid

¹⁴¹ Wilson, M. Viidatud töö, lk 2.

sotsiaalprogrammi „Minu suhe on minu kätes“. See võib tuleneda asjaolust, et kõik programmid ei ole igaühele sobivad ning kõnealustele isikutele võivad paremini sobida grupikohtumised kui individuaalprogrammid. Mida rohkem konkreetset programmi määratakse, seda enam tulevad osalejate seas esile isikud, kellele programm ei sobi. Samas kui ühte konkreetset programmi määratakse vähe, siis on programmis osalenute hulk väike ning mitesobivus konkreetsetes vormis sotsiaalprogrammis osalemises ei tule esile nii tähelepanuväärselt. Samuti ei nähtu individuaalprogrammidest nii selgelt, milles mitesobivus seisneb, sest ei ole kõrval gruppi, kelle tulemustega konkreetse isiku tulemusi võrrelda.

Erinevate isikute puhul uute kuritegude ärahoidmise edukuse hindamisel oleks siinkohal oluline märkida, et kuna kriminaalhooldusosakonna ja vanglate poolt pakutavad sotsiaalprogrammid on olnud kasutusel kõige kauem (võrreldes MTÜ-de poolt pakutavatega), siis võib öelda, et neid on kohandatud kõige enam retsidiivsetele inimestele nende käitumise õiguskäitumise muutmiseks ning seetõttu avaldavad need ka kõige rohkem mõju rohkem kuritegelike isikute poolt uute kuritegude ärahoidmisele. Muutes seejuures isikute enda suhtumist ja kuritegelikku käitumist, enamjaolt isikute puhul, kes veel pole kuritegelikku elustiili omandanud. Samas aga võib märkida, et kuna kohtulikult karistatud isikutest ligi pooled olid varasemalt kriminaalkorras karistatud, siis võivad kriminaalhoolduse sotsiaalprogrammid olla enda mõju nende jaoks juba ammendanud – need on isikud, kes on kuritegeliku käitumise võtnud enda elustiiliks. Kuivõrd justiitsministeeriumi vanglate osakond ei saa väljastada ainult käesoleva uurimuse aluseks olevate isikute läbitud sotsiaalprogramme, pole kahjuks võimalik üheselt väita, milline kriminaalhooldusosakonna poolt pakutav sotsiaalprogramm konkreetset on kõige tõhusam ning hoiab ära lähisuhtevägivalla kuriteo eest karistatud isikute hilisema kuritegeliku käitumise.

PREP paarisuhte rahulolu edendamise programmi edukust võiks käesoleva töö autori arvates põhjendada selle tõenduspõhisuse ja uudsuse (Eestis kasutusel 2015. aastast) tõttu lähisuhtevägivallatsejate käitumise mõjutamisel. Kõige enam rakendatakse seda isikutele, kelle suhtes kriminaalmenetlus lõpetatakse, kui puudub avalik menetlushuvi ja süü ei ole suur. Võttes arvesse, et PREP sotsiaalprogrammi „Minu suhe on minu kätes“ määrati kõikidest vaadeldud kriminaalasjadest 74 korral, sh 3 kriminaalasjas alternatiivselt teise kohustusega, on üheksa läbinu uue kuriteo toimepanemise arv (9) märgatavalt väiksem kui 65 sotsiaalprogrammi läbinud isikut, s.o märkimisväärne 88%, kes uut kuritegu toime ei pannud.

Samuti on vägivaldsete meestega tegelevad M. Paymar ja G. Barnes oma praktikast nähtuvalt tõdenud, et alati on sotsiaalprogrammi läbinute seas isikuid, kes peale esimest vägivallatsemist rohkem vägivallategusid oma lähedaste suhtes toime ei pane – programmis osalemisel on kindel positiivne mõju edaspidise vägivallatsemise ärahoidmisel. Küll aga kõiki vägivallatsejaid sotsiaalprogrammis osamine vägivaldsest käitumisest loobuma ei pane. Teisalt on nad tõdenud, et kui sotsiaalprogrammi läbinute seas kasvab tänu programmis osamisele vägivallatsejate arv, kes uusi kuritegusid toime ei pane, kasvõi 5% võrra, on see juba arvuliselt väga suur muutus.¹⁴² Võttes arvesse, et käesoleva töö käigus vaadeldud isikute puhul moodustas isikute arv, kes uut kuritegu toime ei pannud, 76% kogu valimist, siis saab jaatada sotsiaalprogrammide läbimise positiivset mõju vägivallatsejate edasisele käitumisele ka käesoleva töö raames. Samuti nähtub nimetatust sotsiaalprogrammide positiivne mõju eriti varasemalt karistamata isikutele.

Võttes arvesse, et MTÜ-de poolt korraldatavad sotsiaalprogrammid ei ole kriminaalhooldaja määratud sotsiaalprogramm (39 korral) ja vägivallast loobumise tugiliini nõustamisteenus (määratud 2 korral), on MTÜ-de poolt korraldatud sotsiaalprogramme kriminaalkorras karistamisel määratud vaadeldud kohtulahendiga karistatud isikutele 10 korral. Oluline on märkida, et nende 10 MTÜ-de poolt korraldatava sotsiaalprogrammi hulka on loetud ka sellised sotsiaalprogrammid, mis olid lisakohustusena määratletud koos riigi poolt korraldatavate sotsiaalprogrammidega.

Oportuuniteediga lõpetatud menetlustes ei ole MTÜ-de poolt korraldatavad sotsiaalprogrammid ohvriabikeskuse nõustamisteenus (määratud 15 korda), alkoholi tarvitamise häire raviteenus (määratud 1 korral) ja vägivallast loobumise tugiliini nõustamine (määratud 11 korda), ohvriabi poolt korraldatav konfliktivahendus (määratud 1 korral), sotsiaalkindlustusameti nõustamisteenus (määratud 2 korda), MDFT pereteraapia (määratud 1 korral) ning kriminaalhoolduse programmid (määratud 4 korda), on 111 isikule määratud sotsiaalprogrammid MTÜ-de poolt korraldatavad sotsiaalprogrammid. Seejuures kuuluvad nende 111 alla ka need lõpetatud kriminaalmenetlused, milles MTÜ-de poolt korraldatavad sotsiaalprogrammid olid määratud koos riigi poolt korraldatavate sotsiaalprogrammidega.

Seega määrati MTÜ-de poolt korraldatavaid sotsiaalprogramme kõikidest vaadeldud isikutest kokku 121-le ning seega nähtub töös läbi viidud analüüsist, et kõikidest vaadeldud kriminaalasjadest määrati isikutele kõiki MTÜ-de poolt korraldatavaid sotsiaalprogramme

¹⁴² Paymar, M., Barnes, G. Viidatud töö, lk 3.

kokku kõige enam ning uusi kuritegusid panid kõige vähem toime isikud, kes olid läbinud MTÜ-de poolt määratud sotsiaalprogrammi –18 isikut 27-st.

Lähtuvalt käesoleva töö pinnalt kogutud andmetest panevad varem karistatud isikutest uue kuriteo toime 25-40%; 25% on isikud, kellele lähisuhtevägivalla kriminaalasjas määrati sotsiaalprogrammi läbimise kohustus prokuröri kriminaalmenetluse lõpetamise määrusega ning 40% puhul on tegemist nende varem kriminaalkorras karistatud isikutega, keda karistati KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava kuriteo eest jõustunud kohtulahendiga.

35% varasemalt karistamata isikutest, kes on lähisuhtevägivalla eest kriminaalkorras karistatud ning 15% prokuröri määrusega lõpetatud kriminaalmenetlustes varasemalt karistamata isikutest panevad toime uue kuriteo. Seega võib öelda, et suurem sotsiaalprogrammide positiivne mõju hilisema kuritegeliku käitumise ärahoidmisele esineb isikutele, kes varasemalt ka enne sotsiaalprogrammi läbimist kuritegusid üldse toime pannud ei ole. Oluline on veel märkida, et kuigi positiivne mõju on olemas ka nendele kriminaalkorras karistamata isikutele, kes on pärast kohtulikku karistamist uue kuriteo toime pannud, on neil siiski suurem tõenäosus panna toime veel uusi kuritegusid, kui nendel isikutel, kes on varem kriminaalkorras karistamata ja kelle suhtes on lähisuhtevägivalla kriminaalmenetlus lõpetatud sotsiaalprogrammis osalemise kohustusega.

Lähtuvalt töö käigus analüüsitud kriminaalasjade materjalidest, on sotsiaalprogrammide läbimise mõju kõige suurem kuritegeliku käitumise vähendamisele isikute puhul, kes ei ole veel kuritegelikku elustiili omandanud. See tähendab, et kõige tõhusamad on sotsiaalprogrammid neile, keda lähisuhtevägivallakuriteo eest kriminaalkorras ei karistatud. Neist isikutest 122 ei olnud vaadeldud perioodil pärast sotsiaalprogrammi läbimist uut kuritegu toime pannud.

Saadud analüüsi tulemus on kooskõlas 2008.a Ühendkuningriigis läbiviidud sotsiaalprogrammide tõhususe Adva uuringu tulemustega, mille kohaselt nähtus väärkohtlemise riskitaseme vähenemine enamiku programmi lõpetanute puhul. 19 ravi lõpetanu seas täheldati mitmete psühholoogiliste muutujate statistiliselt olulist paranemist. Programmis osalejate partnerid teatasid vägivallajuhtumite arvu vähenemisest sekkumise ajal ning heaolu ja ohutuse paranemisest.¹⁴³

¹⁴³ Akoensi, T. D., Koehler, jt. Viidatud töö.

Seda toetab ka Duluthi mudelil põhineva programmi näitel leitu, et positiivsemaid tulemusi uute kuritegude toimepanemise ärahoidmisel on võimalik sedastada enim programmi algusest lõpuni läbijate hulgas. Korduvvägivallatsejate puhul on oluline pöörata tähelepanu asjaolule, et toetatud keskkonnas on inimene võimeline ennast muutma.¹⁴⁴ Samuti on Soomes läbi viidud kohtu poolt suunatud vägivallatsejatele ja vabatahtlikult osalenud isikutele mõeldud sotsiaalprogrammi läbimise uuringu tulemused varasemalt näidanud sotsiaalprogrammide läbimise positiivset mõju vägivaldselt käituvatele isikutele: pärast sotsiaalprogrammi läbimist väheneb vaadeldud isikute poolt vägivalla rakendamine ning suureneb heaolu.¹⁴⁵

Võttes arvesse, et kõikides antud töös analüüsitud kriminaalasjades (47), milles isikutele oli määratud sotsiaalprogrammi läbimise kohustus ning isik oli toime pannud uue kuriteo tunnustele vastava teo, mille suhtes oli alustatud kriminaalmenetlus, oli kõige rohkem isikuid uue kuriteo toime pannud sotsiaalprogrammi läbimise ajal. Neid isikuid oli 16 ning neile lisandus 10 isikut, kelle puhul ei olnud võimalik kindlaks teha, kas nad olid uue kuriteo toime pannud sotsiaalprogrammi läbimise ajal või pärast läbimist. Lisaks nähtub töö käigus läbiviidud analüüsist, et 10 isikut olid uue kuriteo toime pannud juba enne sotsiaalprogrammi läbimist, s.o lähisuhtevägivalla kuriteo menetlemise ajal ning enne sotsiaalprogrammis osalemise kohustuse määramist. Kuivõrd vaadeldud isikutest viis panid uue kuriteo toime ainult pärast sotsiaalprogrammi läbimist (mitte kohustuse täitmise ajal ega enne seda), siis võib välja tuua nende tegude intervallid: 1 isik pani esimese teo toime pärast kuut kuud, 1 pärast seitset kuud, 1 pärast üheksat kuud ning 1 mitu uut kuritegu toime pannud isik esimese kuriteo ühe aasta ja kolm kuud pärast sotsiaalprogrammi edukat läbimist. Üks isik, kes oli pärast sotsiaalprogrammi läbimist kolm uut kuritegu toime pannud, pani esimese kuriteo toime kaks kuud pärast sotsiaalprogrammi läbimist. Lisaks panid kuus vaadeldud isikut kuritegusid toime enne ja sotsiaalprogrammi läbimise ajal, enne ja pärast sotsiaalprogrammi läbimist ning sotsiaalprogrammi läbimise ajal ja pärast sotsiaalprogrammi läbimist.

Isikutest, kes olid lähisuhtevägivallakuritegude eest kriminaalkorras karistatud, ei pannud uusi kuritegusid toime 26 isikut. Neist 19 olid läbinud kriminaalhooldaja poolt määratud sotsiaalprogrammi. Isikutest, kelle suhtes kriminaalmenetlus oportuuniteediga lõpetati, ei pannud uut kuritegu pärast sotsiaalprogrammi läbimist toime 122 isikut, neist kõige enam, s.o 56 isikut, olid läbinud suhtekoolitus-sotsiaalprogrammi PREP „Minu suhe on minu kätes“

¹⁴⁴ Gondolf, E. W. Batterer Intervention Systems. London: Sage 2002.; Debbonaire, T. Evaluation of work with domestic abusers in Ireland. Dublin: Department of Justice Equality and Law Reform 2004; Viidatud: Tartu Ülikooli Rakendusuuringu Keskus. Perevägivalla toimepanijatele suunatud sekkumisprogrammid maailmas. Viidatud töö, lk 1-2.

¹⁴⁵ Akoensi, T. D., Koehler, J. A., jt. Viidatud töö.

ning 11 isikut sotsiaalprogrammi „Hoolivad isad“ ja 7 isikut programmi „Sisemine kindlus.“
Seevastu uusi kuritegusid toime pannud isikute seas oli kõige rohkem, s.o 21 isikut, kes olid läbinud kriminaalhooldaja poolt määratud sotsiaalprogrammi. Neile lisandus veel 9 isikut, kes olid osalenud PREP suhtekoolitusel „Minu suhe on minu kätes“.

Kuna uue kuriteo toime pannuid oli töös kokku 24% kõikidest vaadeldud isikutest, siis võib öelda, et 76% on märkimisväärne tulemus isikute puhul, kes uusi kuritegusid pärast sotsiaalprogrammi läbimist toime ei pannud. Kuivõrd 16 isikut vaadeldud 47-st hilisemalt kuriteo toime pannud isikust, panid toime uue kuriteo sotsiaalprogrammi läbimise ajal ning 10 isikut enne sotsiaalprogrammi läbimist, võib öelda, et sotsiaalprogrammi kui lisakohustuse määramine iseenesest kuritegude toimepanemist ära ei hoia. Samuti ei oma positiivset efekti kuritegude ärahoidmisele see, kui isik on sotsiaalprogrammis osalenud, kuid sotsiaalprogrammi veel lõpetanud ei ole. Kõige vähem uusi kuritegusid oli toime pandud pärast sotsiaalprogrammi läbimist ning 150 lähisuhtevägivalla kuriteo toime pannud ja selle eest lisakohustusena sotsiaalprogrammi läbinud isikutest, ei pannud pärast lähisuhtevägivalla kuriteo toimepanemist toime uut kuritegu.

KOKKUVÕTE

Lähisuhtevägivald on ühiskonnas tõsine probleem, mis on varjatud ja korduv ning vajab eraldi kvalifitseeritavat koosseisu, olles suunatud lähedase isiku vastu.

Üks suund vägivalda vastu võitlemiseks on Istanbuli konventsiooni kohaselt vägivallatsejatele mõeldud sotsiaalprogrammide käivitamine, eesmärgiga õpetada lähisuhtes vägivalda toimepanijaid vägivallast loobuma.

Selleks, et tagada sotsiaalprogrammide tõhusus, peavad vägivallatsejad ise tunnistama oma käitumisprobleeme ja tahtma muutuda. Seda soodustavaks teguriks võib olla vägivallatsejatele loodud tugigruppides ja programmikohtumistel osalemine, mille eesmärgiks on tõsta teadlikkust perevägivalda kohta.

Kuni 2006. aastani puudusid Eestis vägivallatsejate rehabiliteerimisele suunatud programmid, sh tugigrupid paarisuhtes vägivalda kasutanud meestele. Justiitsministeeriumi konkursi kuriteoennetuse projektide raames loodi 2006. aastal MTÜ Vägivallast Vabaks poolt esimene paarisuhtes vägivalda tarvitanud meestele suunatud sotsiaalprogramm.

Eestis hakati lähisuhtevägivallale suuremat tähelepanu pöörama alates 2015. aastast, mil loodi nii karistusseadustikus lähisuhtes toimepandud vägivalda kvalifitseeriv säte kui ka vägivalda ennetamise strateegia.

Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, kas lähtuvalt kohtupraktikast ja seaduste rakendamisest on sotsiaalprogrammide määramine vägivallatsejatele lisakohustusena edukas ning millist mõju avaldab sotsiaalprogrammide läbimine vägivallatsejate edasisele käitumisele. Samuti, milliseid sotsiaalprogramme rakendatakse kõige enam.

Töö hüpoteesideks oli:

- 1) Kõige enam mõistetakse vägivallatsejatele MTÜ-de poolt läbiviidavaid sotsiaalprogramme ning need omavad kõige suuremat mõju vägivallatsejate käitumise muutumisel õiguskuulekuse suunas;
- 2) Sotsiaalprogrammide läbimine on edukas esmakordsete vägivallatsejate puhul, kuid ei pane korduvvägivallatsejat vägivaldsest elustiilist/käitumisest loobuma (s.t varasemalt vägivaldne isik kasutab pärast sotsiaalprogrammi läbimist uuesti vägivalda).

Töö eesmärgi realiseerimiseks ja hüpoteeside kontrollimiseks viis autor läbi kontentanalüüsi, mille valimis oli 51 kohtulahendit ning 146 kriminaalasja lõpetamise määrust 146 isiku suhtes 145 kriminaalasjas, millega pandi lähisuhtes vägivallatsejale kohustus osaleda lisakohustusena sotsiaalprogrammis. Uuring hõlmas aastail 2020 ja 2021 Ida- ja Lääne-Virumaal toime pandud lähisuhtevägivalda juhtumites ajavahemikul 01.01.2020 – 31.12.2021 Viru Maakohtu poolt tehtud kohtuotsuseid, millega määrati KarS § 75 lg 2 p 8 järgi lisakohustus osaleda sotsiaalprogrammis ning Viru Ringkonnaprokuratuuri poolt kriminaalasjade lõpetamise määruseid, millega määrati sotsiaalprogrammi läbimise kohustus KrMS § 202 lg 2 p 5 alusel.

Analüüsi tulemused on järgmised:

1. Analüüsitud kohtulahenditest oli 15 juhul vägivallatsejaks abikaasa, 35 juhul elukaaslane ning kolmel juhul oli poeg rakendanud vägivalda oma ema suhtes. Vaadeldud oportuuniteediga lõpetamiste seas olid vägivallatsejaks 56 juhul elukaaslane, 50 juhul abikaasa, vägivalda teiste lähisuhtes olevate isikute suhtes rakendati 39 juhul. Kõige enam rakendavad vägivalda mehed ning vägivald on suunatud peamiselt elukaaslase või abikaasa vastu. Samuti rakendavad vanemad arvukalt füüsilist vägivalda (alaealiste) laste vastu;
2. Kõige enam rakendati vägivallatsejate poolt ohvrite suhtes vägivallana löömist ja tõukamist, esines ka üksteisele järgnevaid vägivallategusid ja vägivallategusid, mis koosnesid mitmetest osategudest;
3. Kuigi alkoholijoove ei olnud lähisuhtevägivalda puhul objektiivseks tunnuseks, toodi mitmetes kriminaalmenetluste lõpetamise määrustes ja kohtuotsustes välja vägivallatseja alkoholijoove. Seeläbi tuli esile tähelepanek, et vägivalda kipuvad enamjaolt rakendama alkoholijoobes vägivallatsejad ning partnerite vahelise vägivalda puhul üks isikutest ühise alkoholitarvitamise käigus;
4. Nähtus seaduspärasus, et kriminaalkorras karistatud isikud rakendasid vägivalda mitmetes episoodides, samal ajal kui lähisuhtevägivalda menetluse oportuuniteediga lõpetatute seas oli enamik isikuid toime pannud ühest episoodist ja üheliigilisest vägivallast moodustuva vägivallateo;
5. KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kvalifitseeritava kuriteo toime pannud 197 isikule määrati kohustus osaleda sotsiaalprogrammis, 51 isikule määras kohustuse sotsiaalprogrammis osaleda kohus ja 146 isikule prokuratuur. Kohus määras 39 juhul lähisuhtes vägivallatsenud isikule kohustuse osaleda kriminaalhooldaja valitud sotsiaalprogrammis. Seevastu kriminaalasjades, mille prokuratuur oportuuniteediga lõpetas, määrati samu

kohustusi kahele isikule. Kui kohtulahendites oli 12 juhul nimetatud konkreetne sotsiaalprogramm, sh neljal juhul olid võimalikud läbitavad sotsiaalprogrammid nimetatud otsuses alternatiivselt, siis prokuratuuri määrustes oli konkreetsele sotsiaalprogrammile viidatud 144 lõpetamise määruses, sh seitsmel juhul olid võimalikud läbitavad sotsiaalprogrammid nimetatud määruses alternatiivselt;

6. Analüüsitud kriminaalasjadest nähtus, et nii kohtulahendiga kui ka prokuratuuri määrusega määrati kõige enam sotsiaalprogrammina PREP suhtekoolitust „Minu suhe on minu kätes“. Prokuratuuri määrustega pandi kohustus nimetatud programmis osaleda 66 juhul ning kohtulahendiga kolmel juhul, st kokku 69 isikul, s.o 35% vaadeldud isikutest. Teine, enim määratav sotsiaalprogrammina nimetatud teenus oli vägivallast loobumise tugiliini nõustamine ning tugiliini spetsialisti koostatud plaani järgimine, mida prokuratuuri määrustega kohaldati 11 isiku puhul ning kohtuotsustega kahel juhul. Samuti määrati märkimisväärsel arvul, s.o 15 kriminaalasjas prokuratuuri määrusega kohustus osaleda Ohvriabikeskuse nõustamisteenusel ja vajadusel osaleda ka edaspidisel psühholoogilisel nõustamisel. Kohtulahenditega nimetatud kohustust aga ühelgi korral ei määratud. Prokuratuuri poolt määrati sotsiaalprogrammidenä veel märkimisväärselt sotsiaalprogramme „Hoolivad isad“ ja „Sisemine kindlus“ – vastavalt 11 ning 9 vägivallatseja edaspidise vägivaldse käitumise vähendamiseks. Teised töö käigus vaadeldud sotsiaalprogrammid leidsid tunduvalt vähem kohaldamist, st neid nimetati kriminaalmenetluse lõpetamise määrustes 1-3 korral;
7. Kõige enam määrati vägivallatsejatele MTÜ-de poolt korraldatavaid sotsiaalprogramme isikute puhul, kelle suhtes kriminaalmenetlus oportuuniteediga lõpetati ning kriminaalhooldusosakonna poolt läbiviidavaid sotsiaalprogramme isikute puhul, kes mõisteti KarS § 121 lg 2 p 2 kuriteos kohtulikult süüdi;
8. MTÜ-de poolt korraldatavaid sotsiaalprogramme on määratud kõikide vaadeldud kriminaalasjade raames 121 isikule. Seega määrati isikutele kõiki MTÜ-de poolt korraldatavaid sotsiaalprogramme kokku kõige enam ning uusi kuritegusid panid kõige vähem toime isikud, kes olid läbinud MTÜ-de poolt määratud sotsiaalprogrammi;
9. Kuigi ühe uurimisküsimuse eesmärk oli välja selgitada, millistesse sotsiaalprogrammidesse suunatakse isikud, kellele on kohtu või prokuratuuri poolt pandud kohustus osaleda kriminaalhooldaja poolt valitud sotsiaalprogrammis, siis töö käigus nimetatud andmetele ligipääsu puudumise tõttu ühest vastust välja selgitada ei olnud võimalik. Samas selgus, et kriminaalhoolduse sotsiaalprogrammi läbinud isikutest panid uue kuriteo toime 21 kohtulikult karistatud isikut, samas 4 isikut, kellele määrati kriminaalmenetluse lõpetamise määrusega sama kohustus, uut kuritegu toime ei pannud;

10. Uue kuriteo panid pärast sotsiaalprogrammi läbimist toime 47 kõikidest lähisuhtes vägivallatsenud 197 isikust, s.o 24%. Ligi pooled uued vägivallatsejad olid KarS § 121 lg 2 p 2 järgi süüdimõistetud ning praktiliselt sama palju oli uue kuriteo toime pannud isikute seas vägivallatsejaid, kelle suhtes menetlus lähisuhtevägivalla kriminaalasjas oportuuniteediga lõpetati;
11. KarS § 121 lg 2 p 2 järgi kriminaalkorras karistatutest, keda oli kokku 51, panid uue kuriteo toime pärast lähisuhtevägivalla kuriteo toimepanemist 25 isikut. Neist 8 olid enne lähisuhtevägivalla kuritegu kriminaalkorras karistamata ning 17 juba varasemalt karistatud isikut. Vaadeldud isikutest, kelle suhtes kriminaalmenetlus lähisuhtevägivalla kuriteo toimepanemises oportuuniteediga lõpetati, panid uue kuriteo pärast kriminaalmenetluse lõpetamist kohustusega osaleda sotsiaalprogrammis, toime 22 isikut. Neist 2 enne lähisuhtevägivallakuritegu varasemalt kriminaalkorras karistatud ning 20 varem karistamata isikut. Kuivõrd oportuuniteediga lõpetanute seas oli korduvõigusrikkujaid sama palju kui kriminaalkorras karistatud isikute seas, on oluline märkida, et hulk nimetatud gruppide puhul moodustus erinevalt. See näitab selgelt, et kui oportuuniteediga lõpetanute seas oli vägivallatsejaid ligi 4 korda vähem, saab täheldada sotsiaalprogrammide tõhustust uute kuritegude ärahoidmisel isikute puhul, kelle suhtes on vägivallakuriteo eest kriminaalmenetlus lõpetatud oportuuniteediga;
12. Pärast lähisuhtevägivalla kuriteo toimepanemist panid vägivallatsejad toime uued kuriteod peamiselt enne sotsiaalprogrammi läbimist ja sotsiaalprogrammide läbimise ajal. Vaid üksikutel juhtumitel oli võimalik sedastada, et isik oli õiguskuulekalt läbinud sotsiaalprogrammi ning pärast seda uue kuriteo toime pannud. Seega tuleneb eeltoodust, et kuigi sotsiaalprogrammi kui lisakohustuse määramine iseenesest kuritegude toimepanemist ära ei hoia, on oluline läbida sotsiaalprogramm vahetult pärast kuriteo toimepanemist, mil selle mõju avaldub kõige tuntavamalt. Kõige vähem uusi kuritegusid oli toime pandud pärast sotsiaalprogrammi läbimist ning 150 lähisuhtevägivalla kuriteo toime pannud ja selle eest lisakohustusena sotsiaalprogrammi läbinud isikutest, ei pannud vaadeldud perioodi jooksul toime uusi kuritegusid;
13. Viis pärast sotsiaalprogrammi läbimist uue kuriteo toime pannud isikut, panid uue kuriteo toime enne 11 kuu täitumist programmi läbimise möödumisest ning neli isikut pikema aja möödudes pärast seda. Seega võib öelda, et sotsiaalprogrammide mõju vägivaldselt käitunud isikute edaspidise kuritegeliku käitumise suuremalt jaolt vähendamisel ja osalt ka ärahoidmisel on olemas. Oluline on ka märkida, et ainult üks isik pani uue kuriteo toime üks aasta ja kolm kuud pärast sotsiaalprogrammi läbimist, teised isikud varem ning

isikud, kes pärast nimetatud perioodi uut kuritegu toime ei pannud, nende kohta ei ole üldse uusi kriminaalasju alustatud;

14. 16 vägivallatsejat olid olnud varasemalt ise lähisuhtevägivalla ohvrid KarS § 121 lg 2 p 2 mõistes. Oluline on lisada, et kuigi töö eesmärgiks ei olnud välja selgitada, milliseid lisakohustusi veel lisaks sotsiaalprogrammis osalemisele vägivallatsejatele kohtuotsustega määrati, ei kogutud selle kohta eraldi statistikat, kuid kohtuotsuste ja sõlmitud kokkulepete läbitöötamisel nähtus, et sotsiaalprogrammi rakendati enamikel juhtudel koos alkoholi tarvitamise keeluga ning paljudel juhtudel lisandus neile ka kohustus osaleda erinevatel raviteenustel.

Tuginedes töö käigus teostatud analüüsi tulemustele võib asuda seisukohale, et sotsiaalprogrammi läbimisel on positiivne mõju uute kuritegude ärahoidmisele ning kõige enam avaldub see varem kriminaalkorras karistamata isikute puhul. Samuti hoiavad sotsiaalprogrammides õpitud aga ka meeldetuletatud sotsiaalsed oskused ära mitmetel juhtudel varem kriminaalselt käitunud isikute poolt uute kuritegude toimepanemise. Samas nähtub töö käigus analüüsitud materjalidest, et ligi pooltel juhtudel kahjuks kuritegeliku käitumise omaks võtnud isikud või isikud, kes panid toime raske füüsilise vägivalla juhtumi, panevad siiski uue kuriteo toime. Samuti ilmneb nii varasemalt karistatud kui ka varasemalt karistamata isikute puhul, et kõige enam pannakse pärast vaadeldud lähisuhtevägivallakuritegu toime uus vägivallakuritegu ning enamjaolt on see suunatud lähedases suhtes isiku vastu.

Uurimusega kogutud andmete pinnalt tegi töö autor järeldusi sotsiaalprogrammi tõhususe kohta, millest nähtus, et sotsiaalprogrammid täidavad kõige efektiivsemat eesmärki esmakordsete vägivallatsejate puhul. Samas on väiksem võimalus toime panna uusi kuritegusid isikutel, kes on varasemalt kriminaalkorras karistatud näiteks ühel korral ning nende suhtes uusi kriminaalasju pärast käesolevat menetlust alustatud ei ole. Suurema tõenäosusega panevad uusi kuritegusid jätkuvalt toime isikud, kes on ka varasemalt korduvalt kuritegusid toime pannud. Kõige enam oli korduvvägivallatsejaid isikute seas, kes on varasemalt erinevaid vägivallategusid toime pannud, sh praktiliselt enamikul juhtudest oli tegemist varasemalt lähisuhtes vägivallatsenud isikutega.

Tulemus sotsiaalprogrammide määramise osas oli autori hinnangul ootuspärane, kuna autor oli töö üheks hüpoteesiks seadnud, et kõige rohkem mõistetakse vägivallatsejatele MTÜ-de poolt läbiviidavaid sotsiaalprogramme. Kui kriminaalkorras karistatud isikute puhul nende kui

grupi eraldi vaatlemisel hüpotees kinnitust ei leidnud, siis isikute puhul, kelle suhtes on lähisuhtevägivalla kuriteo menetlemine lõpetatud oportuuniteediga, nähtub küll, et 100 isiku puhul vaadeldud 146-st on kohaldatud ainult MTÜ-de poolt korraldatavaid sotsiaalprogramme. Neile lisandub veel 10 isiku puhul võimalus osaleda nii MTÜ-de poolt korraldatavas sotsiaalprogrammis, kui muul riigi poolt pakutaval või omafinantseeringut eeldaval teenusel. Seega vaadeldes kõiki analüüsitud kriminaalmenetlusi üldiselt, leidis hüpotees osaliselt kinnitust.

Uurimusega kogutud andmete pinnalt saab asuda seisukohale, et isikute puhul, kelle suhtes on kriminaalmenetlus lõpetatud, kui nende süü ei ole suur ja puudub avalik menetlushuvi, on peamiselt s.o 68% isikutest määratud kohustus osaleda MTÜ-de poolt korraldatavas sotsiaalprogrammis. Neile lisandub 7% isikutest, kes on kohustatud osalema MTÜ-de poolt korraldatavas ja/või muus sotsiaalprogrammis. Seega kinnitab käesolev püsitatud hüpoteesi, et kõige enam kõikidest kriminaalmenetlustest kokku määratakse lähisuhtes vägivallatsenutele MTÜ-de poolt korraldatavaid sotsiaalprogramme. Kõige enam Ida- ja Lääne-Virumaa piirkonnas SA Väärtustades Elu, seejärel MTÜ Famigo Nõustamine ja Koolitus ning SA EELK Perekeskus, MTÜ Vaiter ja MTÜ Perekooolitusühing Sina ja Mina.

Samuti nähtus selgelt asjaolu, mis kinnitab hüpoteesi, et sotsiaalprogrammide läbimine on edukas esmakordsete vägivallatsejate edasise vägivalla vähendamise ja ärahoidmise puhul, kuid ei pane korduvvägivallatsejat vägivaldsest elustiilist ja käitumisest loobuma, s.t varasemalt vägivaldne isik kasutab pärast sotsiaalprogrammi läbimist uuesti vägivalda. Samuti nähtub, et uue kuriteo panevad rohkematel juhtudel toime isikud, keda karistati lähisuhtevägivalla kriminaalasjas kohtuotsusega. Vähem uusi kriminaalasju on registreeritud isikute puhul, kelle lähisuhtevägivalla kriminaalasjas lõpetati menetlus oportuuniteediga. Kuigi analüüsitud kriminaalasjadest ja kuriteo toime pannud isikute kohta alustatud uute kriminaalmenetluse alustamise materjalidest nähtuvalt vähenes ka varasemalt kriminaalkorras karistatud isikute hilisem kriminaalne käitumine pärast sotsiaalprogrammi läbimist, oli nende puhul uute kuritegude toimepanemise kordade arv siiski suurem kui isikute puhul, kelle suhtes lõpetati kriminaalmenetlus oportuuniteediga. Vastavalt kriminaalkorras karistatud isikute puhul 49% kõikidest 51 vaadeldud isikust ning KarS § 121 lg 2 p 2 teo eest oportuuniteediga lõpetatud kriminaalmenetlustes vägivallatsejate puhul 15%, s.o 22 isikut kõikidest 146 isikust.

Töö käigus said realiseeritud kõik seatud eesmärgid. Selgitati välja, et 1) sotsiaalprogrammide määramine vägivallatsejatele on edukas ning nende läbimine avaldab vägivallatsejate edaspidisele võimalikule kuritegelikule käitumisele positiivset mõju, st 76% kõikidest vaadeldud juhtumitest ei pane vägivallatseja pärast sotsiaalprogrammi läbimist toime uut kuritegu; 2) Kõige enam rakendatakse vägivaldselt käitunud isikute suhtes MTÜ-de poolt korraldatavaid erinevaid sotsiaalprogramme, millest populaarseimaks ja tõhusaimaks on PREP paarisuhtekoolitus „Minu suhe on minu kätes.“

Eeltoodust tulenevalt saab magistritöös analüüsi pinnalt ning kinnitust leidnud hüpoteesidest lähtuvalt asuda seisukohale, et sotsiaalprogrammide rakendamist tuleks Eestis vägivaldselt käitunud isikute puhul jätkata ka edaspidi. Ehk on just sotsiaalprogrammid need, mis aitavad kindlustada ohvritele turvalisust tegeledes vägivallatsejatega, õpetades neile võrdse suhte väärtustamist, et jõuda võimalikult lähedale vägivalla vähendamisele kodudes ja ühiskonnas tervikuna.

Assigning social programs as an additional obligation in domestic violence in criminal matters and their impact on the future behavior of the perpetrator on the example of the Lääne- and Ida-Virumaa region

SUMMARY

Domestic violence is a serious issue in society that is hidden and recurring and requires a separate qualifiable unit which is directed towards the close person.

One way to contend with violence is to launch social programmes for perpetrators of violence under the Istanbul Convention, with the purpose of teaching close perpetrators to refrain from violence.

In order to ensure the effectiveness of social programmes, perpetrators must themselves acknowledge their behavioral problems and aspire to change. A facilitating factor could be participation in support groups and program meetings for perpetrators which are aimed at raising awareness of domestic violence.

Until 2006, there were no programs in Estonia aimed at the rehabilitation of perpetrators of violence, including support groups for men who had used violence in a relationship. Within the framework of the crime prevention projects of the Ministry of Justice competition, the first social program for men who used violence in a relationship was established by NGO Vägivallast Vabaks in 2006.

In Estonia, more attention was paid to domestic violence from 2015, when the penal code created a provision qualifying domestic violence as well as a violence prevention strategy.

The aim of the master's thesis was to find out whether, based on case law and the implementation of laws, the appointment of social programs to perpetrators as an additional obligation is successful and how the passing of social programs affects the further behavior of perpetrators. In addition, to find out which social programs are implemented the most.

Two hypotheses were:

1) The perpetrators of violence are most often understood by the social programs carried out by NGOs and they have the greatest impact on the change in the behavior of perpetrators towards being a law-abiding citizen;

2) Completing the social programs is successful for first-time perpetrators, but does not make a repeat perpetrator to give up a violent lifestyle / behavior (i.e. a previously violent person re-uses violence after passing a social program).

In order to meet the aims of the thesis and test the hypotheses, the author conducted a content analysis, which included a sample of 51 court decisions and 146 termination orders against 146 persons in 145 criminal cases, which obliged the perpetrator to participate in the social program as an additional obligation. The survey included judgments made by the Viru County Court in cases of intimate partner violence committed in Ida-Viru County in 2020 and 2021 between 01.01.2020 and 31.12.2021, which imposed an additional obligation to participate in the social program pursuant to § 75 (2) 8) of the Penal Code regulations on termination on the basis of § 202 (2) 5) of the Code of Criminal Procedure.

The results of the analysis are as follows:

1. In 15 of the judgments analyzed, the perpetrator was a spouse, 35 were a partner and in three cases the son had abused his mother. Among the terminations with the observed opportunism, the perpetrator was a partner in 56 cases, the spouse in 50 cases, and violence against other close persons was applied in 39 cases. Violence is most common in men and is mainly directed against a partner or spouse. Parents also use numerous forms of physical violence against (minor) children;
2. The most frequent acts of violence by the perpetrators were hitting and shoving, also with different consecutive acts of violence and acts of violence consisting of a number of sub-acts;
3. Although intoxication was not an objective feature of intimate partner violence, a number of orders and judgments terminating criminal proceedings highlighted the abuser's intoxication. This led to the observation that violence tends to be perpetrated by perpetrators of alcohol intoxication and, in the case of violence between partners, by one of the parties in the context of alcohol abuse;
4. A pattern could be seen that persons convicted under criminal law were using violence in several episodes, while the majority of those who ended the opportunistic conduct of intimate partner violence, had committed an act of violence consisting of one episode and one form of violence;
5. 197 persons who committed a criminal offense qualifying under § 121 (2) 2) of the Penal Code were required to participate in a social program. 51 persons were obliged to participate in the social program by the court and 146 persons by the prosecutor's office.

In 39 cases, the court imposed an obligation on a person who had been abusive in a close relationship to participate in a social program chosen by a probation officer. By contrast, in criminal cases which the prosecutor's office closed with opportunism, the same obligations were imposed on two persons. Similarly, in 12 cases the specific social program was mentioned in the court decisions, including four cases where the possible social programs were alternatively referred to in the decision, the prosecution regulations referred to the specific social program in 144 closure orders, including seven possible alternative social programs;

6. The analyzed criminal cases showed that the PREP relations training “My relationship is in my hands” was mostly assigned as a social program both by the court decision and the prosecutor's office regulation. The regulations of the Prosecutor's Office obliged to participate in the program in 66 cases and in three cases by a court decision, i.e. a total of 69 persons, i.e. 35% of the observed persons. The second service identified as the most identifiable social program was counseling on a non-violence hotline and adherence to a plan drawn up by a hotline specialist, which was applied to 11 individuals by prosecutor's orders and in two court cases. The obligation to participate in the counseling service of the Victim Support Center and, if necessary, to participate in further psychological counseling was also imposed in a significant number, i.e. by a decree of the Prosecutor's Office in 15 criminal cases. However, this obligation was never imposed by court decisions. The social programs “Caring Fathers” and “Internal Security” were also designated social programs by the Prosecutor's Office, 11 and 9 respectively in order to reduce the violent behaviour of the perpetrators. Other social programs examined in the course of the work were much less applied, i.e. 1 to 3 times in the regulations terminating criminal proceedings;
7. The social programs organized by NGOs were assigned to persons against whom criminal proceedings were terminated with opportunism whereas the social programs conducted by the probation supervision department were assigned to persons who were convicted of a criminal offense under § 121 (2) 2) of the Penal Code;
8. Social programs organized by NGOs have been assigned to 121 persons within the framework of all observed criminal cases. Thus, all social programs organized by NGOs were assigned to persons the most and new crimes were committed the least by persons who had completed a social program appointed by NGOs;
9. Although the purpose of one of the research questions was to find out to which social programs persons who are obliged by a court or prosecutor's office to participate in a social program chosen by a probation officer are referred, it was not possible to find a single answer due to lack of access to the data. At the same time, it turned out that 21 of

the persons who had completed the social care probation program committed a new crime, while 4 persons who were assigned the same obligation by the order terminating the criminal proceedings did not commit a new crime;

10. A new crime was committed by 47 out of a total of 197 intimate partner assailants, i.e. 24%, after completing the social program. Almost half of the new perpetrators had been convicted under § 121 (2) 2) of the Penal Code, and practically the same number of perpetrators had committed a new crime against whom proceedings in a criminal case of domestic violence had been terminated with opportunism;
11. Of the 51 persons punished under criminal law pursuant to § 121 (2) 2) of the Penal Code, a total of 51 persons committed a new criminal offense after committing a criminal offense of domestic violence. Of these, 8 are persons who have not been punished under a crime of domestic violence and 17 are persons who have already been convicted before. Of the observed persons, for whom the criminal proceedings for committing a crime of domestic violence were terminated with opportunism, 22 persons committed a new crime after the termination of the criminal proceedings with the obligation to participate in the social program. Of these, 2 persons previously convicted of a criminal offense of domestic partner violence and 20 persons not previously convicted. Although the number of repeat offenders among the ones terminated with opportunism was the same as among those with a prior criminal record, it is important to note that the number was formed differently for these groups. This clearly shows that when there were almost 4 times fewer perpetrators of violence among those who were terminated with opportunism, the effectiveness of social programs in preventing new crimes for those who have been terminated with opportunism for a violent crime can be noticed;
12. Following the crime of domestic violence, the perpetrators committed new crimes mainly before and during the social program. Only in a few cases was it possible to establish that a person had lawfully completed a social program and had subsequently committed another crime. It follows from the foregoing that, although the imposition of a social program as an additional obligation does not in itself prevent the commission of criminal offenses, it is important to pass the social program immediately after the crime has been committed, when its effects are most pronounced. The lowest number of new crimes was committed after passing the social program, and of the 150 persons who committed the crime of domestic violence and who passed the social program as an additional obligation for it, did not commit any new crimes during the observed period;
13. Five persons who committed a new criminal offense after completing the social program, committed a new criminal offense 11 months from the completion of the program and

four persons a longer time after the completion of the program. Therefore, it can be said that the impact of social programs on mostly reducing and partly preventing the further criminal behavior of violent persons exists. It is also important to note that only one person committed a new offense one year and three months after completion of the social program, other eight persons earlier, and persons who did not commit a new offense after that period have not been prosecuted at all after that;

14. 16 perpetrators of violence had previously been victims of domestic violence within the meaning of § 121 (2) 2) of the Penal Code. It is important to add that although the aim of the work was not to find out what additional obligations were imposed on perpetrators in addition to participating in the social program, no separate statistics were collected, but judgments and agreements showed that the social program was assigned together with a restriction to alcohol consumption and in many cases they were also required to participate in various medical services.

Based on the results of the analysis carried out in the course of the work, it can be claimed that passing the social program has a positive effect on the prevention of new crimes and is most pronounced in the case of persons who have not previously been convicted of a criminal offense. Also, the social skills learned in the social programs also prevent the commission of new crimes by persons who have committed criminal offenses in many cases. However, the materials analyzed in the course of the work show that in almost half of the cases unfortunately committed persons or persons who committed serious physical violence commit a new crime. It also appears in the case of both previously convicted and previously unpunished persons that a new violent crime is committed most often after the observed domestic violent crime, and for the most part it is directed against a person in a close relationship.

Based on the data collected, the author drew conclusions about the effectiveness of the social program, which showed that social programs fulfill the most effective goal for first-time perpetrators. At the same time, persons who have previously been convicted of a criminal offense, for example once, are less likely to commit new offenses and no new criminal proceedings have been instituted against them after the present proceedings. New crimes are more likely to continue to be committed by those who have repeatedly committed crimes in the past. The highest number of repeat perpetrators was among those who had committed various acts of violence in the past, including practically most of the cases were persons who had previously committed domestic violence.

The results in terms of determining social programs was as expected, as the author had made one of the hypotheses of the work that the perpetrators of violence are most likely to understand the social programs carried out by NGOs. While the hypothesis was not confirmed in the case of persons punished under criminal procedure when looking at them as a group, in the case of persons for whom the criminal proceedings for domestic violence have been terminated with opportunism, only social programs organized by NGOs have been applied. In addition, 10 people have the opportunity to participate in a social program organized by NGOs, as well as in other services provided by the state or requiring self-financing. Thus, looking at all the analyzed criminal proceedings in general, the hypothesis was partially confirmed.

Based on the data collected by the study, it can be concluded that in the case of persons whose criminal proceedings have been terminated, if their guilt is not serious and there is no public interest in the proceedings, 68% of persons are obliged to participate in a social program organized by NGOs. They are supplemented by 7% of persons who are obliged to participate in a social program organized by NGOs and / or in another. Thus, the present perpetuated hypothesis confirms that most of all criminal proceedings, social programs organized by NGOs are awarded to victims of domestic violence. In Ida- and Lääne-Virumaa region, the Foundation Values Life, then MTÜ Famigo Nõustamine ja Koolitus and SA EELK Perekeskus, NGO Vaiter and NGO Perekooolitusühing Sina ja Mina.

It was also clear that the hypothesis that passing social programs is successful in further reducing and preventing violence by first-time perpetrators, but does not discourage repeat perpetrators from abusive lifestyles and behaviors, i.e., a previously abusive person re-uses violence after passing a social program. It also appears that in several cases the new crime is committed by persons who have been convicted in a criminal case of domestic violence. Fewer new criminal cases have been registered in the case of persons whose proceedings in the criminal case of domestic violence were terminated with opportunism. Although the analyzed criminal cases and the materials for initiating new criminal proceedings against the perpetrators also showed a decrease in the subsequent criminal behavior of previously convicted persons after completing the social program, the number of new offenses was higher than for those prosecuted with opportunism. Accordingly, in the case of persons punished under criminal procedure, 49% of all 51 observed persons and in the case of perpetrators in criminal proceedings terminated with opportunism for the act of § 121 (2) 2) of the Penal Code, 15%, i.e. 22 persons out of 146 persons.

In the course of the work, all the set goals were realized. It was found that 1) The assignment of social programs to perpetrators is successful and their passage has a positive effect on the future possible criminal behavior of the perpetrators, ie in 76% of all cases observed, the perpetrator does not commit a new crime after passing the social program; 2) Various social programs organized by NGOs are most often applied to persons who have behaved violently, the most popular and effective of which is the PREP relationship training "My relationship is in my hands."

Consequently, based on the analysis of the master's thesis and the confirmed hypotheses, it can be assumed that the implementation of social programs for persons who have behaved violently in Estonia should be continued in the future. Therefore, it is social programs that help to ensure the safety of victims when dealing with perpetrators, teaching them to value equality in order to get as close as possible to reducing violence in the home and in society as a whole.

Kasutatud allikad

Kasutatud kirjandus

1. Ahven, A., Kruusmaa, K-C., Leps, A., Tamm, K., Tammiste, B., Solodov, S., Sööt, M.-L (koost.) Kuritegevus Eestis 2017. Tallinn: Justiitsministeerium 2017. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuse_estis_2017_veebi01.pdf (15.11.2021).
2. Akoensi, T. D., Koehler, J. A., Lösel, F., Humphreys, D. K. A systematic review and meta-analysis on the effects of young offender treatment programs in Europe. Journal of Experimental Criminology Vol 9. Berliin: Springer Nature 2013. – <https://link-springer-com.ezproxy.utlib.ut.ee/article/10.1007/s11292-012-9159-7> (09.04.2022).
3. Allaste, A.-A., Vööbus, V. Vägivald lähisuhtes: selle põhjused ja võimalikud lahendused. Uuringuraport. Tallinn: Hasartmängumaksu Nõukogu 2008. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/allaste_vagivald_lahisuhthes_biin_retsensioon_1_.pdf (28.02.2022).
4. Armenti, N. A., Babcock, J. C. Conjoint treatment for intimate partner violence: A systematic review and implications. Couple and Family Psychology: Research and Practice, Vol 5. Washington: American Psychological Association 2016; Viidatud: Roguski, M. Edge, K. Thinking differently about family violence: Shifting from a criminal justice response to a recovery orientation. - Journal of Community and Applied Social Psychology. Vol 31. Hoboken: John Wiley and Sons 2021, lk 341–353.
5. Bachmann, T. Vägivaldse käitumise eeldused ja kujunemine. Psühholoogia: raamat juristile. Tallinn: Juura 2015. – https://psyhholoogia.juuraveeb.ee/sisu/39283/7_1_vagivaldse_kaitumise_eeldused_ja_kujunemine (21.02.2022).
6. Berg Nessel, M., Lara-Cabrera, M. L., Dalsbø, T. K., Pedersen, S. A., Bjørngaard, J. H., Palmstierna, T. Cognitive behavioural group therapy for male perpetrators of intimate partner violence: a systematic review. – BMC Psychiatry 19, Article number 11 (2019). London: BioMed Central 2019. – <https://bmcpsy psychiatry.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s12888-019-2010-1.pdf> (03.04.2022).
7. Bork, S.; Maalmets, M. 11.02.2022 (kiri adressaadi valduses).

8. Bufacchi, V. Two Concepts of Violence. University College Cork. – Political Studies Review: 2005 VOL 3. London: Political Studies Association 2005. – <https://journals-sagepub-com.ezproxy.utlib.ut.ee/doi/pdf/10.1111/j.1478-9299.2005.00023.x> (12.04.2022).
9. Cacciatore, R. Agressiivsuse astmed. Pino, K-L (tõlkinud). Tallinn: Menu Kirjastus 2015.
10. Dyjakon, D. Model of psychotherapy for intimate violence perpetrators. A case study. – Psychoterapia 1 (188) 2019. Wrocław: 2019 Institute of Psychology, University of Lower Silesia. – http://www.psychoterapiapt.pl/uploads/PT_1_2019/ENGver29Dyjakon_Psychoterapia_1_2019.pdf (01.04.2022).
11. Edovald, T. Roosna, A. Gordoni perekooli mõjust lapsevanematele ja lastele viie koolituskursuse näitel. Perekeskus Sina ja Mina. Ennetustegevuse keskus. *Sine loco*. 2011. – http://www.sinamina.ee/public/dokumendid/raport_veeb_2012.pdf (01.04.2022).
12. EELK Diakoonia ja Ühiskonnatöö SA. Sotsiaalprogrammid. *Sine anno, sine loco* – <https://diakoonia.eu/sotsiaalprogrammid/> (06.04.2022).
13. Eelnõu 554SE (Karistusseadustiku ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse) seletuskiri. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seondult_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf (10.03.2022).
14. Eesti Keele Instituut. Eesti keele seletav sõnaraamat. Vägivald. – Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu 2., täiendatud ja parandatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2009. – <http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=vagivald&F=M> (11.04.2022).
15. Eesti kohtud. Kriminaalmenetlus. – <https://www.kohus.ee/kohtussepoordujale/kriminaalmenetlus> (10.02.2022)
16. Eesti Psühhoterapia Assotsiatsioon. Psühhoterapiast. Analüütiline psühhoterapia. Tallinn: Eesti Psühhoterapia Assotsiatsioon *sine anno*. – <https://psuhhoteraapia.ee/tere-tulemast/psuhhoteraapiast/#analyytiline> (06.04.2022)
17. Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (FRA). Kuritegevus, turvalisus ja ohvrite õigused. Ülevaade. Põhiõiguste uuring. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus 2021. – https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2021-crime-safety-victims-rights-summary_et.pdf (10.04.2022).
18. Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (FRA). Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring. Tulemuste kokkuvõte. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus 2014.

- https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_et.pdf (10.02.2022)
19. Gokdemir, O., Cabrita, A. L., Pavlov, R., Bhattacharya, S. Domestic Violence: Rehabilitation Programme for the Victim and Violent / Predator. 2022: Social Work in Public Health. – <https://doi.org/10.1080/19371918.2021.2019165> (13.02.2022).
20. Hall, D., Malcolm, E. Sexual and Family Violence in Europe. – Antony, R., Carroll, S., Pennock, C (toim). The Cambridge World History of Violence. Cambridge: Cambridge University Press 2020. – <https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-world-history-of-violence/sexual-and-family-violence-in-europe/991B746D57B14675CBE1ADDBD2F5F0C4> (13.02.2022).
21. Hamilton, L., Koehler, J. A., Lösel, F. A. . Domestic violence perpetrator programs in Europe, Part I: A survey of current practice. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology 2012. – https://www.researchgate.net/publication/233984709_Domestic_Violence_Perpetrator_Programs_in_Europe_Part_I_A_survey_of_Current_Practice (06.04.2022). Viidatud: Tartu Ülikooli Rakendusuurigute Keskus. Pervägivalla toimepanijatele suunatud sekkumisprogrammid maailmas. Tartu: Tartu Ülikooli Rakendusuurigute Keskus 2014. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/pervagivalla-toimepanijatele-suunatud-sekkumisprogrammid-maailmas> (06.04.2022).
22. Hassall, I., Fanslow, J. Family violence in New Zealand: we can do better. The New Zealand Medical Journal, Vol 119. Wellington: New Zealand Medical Association 2006, lk 1–4. Viidatud: Roguski, M. Edge, K. Thinking differently about family violence: Shifting from a criminal justice response to a recovery orientation. – Journal of Community and Applied Social Psychology. Vol 31. Hoboken: John Wiley and Sons: 2021, lk 341–353.
23. Hämmal, J. Krieger, T., Seema, K., Kalve, M., Lepik, M., Pomm, A., Ruuben, K., Felding, A., Nõmmik, M. TNS Emor. Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. Uuringu aruanne. Sotsiaalministeerium. Tallinn: TNS Emor 2014. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/elanike_hoiakud_soopohise_vagivalla_ja_inimkaubanduse_valdkonnas2014_aruanne_tns_emor_loplik.pdf (12.04.2022).
24. Janter, K. Mõju-uuringud programmi „Hoolivad isad: turvalisem elu lastele“ kohta. Tallinn: MTÜ VAITER 2022. (kiri analüüsiga adressaadi valduses).
25. Janter, K., Liv Valberg, Õ., Maalmets, M. 05.04.2022 (kiri adressaadi valduses).

26. Justiitsministeerium. Vägivallaennetuse kokkulepe 2021-2025. Tallinn: Justiitsministeerium 2021. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/en/vagivallaennetuse-kokkulepe-2021-2025> (03.03.2022).
27. Justiitsministeerium. Kriminaalpolitiika põhialused aastani 2030 eelnõu seletuskiri. Tallinn: Justiitsministeerium 2019. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/seletuskiri-kriminaalpoliitika-pohialused-aastani-2030> (10.02.2022).
28. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika osakond. Vägivalla ennetamise strateegia 2015-2020 lõpparuanne. Tallinn: Justiitsministeerium 2021. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/ves_2015-2020_lopparuanne.pdf (20.03.2022).
29. Justiitsministeerium. Vanglateenistus. Kriminaalhoolduse standardid. Jõhvi: Vanglateenistus 2019. – https://www.vangla.ee/sites/www.vangla.ee/files/elfinder/dokumendid/krh_standardid_muudetud_marts_2019.pdf (18.03.2022).
30. Justiitsministeerium. Sotsiaalprogrammid. *Sine anno.* – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/teemalehed/sotsiaalprogrammid> (04.03.2022).
31. Justiitsministeerium. Vanglateenistus. Sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele. *Sine loco, sine anno.* – <https://www.vangla.ee/et/taasuhiskonnastamine/sotsiaalse-rehabilitatsiooni-programmid-oigusrikkujatele> (04.03.2022).
32. Kapsta-Forrester, K. PREP-paarisuhtekoolitus. Tallinn: SA Väärtustades Elu *sine anno.* – <http://shumarova.com/prep-paarisuhtekoolitus/> (06.04.2022).
33. Kase, H. Lähisuhtevägivald. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2004.
34. Kase, H., Pettai, I. Vägivalla mõju naiste tervisele. Meedikute küsitluse tulemused. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. Tallinn: Avatud Eesti Fond 2003. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/meedikute_kysitus_1_.pdf (12.04.2022).
35. Kass, V. Sotsiaalkindlustusamet. Ülevaade vägivallast loobumise toetamise teenusest Eestis 2020. aastal. Tallinn: Sotsiaalkindlustusamet 2020, lk 5. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kass_v_2020_ulevaade_vagivallast_loobumise_toetamise_teenustest_eestis.pdf (30.03.2022).
36. Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012.

37. Kesküla, T. Perevägivalla vähendamisele suunatud sotsiaalprogrammide rakendamine Eestis. Magistritöö. Juhendaja Jüri Saar. Tartu: Tartu Ülikool 2012. – https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/26637/Keskyla_Tagne.pdf?sequence=1&isAllowed=y (30.03.2022).
38. Maailma Terviseorganisatsioon (WHO). INSPIRE. Seven Strategies for Ending Violence Against Children. Luxembourg: World Health Organisation 2016. <https://www.who.int/publications/i/item/inspire-seven-strategies-for-ending-violence-against-children>. (13.02.22)
39. Maailma Terviseorganisatsioon (WHO). Violence against children (08.06.2020). – <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children> (18.02.2022)
40. Maailma Terviseorganisatsioon (WHO). World report on violence and health: Summary. Geneva: World Health Organisation 2002. – https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42512/9241545623_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y (10.04.2022).
41. MTÜ FAMIGO Nõustamine ja Koolitus. Perenõustamine ja pereteraapia. Väike-Maarja: MTÜ FAMIGO Nõustamine ja Koolitus *sine anno*.- <https://famigo.ee/noustamine-ja-teenused/perenoustamine-ja-pereteraapia/> (06.04.2022); MTÜ FAMIGO Nõustamine ja Koolitus. Psühholoogiline nõustamine. Väike-Maarja: MTÜ FAMIGO Nõustamine ja Koolitus *sine anno*. – <https://famigo.ee/noustamine-ja-teenused/psuhholoogiline-noustamine/> (06.04.2022)
42. MTÜ FAMIGO Nõustamine ja Koolitus. Imago suhteteraapia. Väike-Maarja: MTÜ FAMIGO Nõustamine ja Koolitus *sine anno*. – <https://famigo.ee/noustamine-ja-teenused/imago-suhteteraapia/> (06.04.2022)
43. MTÜ Hingekeel nõustamiskeskus. Vanemluse ehituskivid. Tartu: MTÜ Hingekeel nõustamiskeskus *sine anno*. – <https://hingekeel.ee/koolitused/vanemluse-ehituskivid/> (06.04.2022).
44. MTÜ VAITER. Hoolivad isad: turvalisem elu lastele. Miks „Hoolivad isad“? *Sine anno*. – <https://www.vaiter.ee/hoolivad-isad/> (06.04.2022).
45. MTÜ VAITER. Naised vägivallata. Mis on programm „Naised vägivallata“? *Sine anno*. – <https://www.vaiter.ee/naised-vagivallata/> (06.04.2022).
46. Nõmmik, M. TNS Emor. Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. Uuringu aruanne. Sotsiaalministeerium. Tallinn: TNS Emor 2014. – [https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium kontaktid/Uuringu ja analuusid/Sotsiaalvaldkond/elanike hoiakud soo](https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/elanike_hoiakud_soo)

[pohise vagivalla ja inimkaubanduse valdkonnas2014 aruanne tns emor loplik.pdf](#)

(12.04.2022).

47. Oxford English Dictionary. Violence. Oxford: Oxford University Press 2022. – <https://www-oed-com.ezproxy.utlib.ut.ee/view/Entry/223638?rskey=rKTwlJ&result=1#eid>

(14.04.2022).

48. Paumets, K.; Maalmets, M. 16.03.2022 (kiri adressaadi valduses).

49. Perttu, S., Kaselitz, V. Kuidas aidata perekonda, milles esineb vägivalda – juhiseid tervishoiutöötajatele. Tartu: MTÜ Naiste Varjupaik 2006.

50. Pettai, I., Kaugia, S., Narits, R. Õigusloomes on Eestil arenguruumi. – RiTo 38/18. – <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2018/12/Õigusloomes-on-Eestil-arenguruumi.-Pettai-Kaugia-Narits.pdf> (10.04.2022).

51. Pettai, I., Proos, I. Vägivald ja naiste tervis. Sotsioloogilise uuringu materjalid. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. Tallinn: Avatud Eesti Fond 2003. –

52. Prokuratuur. Seletav sõnastik. – <https://www.prokuratuur.ee/et/pressile/seletav-sonastik> (20.03.2022)

53. Prokuratuur. Ühtse praktika kokkulepped lähisuhtevägivalla kriminaalmenetlustes. Lähisuhtevägivallale spetsialiseerunud prokuröride kokkulepe. Märjamaa: Prokuratuur 2020.

–

<https://aastaraamat.prokuratuur.ee/sites/default/files/autorid/LSV%20ühtse%20menetluspraktika%20kokkulepped.pdf> (15.02.2022)

54. Riigi pikaajaline strateegia: Eesti 2035. Riigikogu poolt vastu võetud 12. mail 2021. Tallinn: Vabariigi valitsus 2021. – <https://valitsus.ee/strateegia-eesti-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia/materjalid> (05.04.2022).

55. Roguski, M., Gregory, N. Former family violence perpetrators' narratives of change. The Glenn Inquiry. Wellington: Kaitiaki Research and Evaluation 2014. – https://ndhadeliver.natlib.govt.nz/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE25596493&dps_custom_att_1=ilsdb (16.02.2022).

56. SA Väärtustades Elu. PREP Paarisuhete Rahulolu Edendamise Programm. "Minu suhe on minu kätes". Tallinn: SA Väärtustades Elu *sine anno*. – <https://prep.ee/uksikisikutele/> 06.04.2022).

57. Sedman, M. Lähisuhe KarS § 121 lg 2 p 2 mõttes. Kohtupraktika ülevaade aastatel 2018-2020. Riigikohus. Õigusteabe ja koolitusosakond. Tartu: 2020. – <https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/kohtupraktika%20anal%C3%BC%C3%BCs/L%C3%A4hisuhe%20KarS%20%C2%A7%20121%20lg%20%20p%20%20m%C3%B5ttes.pdf> (03.03.2022).

58. Siseministerium. Memorandum valitsuskabineti nõupidamisele. Tallinn: Siseministerium 2019. – https://www.sm.ee/sites/default/files/lsv_memorandum_040719.pdf (22.02.2022).
59. Soo, K. Paarisuhtevägivald Eestis – levik ja tagajärjed. Lõppraport. Tartu: Sotsiaalministerium 2010. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/paarisuhtevagivallar_aport_loplik.pdf (02.02.2022); Strauss, M. A. Women's violence toward men is a serious social problem. – Loseke, D.R., Gelles, R. J., Cavanaugh, M. M. (toim). Current controversies on family violence. London: Sage Publications 2005. – https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-assets/5161_book_item_5161.pdf (13.04.2022).
60. Sootak, J. Karistusõigus: üldosa. 4.5. Sanktsiooni kohaldamine. Tallinn: Juura 2010. – https://karistusoigus-ylcosa.juuraveeb.ee/sisu/41552/4_5_sanktsiooni_kohaldamine (21.02.2022).
61. Sootak, J. Isikuvastased süüteod. 6., täiendatud ja ümbertöötatud väljatrükk. Tallinn: Juura 2020.
62. Sootak, J., Pikamäe, P (koost). Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. 5., täiendatud ja ümbertöötatud väljatrükk. Tallinn: Juura 2021.
63. Sotsiaalministerium. Ohvriabi. Tallinn: Sotsiaalministerium 2019. – <https://www.sm.ee/et/ohvriabi> (06.04.2022)
64. Sotsiaalkindlustusamet. Tugiliin 6606 077 julgustab võtma vastutust oma vägivaldse käitumise eest. Tallinn: Sotsiaalkindlustusamet 2020. – <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/tugiliin-6606-077-julgustab-votma-vastutust-oma-vagivaldse-kaitumise-eest> (06.04.2022)
65. Strömpl, J., Selg, M., Soo, K., Šahverdov-Žarkovski, B. Eesti teistmeliste vägivaldlatõlgendused. Uuringuraport. – Sotsiaalministeriumi toimetised nr 3/27. Tallinn: Auratrükk 2007. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/nr_203_2007_20teis_meliste_20v_c3_a4givald_1.pdf (12.04.2022).
66. Tervise Arengu Instituut. Gordoni perekool. – <https://tarkvanem.ee/koolitused/gordoni-perekool/> (06.04.2022).
67. Tervise Arengu Instituut. PREP-paarisuhtekoolitus. Tallinn: Tervise Arengu Instituut sine anno. – <https://tarkvanem.ee/koolitused/prep-paarisuhtekoolitus/> (06.04.2022).

68. Tervise Arengu Instituut. Vanemlusprogramm „Imelised aastad“. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2022. – <https://www.terviseinfo.ee/et/projektid/vanemlusprogramm-imelised-aastad> (06.04.2022).
69. Trummal, A. Vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ 2020. aasta tulemused. Raport. Tervise Arengu Instituut. Tallinn: Tervise Arengu Instituut 2021. – <https://www.tai.ee/sites/default/files/2021-06/Vanemlusprogrammi%20raport%202020.pdf> (01.04.2022)
70. Veia, V. Vägivallast vabaks MTÜ. Rehabilitatsiooniprogramm paarisuhtes vägivalla kasutamises süüdimõistetud meestele. Tallinn: Vägivallast vabaks MTÜ 2009. – http://www.naisteabi.ee/failid/Velda_ettekanne.pdf (08.04.2022).
71. Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015–2020. Tallinn: Justiitsministeerium 2015. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/ves_2015-2020_0.pdf (20.02.2022)
72. Wilson, M. Perpetrator Programmes for Male Domestic Violence Offenders: What do we know about Effectiveness? – Criminal Justice Social Work Development Centre for Scotland. Paper 4. Edinburgh: Criminal Justice Social Work Development Centre for Scotland. 2003. – <http://lx.iriss.org.uk/sites/default/files/resources/Perpetrator%20programmes.pdf> (30.03.2022)

Kasutatud õigusaktid

73. Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon - RT II, 26.09.2017, 2.
74. Karistusseadustik – RT I, 21.05.2021, 9.
75. Ohvriabiseadus – RT I, 06.05.2020, 22.

Kasutatud kohtupraktika

76. RKKKo 3-1-1-109-10
77. RKKKo 3-1-1-50-13
78. RKKKo 3-11-29-15
79. RKKKo 1-19-3377/32
80. HMKo 1-18-8934
81. VMKo 1-19-7624
82. HMKo 1-19-7272
83. TrtRK 1- 18-8968

- 84. VMKo 1-19-8501
- 85. HMKo 1-19-1742.
- 86. TrtMKo 1-19-1764

Kasutatud kriminaalasjade materjalid

Viru Maakohtu jõustunud kohtulahendid ajavahemikus 01.01.2017 – 31.12.2017

- 87. VMKo 1-20-1124 (20259000097)
- 88. VMKo 1-20-2952 (20233000407)
- 89. VMKo1-20-8651 (20259000570)
- 90. VMKo 1-21-1232 (21233000174)
- 91. VMKo 1-21-971 (20244001170)
- 92. VMKo 1-21-1662 (21244000007)
- 93. VMKo 1-20-9576 (20244000329)
- 94. VMKo 1-21-3411 (21233000432)
- 95. VMKo 1-21-4887 (21259000233)
- 96. VMKo 1-21-5071 (21233000730)
- 97. VMKo 1-21-5930 (21233000386)
- 98. VMKo 1-21-6702 (21233001078)
- 99. VMKo 1-21-6534 (21233000208)
- 100. VMKo 1-21-7267 (21233000380)
- 101. VMKo 1-21-7449 (20233001472)
- 102. VMKo 1-20-2536 (20259000003)
- 103. VMKo 1-20-1532 (20244000013)
- 104. VMKo 1-20-1855 (20259000156)
- 105. VMKo 1-20-2856 (20259000287)
- 106. VMKo 1-20-8008 (20259000317)
- 107. VMKo 1-20-6606 (20259000367)
- 108. VMKo 1-21-1176 (20244000637)
- 109. VMKo 1-20-9355 (20259000520)
- 110. VMKo 1-20-9095 (20259000774)
- 111. VMKo 1-21-4514 (21259000239)
- 112. VMKo 1-21-7582 (21244000893)
- 113. VMKo 1-20-2237 (20233000180)
- 114. VMKo 1-20-3160 (20233000457)
- 115. VMKo 1-20-6223 (20233000984)

116. VMKo 1-21-424 (21233000067)
117. VMKo 1-21-2200 (21233000087)
118. VMKo 1-21-2168 (21233000121)
119. VMKo 1-21-1001 (21233000147)
120. VMKo 1-21-4852 (21233000522)
121. VMKo 1-21-7573 (21233000621)
122. VMKo 1-21-5071 (21233000730)
123. VMKo 1-21-5949 (21233000836)
124. VMKo 1-21-8921 (21233000862)
125. VMKo 1-21-7323 (21233000979)
126. VMKo 1-21-8120 (21233001216)
127. VMKo 1-20-8564 (20259000154)
128. VMKo 1-20-3146 (20259000320)
129. VMKo 1-20-4954 (20259000488)
130. VMKo 1-20-6222 (20259000490)
131. VMKo 1-20-141 (20233000041)
132. VMKo 1-20-4519 (20233000161)
133. VMKo 1-20-2243 (20233000249)
134. VMKo 1-20-2932 (20233000382)
135. VMKo 1-20-5838 (20233000492)
136. VMKo 1-20-6653 (20233000998)
137. VMKo 1-21-5192 (21259000428)

Kriminaalasjade lõpetamise määrused:

138. VRPm 20233000004
139. VRPm 20233000077
140. VRPm 20259000052
141. VRPm 20259000053
142. VRPm 20244000101
143. VRPm 20233000158
144. VRPm 20259000096
145. VRPm 20244000180
146. VRPm 20233000178
147. VRPm 20259000133
148. VRPm 20233000120

149. VRPm 20259000150
150. VRPm 20233000291
151. VRPm 20233000334
152. VRPm 20233000354
153. VRPm 20233000366
154. VRPm 20233000390
155. VRPm 20233000431
156. VRPm 20233000471
157. VRPm 20259000283
158. VRPm 20233000538
159. VRPm 20259000288
160. VRPm 20233000545
161. VRPm 20233000560
162. VRPm 20259000302
163. VRPm 20233000593
164. VRPm 20259000325
165. VRPm 20244000413
166. VRPm 20233000614
167. VRPm 20259000330
168. VRPm 20259000338
169. VRPm 20259000329
170. VRPm 20233000643
171. VRPm 20259000358
172. VRPm 20233000725
173. VRPm 20259000355
174. VRPm 20259000405
175. VRPm 20233000763
176. VRPm 20233000770
177. VRPm 20259000423
178. VRPm 20259000422
179. VRPm 20259000436
180. VRPm 20233000803
181. VRPm 20233000815
182. VRPm 20233000825
183. VRPm 20233000829

184. VRPm 20233000850
185. VRPm 20233000852
186. VRPm 20233000851
187. VRPm 20233000901
188. VRPm 20233000943
189. VRPm 20259000518
190. VRPm 20233000992
191. VRPm 20233001020
192. VRPm 20233001024
193. VRPm 20233001099
194. VRPm 20233001098
195. VRPm 20233001127
196. VRPm 20233001156
197. VRPm 20233000595
198. VRPm 20233001236
199. VRPm 20259000668
200. VRPm 20233001267
201. VRPm 20233001293
202. VRPm 20233001310
203. VRPm 20233001309
204. VRPm 20259000709
205. VRPm 20233001345
206. VRPm 20233001348
207. VRPm 20233001320
208. VRPm 20740000074
209. VRPm 20244001221
210. VRPm 20259000002
211. VRPm 20233000305
212. VRPm 20233000466
213. VRPm 20244000259
214. VRPm 20244000456
215. VRPm 20259000403
216. VRPm 20244000579
217. VRPm 20233000887
218. VRPm 20259000477

- 219. VRPm 20233001115
- 220. VRPm 20233001136
- 221. VRPm 20233001089
- 222. VRPm 20259000755
- 223. VRPm 20233001433
- 224. VRPm 20233001436
- 225. VRPm 20233001522
- 226. VRPm 20244001143
- 227. VRPm 20244001140
- 228. VRPm 21233000116
- 229. VRPm 20259000860
- 230. VRPm 21233000382
- 231. VRPm 20233001628
- 232. VRPm 20244001223
- 233. VRPm 21233000002
- 234. VRPm 21259000001
- 235. VRPm 21233000005
- 236. VRPm 21244000002
- 237. VRPm 21233000029
- 238. VRPm 21259000010
- 239. VRPm 21233000041
- 240. VRPm 21233000053
- 241. VRPm 21233000061
- 242. VRPm 21259000037
- 243. VRPm 20233001578
- 244. VRPm 21233000090
- 245. VRPm 21233000156
- 246. VRPm 21259000064
- 247. VRPm 21233000190
- 248. VRPm 21233000206
- 249. VRPm 21233000251
- 250. VRPm 21233000127
- 251. VRPm 21244000214
- 252. VRPm 21233000275
- 253. VRPm 20244000120

- 254. VRPm 21233000373
- 255. VRPm 20244000154
- 256. VRPm 21233000383
- 257. VRPm 20244000202
- 258. VRPm 21233000416
- 259. VRPm 20244000749
- 260. VRPm 20244000584
- 261. VRPm 21259000289
- 262. VRPm 21259000291
- 263. VRPm 21233000499
- 264. VRPm 21233000504
- 265. VRPm 21233000560
- 266. VRPm 21259000354
- 267. VRPm 21233000561
- 268. VRPm 21233000630
- 269. VRPm 21233000631
- 270. VRPm 21233000691
- 271. VRPm 21233000727
- 272. VRPm 21233000797
- 273. VRPm 21233000817
- 274. VRPm 21233000828
- 275. VRPm 21259000491
- 276. VRPm 21233000940
- 277. VRPm 21233000961
- 278. VRPm 21259000564
- 279. VRPm 21244000926
- 280. VRPm 21233001182
- 281. VRPm 21259000637
- 282. VRPm 21259000633